

UZUNDERE STRATEJİK GELİŞME PLANI: VİZYON 2023

UZUNDERE BELEDİYESİ

Prof. Dr. Erol ÇAKMAK

“Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) 2010 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) Programı kapsamında hazırlanan bu yayının içeriği Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili sorumluluk Uzundere Belediyesi’ne aittir.

Prof. Dr. Erol ÇAKMAK

Erol Çakmak 1955 doğumlu. 1978 yılında Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Pazarlama Bölümünü bitirdi. 1979-1980 yıllarında Turizm Bakanlığında çalıştı. 1981 yılında İngiltere’de dil öğrenimi gördü. 1982-1986 yıllarında sırasıyla, Türkiye Kalkınma Vakfı, IV. Hayvancılığı Geliştirme Projesi ve Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi’nde çalıştı. 1987-1992 yılları arasında, Atatürk Üniversitesinde Ekonomik Kalkınma ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı’nda yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tamamladı. 1993-1994 yıllarında, ABD’nin SUNY Binghamton Üniversitesi’nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 2000-2006 yıllarında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nda Program Yöneticisi olarak çalıştı. Halen Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

ÖNSÖZ

Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere Belediyesi'nin 2010 yılı Ekim ayı içerisinde Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında desteklenen "Uzundere Stratejik Gelişme ve Turizm Master Planı" projesinin üç faaliyetinden biri olarak ve diğer iki faaliyete genel bir çerçeve oluşturmak amacı ile hazırlanmıştır.

Plan, yeni yerel ekonomik kalkınma anlayışına uygun olarak, kalkınmanın yerel paydaşlarının karar verme süreçlerine aktif bir şekilde katılarak işbirliği yaptıkları bir dizi ortak çalışma çabasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Olağanüstü doğa, tarih ve kültür zenginlikleri ile önemli karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olan Uzundere ilçesinin, Plan'da belirtilen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik tedbirlerin hayata geçirilmesi ile ülkemizin en önemli "alternatif turizm varış alanı" haline geleceğine olan inancımız tamdır.

Erzurum İlinin ilçeleri arasında, böyle bir Stratejik Gelişme Planı'nı hazırlayan ilk ilçe olma onurunun Uzundere'ye verilmiş olmasından kıvanç ve mutluluk duyduğumu ifade etmek isterim. Başkanlığımıza güvenerek, bu Plan'ın vücut bulması için gerekli Doğrudan Faaliyet Desteği'ni sağlayan KUDAKA Yönetim Kurulu'na, Genel Sekreter Sayın Dr. Rifat ALTAN'a, projenin izlenmesinden sorumlu uzmanlar Sayın Dr. Süleyman TOY ve Sayın Emine Bilgen Eymirli'ye, Proje Koordinatörü Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Yrd.Doç.Dr. Atilla KESKİN'e "Uzundere Stratejik Gelişme Planı: Vizyon 2023" belgesini hazırlayan Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Erol ÇAKMAK'a, Plan hazırlama çalışmalarını sahiplenen Uzundere'deki yerel paydaşlarımıza, analizlere katılarak bizlere güç veren Atatürk Üniversitesi'nin değerli akademisyenlerine ve İl ve ilçe düzeyindeki bürokratlarımıza teşekkür etmeyi borç bilmekteyiz.

M. Halis ÖZSOY

Uzundere Belediye Başkanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

Uzundere Stratejik Gelişme Planı, TRA1 Düzey 2 Bölgesi Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında desteklenen **“Uzundere Stratejik Gelişme ve Turizm Master Planı”** projesinin üç ana çıktısından birisini oluşturmaktadır. Diğer iki çıktı, Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023 ve Uzundere’ye Özgü Ev ve Apart Otel Modelleri’dir. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, ulusal ve bölgesel düzeydeki plan, program ve strateji belgelerinin çizdiği genel çerçeveye bağlı kalarak, yerelin sorun ve potansiyellerinin, yerel paydaşların karar verme süreçlerine aktif olarak katıldıkları forumlar sonucunda belirlendiği ve kalkınma yolunda mümkün olan en uygun çözüm önerilerinin geliştirildiği bir belge olarak hazırlanmıştır. Plan bu yönleriyle yerel ekonomik kalkınma anlayışının fırsat eşitliği, sosyal içerme, katılımcılık, yerellik, bütüncülük, yerel sahiplenme, üst düzey plan ve programlarla bütünsellik ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerini geçerli kılmaya çalışmıştır.

Üst düzey plan, program ve strateji belgelerinde de üzerinde ittifak sağlanmış olduğu gibi, küresel gelişmeler ve tarım alanında son yıllarda yaşanan büyük değişimler sonucunda, rekabetçi tarım sektörüne sahip olmayan yörelerde, geleneksel olmayan tarım ve tarım dışı alternatif geçim kaynaklarının geliştirilmesi, önemli bir kalkınma aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Yerelde katılımcı yöntemlerle gerçekleştirilen gözlem ve analizler, bu gerçeğin Uzundere ilçesi içinde geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Uzundere ilçesi sahip olduğu olağanüstü doğa güzellikleri, doğa sporlarına dayalı turizm olanakları, mikro klima özellikleri, ortaçağdan kalma tarihi eserleri ve kültür değerleri ile alternatif turizmin çok fazla sayıda türüne sahip bir “turizm varış alanı” olmaya aday bir ilçedir. Uzundere ilçesi, Çoruh Havzası’nın diğer vadileriyle birlikte, ülkemizde alternatif turizmin en önemli **“Turizm Varış Bölgesi”** olma potansiyeline sahiptir.

İlçede tarımsal potansiyel sınırlı olmakla birlikte, doğal yollarla üretilmiş meyve ve sebzelerin, geçmişi yüzyıllara dayanan bir gıda ve yemek kültürünü ortaya çıkarmış olması, yerel tarımsal faaliyetlerin de, alternatif turizmin gelişmesini destekleyici bir karşılaştırmalı üstünlük unsuru olabileceğini göstermektedir. Alternatif turizm ve doğal tarımsal üretim konusundaki üstünlüklerine rağmen, Uzundere’nin kalkınma yolundaki en önemli eksikliği, uzun yıllardan beri yaşanan dış göçün neden olduğu beşeri sermaye erozyonudur.

Alternatif turizmin geliştirilmesi sürecinde başvurulmasına en fazla ihtiyaç duyulacak tedbirler, insan kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili olacaktır. Alternatif turizmin birbirinden oldukça farklı taleplere hitap eden türlerinin geliştirilmesi için, çeşitli konularda bilgi ve beceri sahibi işgücüne olan ihtiyacın

karşılanması yanında, turizme destek olacak doğal tarım ürünlerini üretme ve işleme konusunda da insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik kapasite geliştirme programlarının yürütülmesi elzemdir. İnsan kaynaklarını geliştirme çabaları, alternatif turizmin yerel paydaşların birlikte hareket etmelerini gerektiren toplumsal işbirliklerini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, sosyal sermayenin güçlendirilmesine yönelik kapasite geliştirme çabaları da, Stratejik Gelişme Planı'nın önemli bir bileşeni olmaktadır.

Uzundere Stratejik Gelişme Planı'nın ortaya koyduğu vizyon, *“Uzundere’yi 2023 yılında, doğa, kültür ve tarih zenginliklerine dayalı alternatif turizm olanaklarının korunup geliştirildiği ve yüksek katma değerli tarım ürünleri ile desteklendiği bir ‘turizm varış alanı’ haline getirmek ve yöre insanları için daha yüksek bir yaşam düzeyi tesis etmek”* şeklinde belirlenmektedir.

Stratejik Plan'ın temel amacı, *“Plan ile tespit edilen öncelikler doğrultusunda, 2023 yılına kadar, insan kaynakları, turizm ve tarım sektörlerinde mevcut potansiyelleri harekete geçirmek suretiyle, Uzundere İlçesi’nde yaşayan insanların gelir düzeyini yükselterek, yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu suretle sosyo-ekonomik kalkınmışlık göstergeleri bakımından ülke ortalamasını yakalamalarını sağlamaktır.”*

Stratejik Gelişme Planı'nın Temel Hedefleri

Plan'ın temel hedefleri dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar,

1. İnsan kaynaklarını geliştirerek beşeri ve sosyal sermayeyi güçlendirmek, sosyal içerme düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek,
2. Alternatif turizm potansiyellerini harekete geçirmek ve Uzundere’yi çevresi ile birlikte bir turizm varış alanı haline getirmek,
3. Tarım sektöründe yüksek katma değerli ürünler geliştirmek ve bu ürünlerin özgün kimlikleri ile alternatif turizm hareketini desteklemek ve
4. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesini sağlamaktır.

Plan, temel hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik anahtar eylemler ve bu eylemler çerçevesinde gerçekleştirilecek öncelikli faaliyetleri ortaya koymaktadır. Anahtar eylemler, aynı zamanda birer program önerisi olarak tanımlanabilir. Uzundere Stratejik Gelişme Planı'nın Vizyonu, Amacı, Temel Stratejik Hedefleri, bu hedeflere ulaşmada başvurulacak Anahtar Eylemleri (Programlar) ve Öncelikli Faaliyet Alanları aşağıdaki plan matrisinde yer almaktadır.

Prof. Dr. Erol ÇAKMAK

UZUNDERE STRATEJİK GELİŞME PLANI MATRİSİ

VİZYON	Uzundere'yi 2023 yılında, doğa, kültür ve tarih zenginliklerine dayalı alternatif turizm olanaklarının korunup geliştirildiği ve yüksek katma değerli tarım ürünleri ile desteklendiği bir 'turizm varış alanı' haline getirmek ve yöre insanları için daha yüksek bir yaşam düzeyi tesis etmek”
AMAÇ	“Plan ile tespit edilen öncelikler doğrultusunda, 2023 yılına kadar, insan kaynakları, turizm ve tarım sektörlerinde mevcut potansiyelleri harekete geçirmek suretiyle, Uzundere İlçesi'nde yaşayan insanların gelir düzeyini yükselterek, yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu suretle sosyo-ekonomik kalkınmışlık göstergeleri bakımından ülke ortalamasını yakalamalarını sağlamaktır”
STRATEJİK HEDEF 1. İnsan kaynaklarını geliştirerek beşeri ve sosyal sermayeyi güçlendirmek, sosyal içerme düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek	
ANAHTAR EYLEMLER	<ol style="list-style-type: none">1. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi2. Beşeri sermayenin güçlendirilmesi3. Sosyal sermayenin güçlendirilmesi4. Sosyal içerme düzeyinin geliştirilmesi ve sosyo-kültürel yaşam kalitesinin yükseltilmesi
STRATEJİK HEDEF 2. Alternatif turizm potansiyellerini harekete geçirmek ve Uzundere'yi çevresi ile birlikte bir turizm varış alanı haline getirmek	
ANAHTAR EYLEMLER	<ol style="list-style-type: none">1. Doğa, tarih, doğa ve su sporları ve kültür zenginliklerine dayalı tüm alternatif turizm türleri ile farkındalık ve bilinç geliştirilmesi ve bunlarla ilgili kapsamlı envanterlerinin çıkarılması2. Envanterler ile ortaya konulan turizm zenginliklerine dayalı olarak “turizm ürünlerinin” geliştirilmesi yönünde yerelde kapasite geliştirilmesi3. Bölgenin yerel, ulusal ve uluslararası hedef pazarlarda tanıtımının yapılması4. Turizm sektörünün geliştirilmesi için ekonomik ve beşeri kaynakların harekete geçirilmesi5. Turizme yönelik fiziki altyapı ve doğrudan yatırımın desteklenmesi
STRATEJİK HEDEF 3. Tarımda yüksek katma değerli ürünler geliştirilmek ve bu ürünlerin özgün kimlikleri ile alternatif turizm hareketini desteklemek	
ANAHTAR EYLEMLER	<ol style="list-style-type: none">1. Meyve, sebze, yem bitkisi ve alabalık üretiminin verimlilik düzeyinin yükseltilmesi2. Tarımda beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi3. Organik tarımın geliştirilmesi4. Yüksek katma değerli tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasının desteklenmesi
STRATEJİK HEDEF 4. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi	
ANAHTAR EYLEMLER	<ol style="list-style-type: none">1. Uzundere'de mevcut turizm potansiyelinin oluşumunda, gelişiminde ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında anahtar rol oynayan Turizme Yönelik Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması2. Uzundere'de turizme yönelik doğal ve kültürel çevrenin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ

YÖNETİCİ ÖZETİ

İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER

KISALTMALAR

1. GİRİŞ	1
1.1. Planlama İlkeleri	1
1.2. Plan Hazırlama Süreci ve Katılımcılık.....	2
1.3. Üst Ölçekli Plan, Program ve Strateji Belgelerinin Uzundere Stratejik Gelişme Planına Yol Göstericiliği	4
2. MEVCUT DURUM	19
2.1. Tarihi ve Coğrafi Yapı.....	19
2.2. İdari ve Alt Yapı Durumu	21
2.3. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler	21
2.4. Toprak Özellikleri.....	25
2.5. İklim Özellikleri	25
2.6. Hidrografik Yapı	26
2.7. Doğal Bitki Örtüsü	28
2.8. Beşeri ve Sosyal Sermaye	28
2.8.1. Nüfus	28
2.8.2. Eğitim.....	30
2.8.3. Sağlık	30
2.8.4. Kültürel Kuruluşlar.....	31
2.9. Ekonomik Yapı ve Sektörel Değerlendirme	31
2.9.1. Tarımsal Yapı	31
2.9.1.1. Tarımsal Araziler.....	31
2.9.1.2. Bitkisel Üretim.....	32
2.9.1.3. Hayvansal Üretim	35
2.9.1.4. Ormancılık	37
2.9.1.5. Su Ürünleri.....	37
2.9.1.6. Arıcılık.....	37
2.9.1.7. Tarımda Alet ve Makine Kullanımı	38

2.9.2. Sanayi.....	39
2.9.3. Turizm.....	39
2.9.3.1. Doğa Turizmi.....	39
2.9.3.2. Spor Turizmi.....	47
2.9.3.3. Tarih, Kültür ve İnanç Turizmi.....	48
2.10. Çevre, Ulaşım ve Fiziki Alt Yapı.....	50
2.10.1. Çevre.....	50
2.10.2. Ulaşım ve Fiziki Altyapı.....	54
2.11. GZFT Analizi.....	56
3. VİZYON, AMAÇ VE HEDEFLER.....	61
EK-1. GZFT Analizi Katılımcı Listesi.....	73
EK-2. GZFT Analizi Görüntüleri.....	74
EK-3. GZFT Analizi Değerlendirme Toplantısı Görüntüleri.....	77
KAYNAKLAR.....	79

ÇİZELGELER

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge 1. Uzundere İlçesinde Yıllar itibariyle Kent sel ve Kırsal Nüfus Sayıları.....	29
Çizelge 2. Uzundere İlçesi Köylere Göre Nüfus Dağılımı	29
Çizelge 3. Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Uzundere Nüfusun Dağılımı.....	30
Çizelge 4. Cinsiyete göre Okuma Yazma Durumu (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus).....	30
Çizelge 5. Tarım Alanları (Dekar).....	31
Çizelge 6. Tarım Alanlarının Dağılımı (%).....	32
Çizelge 7. Tarla Ürünleri Üretimi (2009 yılı verileri).....	32
Çizelge 8. Sebze Üretimi (Ton).....	33
Çizelge 9. 2009 Yılı Verilerine Göre Uzundere'de Meyve Üretimi	34
Çizelge 10. Örtü Altı Sebze ve Meyve Alanları (Dekar).....	35
Çizelge 11. Uzundere Büyükbaş Hayvan Varlığı.....	35
Çizelge 12. Büyükbaş Hayvan Varlığı İçerisinde Irkların Dağılımı (%).....	36
Çizelge 13. Irklara Göre Sağılan Hayvan Sayısı.....	36
Çizelge 14. Süt Üretim Miktarı ve Verim.....	36
Çizelge 15. Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	37
Çizelge 16. Kovan Sayısı ve Bal Üretimi.....	38
Çizelge 17. Tarım Alet ve Makine Sayısı (Adet).....	38

KISALTMALAR

DAKAP	Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DATUR	Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi
DFD	Doğrudan Faaliyet Desteği
EEB	Erzurum-Erzincan-Bayburt
HES	Hidroelektrik Santral
JICA	Japon İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
KUDAKA	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
GZFT	Güçlü Yanlar, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler Analizi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TRA1	(Erzurum–Erzincan–Bayburt) Düzey 2 Bölgesi
USGP	Uzundere Stratejik Gelişme Planı
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

1. GİRİŞ

1.1. Planlama İlkeleri

Uzundere Stratejik Gelişme Planı, TRA1 Düzey Stratejik Gelişme Planı'nın temel ilke ve öngörülerini doğrultusunda, kamu, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün işbirliklerini göz önüne alarak **yerel dinamikleri harekete geçirecek bir stratejik plan olarak hazırlanmıştır**. Plan, yerel ekonomik kalkınmanın paydaşlarını ortak bir vizyon anlayışı ve bu anlayışı yaşama geçirebilecek hedef ve programlar etrafında bir araya getirerek, Bölgenin sahip olduğu doğa, kültür ve tarih zenginliklerine dayanan potansiyelleri değerlendirebilecek bir dinamizmi ortaya çıkarmayı ve katılımcı bir anlayışla yönlendirmeyi hedeflemektedir. Planın temel yaklaşımı, iyi yönetişimin (good governance) evrensel ilkelerini yerelin temel öncelik ve ihtiyaçları ile birleştiren, katılımcı ve sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınma ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkelerin Plan içindeki yeri ve önemi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

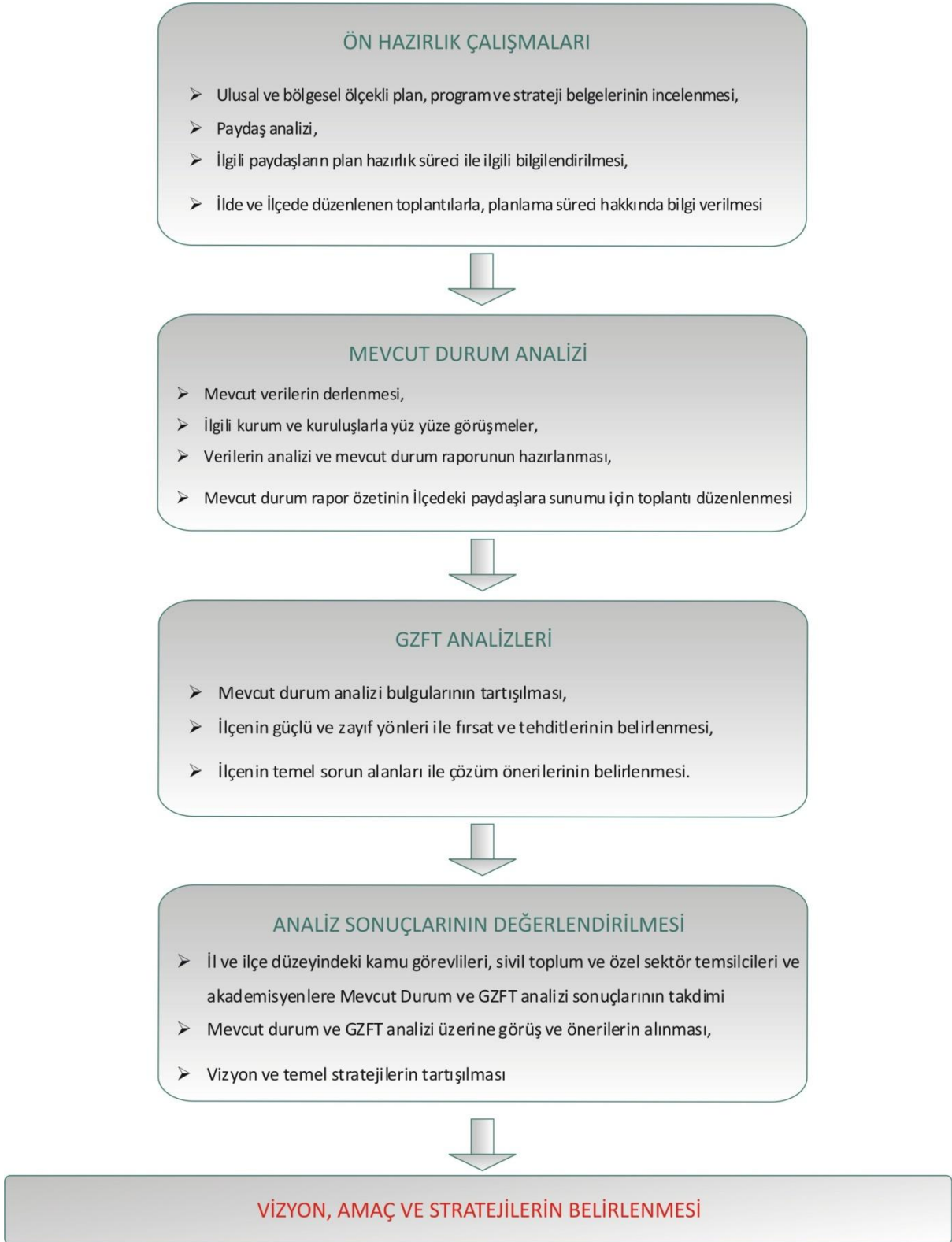
- Eşitlik:** Plan, tüm paydaşların, başta temel sosyal hizmetler olmak üzere, merkezi ve yerel yönetimin tüm birimleri tarafından sağlanan kamusal hizmetlerden, eşit şekilde faydalanması ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Hangi cins, toplumsal katman, yaş ve yaşama biçimine sahip olurlarsa olsunlar, tüm paydaşlar, toplumsal yaşamın tüm boyutlarında, eğitim, sağlık, kamusal altyapı hizmetleri, kültürel faaliyetler ve istihdam olanaklarından yararlanma bakımından mutlak fırsat eşitliğine sahiptirler.
- Sosyal İçerme:** Plan, tüm paydaşların plan ile öngörülen faaliyetler ve bunların sonuçlarından yararlanma konusunda, dezavantajlı gruplar lehine pozitif ayrımcılık ilkesini benimsemiştir. Çeşitli nedenlerle, kamusal temel sosyal hizmetlerden, diğer yurttaşlar kadar etkin şekilde yararlanamamış olan ve Plan uygulaması sırasında da eşit olarak yararlanamama olasılığı bulunan tüm dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcılık ve sosyal dışlanma olgularına son verilmesi ve bu kesimlerin de kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamalarına olanak tanınması ilkesini kabul etmektedir. Bu bağlamda, başta engelliler, kadınlar, genç kızlar ve çocuklar olmak üzere toplumsal alandaki tüm dezavantajlı gruplar, sosyal dışlanmaya karşı düzenlenmiş önlemlerle korunacaktır.
- Katılımcılık:** Stratejik Plan hazırlama sürecinin tüm aşamalarında, yerel paydaşların karar alma mekanizmalarına aktif bir şekilde katılmaları sağlanmıştır. Plan hazırlık çalışmaları konusunda şeffaf yöntemlerle bilgilendirilen paydaşlar, gerek GZFT analizleri gerekse yüz yüze görüşmelerle, Plan konusundaki düşünce, beklenti ve önerilerini demokratik ve çoğulcu ortamlarda dile getirmişler ve Plan önceliklerinin ortaya konulmasında belirleyici olmuşlardır. Yaşanan katılımcı süreçler, Stratejik Plan

konusunda güçlü bir yerel sahiplenme düzeyinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

4. **Yerelden politika oluşturma ve kapasite geliştirme:** Stratejik Plan, önceliklerin ve bunlara yönelik tedbirlerin belirlenmesinde, yerel paydaşların inisiyatif kullanımına yönelik bir yaklaşım sergilerken, uygulama aşamasında da gerçekleştirilecek tüm müdahale ve yönlendirme çabalarında, sürdürülebilirliği teminat altına alma bakımından, yerelde kapasite geliştirme önceliğini esas almaktadır. Bu bağlamda, sorunların çözüm yollarını araştırma ve uygun çözümlerin bulunmasında yerele dayanan bu planlama yaklaşımı, çözüme yönelik çabalarda da, yerelin karşılaştırmalı üstünlüklerine dayanma ve yerel kaynakların harekete geçirilerek, tüm sorunların yerelin dinamizmi ile aşılması ilkesine dayanmaktadır.
5. **Üst plan ve programlarla bütünsellik:** Stratejik Plan, yörenin sorunlarının, kısmen yöreye özgü nitelik taşımalarına rağmen, EEB alt bölgesinin sahip olduğu sorunlarla sıkı sıkıya ilişkili olduğu gerçeğini kabul etmekte ve bu bağlamda, tüm üst plan ve programlarla bir bütünsellik içermeye özen göstermektedir.
6. **Kalkınmada bütüncül yaklaşım:** Stratejik Plan, üst düzey plan ve programlarda da önemle vurgulanmakta olan, “kalkınmanın sadece ekonomik bir olgu olmaktan ziyade sosyal ve kültürel boyutlarıyla birlikte insan ve toplum yaşamının tüm yönleriyle geliştirilmesi” inancına uygun bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bu yönü ile Stratejik Plan, plan ve programlarla ortaya konulan çabaların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik beşeri ve sosyal kapasite geliştirme çabalarını tüm sektörlerde öncelikli kılmaktadır.
7. **Sürdürülebilirlik:** Stratejik Plan, yerel ihtiyaçların karşılanması ile doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliği arasında bir denge kurmaya özen gösteren bütünsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Sürdürülebilirlik hem çevresel hem de finansal anlamda ele alınmakta, doğal kaynakları tehdit eden uygulamalardan sakınılmasına ve doğal kaynaklar üzerindeki baskının hafifletilmesine yönelik bir yaklaşım benimsenmektedir.

1.2. Plan Hazırlama Süreci ve Katılımcılık

Uzundere “Stratejik Gelişme Planı” yerelden yönetim ve katılımcı bir anlayışa bağlı olarak hazırlanmıştır. Plan hazırlama sürecinde ön hazırlık çalışmalarından, mevcut durum analizine ve GZFT analizlerinden vizyon, amaç ve hedeflerin belirlenmesine doğru giden bir metodoloji izlenmiştir. Plan hazırlık sürecinin tüm aşamalarında, eğitim, sağlık, tarım, ekonomi ve diğer bilim alanlarından çok sayıda uzmanın, kalkınmanın yerel aktör ve paydaşlarının (belediye, kaymakamlık, meslek odaları, yüksekokul, sivil toplum kuruluşları, muhtarlıklar, işadamları vd.) ve Erzurum’daki kamu otoritelerinin ve Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinin katılımları sağlanmıştır. İzlenen aşamalara ilişkin şema, aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 1. Plan Hazırlama Aşamaları

1.3. Üst Ölçekli Plan, Program ve Strateji Belgelerinin Uzundere Stratejik Gelişme Planına Yol Göstericiliği

Uzundere Stratejik Gelişme Planı (USGP), ulusal ve bölgesel ölçekli plan, program ve strateji belgelerine uyumlu bir şekilde hazırlanmıştır. Bu amaçla, başta 9. Kalkınma Planı (2007–2013), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS), Türkiye Turizm Stratejisi (2023), olmak üzere ilgili tüm ulusal ölçekli plan ve programlarla Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) ve Erzurum–Erzincan–Bayburt (TRA1 Düzey 2 Bölgesi) Bölge Planı gibi bölgesel ölçekli planlar titizlikle incelenmiştir. Bunlara ek olarak, Uzundere’de Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen kalkınma amaçlı projelerden elde edilen tecrübeler ve Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından Uzundere’deki yerel aktörlerin katılımı ile düzenlenen toplantılar sonucunda elde edilen bilgilerden de yararlanılmıştır. Bu inceleme ve değerlendirmeler ışığında, yerelde gerçekleştirilen gözlem ve analizler sonucunda, Stratejik Plan’ın, vizyon, öncelikli hedefler ve program önerileri itibarıyla, bu üst plan ve strateji belgelerinin, **–yerelin farklılıklarını titizlikle gözetin–** bir uzantısı olmasına özen gösterilmiştir. Daha açık bir ifadeyle, Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Türkiye’deki sosyal, ekonomik ve fiziki gelişme ile ilgili plan kararlarının geliştirilmesinde en üst düzeyde yetki ve sorumluluğa sahip kurum olan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmış plan ve programların çizdiği genel çerçevenin tüm stratejik amaç ve önceliklerini Uzundere İlçesi için değerlendirmektedir.

2007–2013 dönemini kapsayan **Dokuzuncu Kalkınma Planı, “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye”** vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001–2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Stratejik Plan hazırlama sürecinde, Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın temel ilkelerine bağlı kalınmış, Bölge’nin mevcut durum ve sorunları ile ilgili olarak da bu ilkelerden özellikle aşağıda belirtilenler yol gösterici olmuştur:

- Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması
- Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara bütüncül bir yaklaşım
- İnsan odaklı bir gelişme ve yönetim anlayışı ve
- Toplumsal diyalog ve katılımçılık güçlendirilerek, toplumsal katkı ve sahiplenmenin sağlanması

Öte yandan, Dokuzuncu Kalkınma Planı, **(1) Rekabet Gücünün Artırılması, (2) İstihdamın Artırılması, (3) Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi, (4) Bölgesel Gelişmenin Sağlanması ve (5) Kamu Hizmetlerinde Kalite ve Etkinliğin Artırılması** eksenlerinde ulaşılması gereken çok sayıda hedef belirlemiştir. Bu hedefler arasında, Uzundere Stratejik Gelişme Planı için özellikle referans olarak alınması gereken başlıcaları aşağıdaki şekilde belirtilebilir:

- Kırsal alanda tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlere yönelik insan kaynaklarının geliştirilmesi
- Örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapının oluşturulması,
- Kırsal kalkınma politikalarıyla tarımsal yapıdaki dönüşümün ortaya çıkardığı göç ve istihdam baskısının azaltılması,
- Kırsal alanda, e-ticaret de kullanılarak, tarım, orman ve gıda ürünlerinin tanıtım ve pazarlanması, turizm ve rekreasyon, el sanatları, tarıma dayalı sanayi ve diğer alternatif üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi
- Kırsal kesimin kaynak ihtiyacının giderilmesine yönelik olarak uygun finansman araçlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması
- Kırsal yerleşim planlamasının esas ve kriterleri, kırsal alanın özelliklerine ve kırsal toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenerek, plan yapımında gelişmekte olan merkezi yerleşim birimlerine, turizm bölgelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere öncelik verilmesi
- Tarım ve turizm başta olmak üzere, çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilerek, koruma-kullanma dengesi gözetilmesi
- Başta yerel yönetimler olmak üzere, bölgesel gelişmede rolü olan kurumların ve aktörlerin; uzmanlaşma düzeyi, proje hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve koordinasyon kapasitelerinin artırılması, beşeri kaynakların geliştirilmesi,
- Yerel düzeyde aktörler arası işbirliğini geliştiren, yerel ihtiyaçlara duyarlı kalkınma girişimlerini tabandan tavana yaklaşımla güçlendiren, katılımı ve maliyet paylaşımını esas alan projeler, öncelikle pilot düzeyde uygulamaya konularak, iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması şeklinde ortaya konulmaktadır.
- AB kırsal kalkınma politikalarına uyum için gerekli kurumsal çerçeve oluşturularak, kırsal kalkınma fonlarının yönetimine ve etkin kullanımına ilişkin idari kapasitenin geliştirilmesi
- Başta il özel idareleri olmak üzere, yerel yönetimler ile birliklerinin kırsal kalkınma konusundaki etkinliğini artırmak için teknik, mali ve kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi
- Turizm sektörünün, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesi, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizmin geliştirilerek ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması

- Turizm sektörü ile ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilmesi
- Turizm sektöründe yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilmesi, yeni aktörlerin, tanıtım, pazarlama, altyapı, turizm eğitimi ve çevre konularında görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolünün yeniden tanımlanması
- Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, kış, dağ, termal, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetlerinin sürdürülmesi
- Turizm sektörünün hizmet kalitesini artırmayı amaçlayan, pazarlama kanallarını çeşitlendiren, alternatif turizm çeşitliliğini kullanan ve kültürel varlıkları koruyan bir yaklaşımla ele alınması,
- Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve kullanıcıların turizmle ilgili kararlara ve kamu eliyle yapılacak fiziki altyapının finansmanına katılımının sağlanması
- Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı hazırlanması, turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak belgelendirme sisteminin getirilmesi
- Kültür turizminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları bağlamında, otantik özellikleriyle korunarak turizme açılan yöresel örneklerin çoğaltılmasının desteklenmesi
- Doğal orman ekosistemini; başta yangınlar ve zararlılar olmak üzere çeşitli faktörlere karşı, etkin şekilde korumak; koruma–kullanma dengesi, biyolojik çeşitlilik, gen kaynakları, orman sağlığı, odun dışı ürün ve hizmetler ile eko-turizmin geliştirilmesi gözetilerek, çok amaçlı ve verimli şekilde yönetilmesi.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS), kırsal alanların kalkınması ile ilgili olarak, dört stratejik amaç belirlemiştir. Bunlar,

1. Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması
2. İnsan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi
3. Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve
4. Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesidir.

UKKS, kırsal alanlarda kalkınmanın gerçekleşmesine yönelik bu stratejilerin uygulanmasında, Uzundere Stratejik Gelişme Planı için önemli referanslar oluşturan bir dizi öncelik de belirlemiştir.

“Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması” amacına yönelik olarak belirlenen “kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi” önceliği, tarımsal üretim ve hayvancılık konusunda kaynakların sınırlı olması ve sanayinin oluşturulmasının açık güçlüğü karşısında, turizm sektörünü ön plana çıkarmaktadır. Gerçekten, alternatif turizmin çok sayıda ve zengin cazibelerine sahip olan Uzundere ilçesinde, turizm sektörü gelir ve istihdam yaratma konusunda önemli potansiyele sahiptir.

Öte yandan, “insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi” amacına yönelik olarak belirlenmiş olan “eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi”, “yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması” ve “yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi” öncelikleri de, Uzundere’nin gelişmesinde son derece önemli referans noktalarını oluşturmaktadır. Bir hizmet sektörü olarak, turizmin gelişmesinde eğitim hizmetlerinin vazgeçilmezliği açıktır. Öte yandan, turizm alanında, henüz yeterli etkinlikte bir özel sektörün oluşmamış olması, yerelde birey, sivil toplum, özel sektör, yerel yönetim düzeylerinde, kapasite geliştirmeye yönelik programları elzem kılmaktadır. Ayrıca, alternatif turizmin, büyük sermaye yatırımlarından ziyade, mevcudun iyileştirilmesi ve geliştirilmesini önceleyen küçük fiziki yatırımları içermesine karşın, istihdam yaratma kabiliyetinin yüksek olması, bu sektörü yoksullukla mücadelede oldukça avantajlı konuma getirmektedir.

UKKS’nin 3 ve 4. Stratejik amaçlarını oluşturan “kırsal alan fiziki altyapısının ve kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi” ve bu amaçları gerçekleştirme de belirlenen öncelikler, alternatif turizmin sürdürülebilirliği açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Doğa ve kültür zenginliklerine dayanan alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ve bir sektör haline dönüştürülmesi, bir yandan ulaşım, haberleşme, iskân gibi kırsal altyapının iyileştirilmesini diğer yandan doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu noktada önemle üzerinde durulması gereken bir husus, UKKS’nin stratejik amaçları ve öncelikleri bağlamında, Uzundere’de mevcut tarımsal faaliyetlerin de, alternatif turizmin geliştirilmesinde önemli bir kaldıraç etkisi yapabileceği gerçeğidir. Mevcut Durum bölümünde de açıkça görüldüğü gibi, Uzundere ilçesi, tarımsal kaynakları itibariyle sınırlı bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, mevcut çok küçük ölçekli işletmeler, genellikle hane

halkı tüketimi için sınırlı sayıda tarımsal ürün yetiştirmekte ve bunları işlemektedir. Pazara üretim sunabilen aile işletmelerinin sayısı hızla azalmaktadır. Bu durumun başlıca nedenleri, dışa verilen göç nedeniyle azalan işgücü ve tarım dışı gelirlerde, özellikle transfer ödemeleri şeklinde, görülen artışlardır. Bunlara ek olarak, mevcut tarımsal ürünlerin düşük katma değerle pazara sunulması, dolayısıyla yeterli fiyatlardan satılamaması, önemli bir caydırıcılık yaratmaktadır. Aile işletmelerinin tarımsal ürünlerini pazara uygun bir şekilde işleyememeleri, standart konusundaki yetersizlikler, paketlenme ve şişeleme konusundaki eksiklikler, sertifikalandırma ve markalama konusundaki bilgisizlikler ve girişimcilik bağlamındaki yetersizlikler, tarımsal üretimde yaşanan olumsuzlukları daha da artırmaktadır. Alternatif turizmin geliştirilmesi, büyük bölümü tamamen doğal yöntemlerle yetiştirilen sebze ve meyvelerin ve bunların işlenmesi sonucunda elde edilen gıda ürünlerinin, daha yüksek katma değerle pazara sunulmasına olanak yaratacaktır. Bu bağlamda, etkinleştirilecek tarımsal yayım ve eğitim faaliyetleri ile girişimcilik eğitim ve yönlendirme hizmetlerinin kırsal kalkınmaya ivme kazandıracığı ve yerel tarımsal üretim sektörü ile alternatif turizm sektörü arasında bir tamamlayıcılık ve karşılıklı destek ilişkisinin oluşması beklenmelidir.

Türkiye Turizm Stratejisi (2023), Türkiye’de turizm sektörünün geliştirilmesi ile ilgili olarak, 15 strateji ortaya koymaktadır. Bu stratejilerin tamamı, ülkemizde değişik turizm türlerinin geliştirilmesi açısından önem içermekle birlikte, bunlar arasında, Uzundere Stratejik Gelişme Planı için referans olma özelliği açısından öne çıkanlar şunlardır:

1. **Planlama Stratejisi** “*Ekonomik gelişimi destekleyen; fiziksel düzeyde uygulanabilir; toplum yönelimli ve sürdürülebilir turizm ilkesini içeren bir planlama yaklaşımının ortaya konması*”
2. **Yatırım Stratejisi** “*Turizm yatırım projelerini uygulanabilir kılabacak teşvikler ile turizm sektöründe yatırımların arttırılması*”
3. **Örgütlenme Stratejisi** “*İyi yönetim ilkesi çerçevesinde ulusal, bölgesel, il ve noktasal düzeyde turizm sektörü ile ilgili kamu, özel sektör kuruluşları ve STK’ların karar verme süreçlerine katılımlarını sağlayacak konseyler bazında kurumsallaşmaya gidilmesi*”
4. **Tanıtım ve Pazarlama Stratejisi** “*Ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte markalaşmanın hedeflenmesi, ulusal tanıtım ve pazarlamaya ek olarak varış noktası bazında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine başlanması*”
5. **Eğitim Stratejisi** “*Turizm eğitiminin meslek odaklı olması ve ölçülebilir sonuçlar içermesi*”
6. **Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisi** “*Zengin kültürel ve doğal değerlere sahip kentlerimizin **markalaştırılarak**, turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi*”

7. **Turizm Çeşitlendirilmesi Stratejisi** “*Alternatif turizm türlerinden öncelikli olarak sağlık turizmi ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi*”
8. **Turizm Gelişim Bölgeleri Stratejisi** “*Variş noktası olarak geliştirilecek ve birden fazla ili kapsayan **turizm gelişim bölgelerinde** yerel ve bölgesel kalkınmada turizmin güçlü bir araç olarak kullanılması*”
9. **Turizm Gelişim Koridorları Stratejisi** “*Belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesi*”
10. **Eko–turizm Bölgeleri Stratejisi** “*Doğa temelli turizmin planlı gelişimi*”

Bu stratejilerin Uzundere’de alternatif turizmin geliştirilmesi için taşıdığı önem ve yol göstericilik aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere’de turizmin geliştirilmesine yönelik planlama çabalarında, birey, toplum ve sistem düzeylerinde yerel sahiplenmeyi sağlayan, sivil topluma insiyatif kullandıran, yerelde kapasite geliştirmeyi merkezine alan ve sürdürülebilirliği gözetten bir planlama yaklaşımı sergilemelidir.
2. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, yerel turizm sektöründe yatırımların teşvik edilmesine yönelik politika araçları önerirken, büyük sabit maliyet ve işletme sermayesi gerektiren yatırımlardan ziyade, mevcudu iyileştirme, dönüştürme ve geliştirme amacına yönelik, finansal anlamda yönetilebilmesi kolay, büyük yatırım riskleri içermeyen, girdilerini yerelden tedarikleyen küçük ölçekli ev pansiyonculuğunu ön plana çıkarmalıdır.
3. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, sürdürülebilir turizmin, yerel paydaşların koordineli bir şekilde hareket etmesini gerektirdiği gerçeğinden hareketle, İlçe düzeyindeki kamu, yerel yönetim, sivil toplum ve özel sektörü, iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde bir araya getirecek bir “ilçe turizm konseyi” oluşturulmasını ve bu kurulun kapasite geliştirme çabaları ile desteklenerek, işlevsel bir duruma getirilmesini sağlayacak önlemler önermelidir.
4. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere ve çevresinin sahip olduğu doğa, tarih ve kültür zenginliklerinin, “alternatif turizm” konsepti içinde etkin bir şekilde tanıtılmasını sağlayacak yapıların oluşturulmasına yönelik öneriler sunmalıdır.
5. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, sofistike bir hizmet sektörü olarak alternatif turizmde yeterli düzeyde eğitilmiş ve büyük çeşitlilik içeren alanlarda becerilerle donatılmış işgücünün oluşturulması için gerekli politika önerilerini içermelidir.
6. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere ve çevresinin alternatif turizmin bir “variş alanı” haline gelmesi için gerekli “marka geliştirme” hedefini gerçekleştirmeye yönelik öneriler sunmalıdır.
7. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere’nin ve çevresinin çok sayıda alternatif turizm talebine cevap verebilecek turizm ürünlerini geliştirmek amacıyla, gerekli her

- türlü beceri kazandırma eğitimi ile işbaşı ve rehberlik eğitimlerini ve bunlarla ilgili kapasite geliştirme faaliyetlerini içeren önlemleri içermelidir.
8. Uzundere ilçesi, büyük Çoruh Havzasının güney ucunda yer alan Tortum Vadisinin çok önemli bir bölümünde yer almakla beraber, Havza'nın tamamı Erzurum'un diğer kuzey ilçelerini (Oltu, Olur, Şenkaya, Narman, Tortum ve İspir) ve Bayburt ve Artvin illerini kapsamaktadır. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere İlçesi'nin, tek başına değil ve fakat geniş Çoruh Havzasını da içine alan bir "Turizm Varış Bölgesi" olarak pazarlanmasının daha akılcı olacağı gerçeğinden hareketle, bir Turizm Gelişim Bölgesi'nin oluşturulmasında öncülük yapmasına olanak verecek önlemler sunabilmelidir.
 9. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere İlçesinin Güneybatı Kafkasya Ekolojik Bölgesinin güneybatı ucunda yer alması, Uzundere'den itibaren kuzeye doğru Artvin ve Rize, doğuya doğrudan Ardahan-Kars yönünde, çok sayıda alternatif turizm temasına cevap verecek turizm koridorlarının içinde yer alabileceği gerçeğinden hareketle, çevresindeki illerde bu konuda ortak çalışmaların başlatılmasına yönelik kamuoyu oluşturma çabalarına yer vermelidir.
 10. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere'nin flora ve fauna zenginliği bakımından, Türkiye'nin en önemli bölgelerinden biri içinde yer aldığı gerçeğinden hareketle, "doğa temelli turizmin planlı gelişimine" başarılı bir örnek oluşturacak çalışmaları başlatacak öneriler sunmalıdır.

Bölgesel düzeyde hazırlanmış olan plan belgelerinden ilki, Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinasyonunda, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki 5 bölge üniversitesinin yer aldığı bir konsorsiyum tarafından hazırlanan **Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı**dır. DAP, Bölgesel düzeyde Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan, Bayburt ve Iğdır olmak üzere 16 ili kapsamaktadır. Bölgede, üç ayrı alt bölge ve alt bölge merkezi ortaya çıkmıştır. Erzurum, Malatya ve Elazığ ve Van 3 alt bölgenin merkezini oluşturmaktadır.

DAP Ana Planının genel hedefi, bölgenin kendi potansiyellerini harekete geçirecek ortamın yaratılmasını sağlamak biçiminde ifade edilmekte ve bu hedefe ulaşmak için iki temel stratejiyi ortaya koymaktadır:

(1) Gelişme sürecinin ilk aşamalarında kaynakların öncelikle bölgenin görece üstünlüğe sahip faaliyet alanlarına ve mekânlarına yönlendirilmesi, çekim merkezleri politikası güdülmesi, gelişmenin zaman içinde bu öncü sektör ve alanlardan diğerlerine yaygınlaştırılması biçiminde geniş bir perspektif içeren "**Mevcut gelişme eğilimleri ile uyumlu bir planlama**" ve

(2) “Bölgedeki mevcut üretim ve hizmet kapasitelerinin daha etkin kullanımını sağlayacak düzenlemelere öncelik verilmesi”.

Bu stratejileri hayata geçirmek için dört temel hedef belirlenmiştir. Bunlar,

1. Kişi başına geliri ve istihdamı artırmak,
2. Kalkınmayı hızlandıracak aktiviteleri yaygınlaştırmak
3. Çevreyi korumak, iyileştirmek ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak,
4. Alt bölge merkezlerini birer sanayi ve hizmet merkezi olarak geliştirmek ve doğu batı göçünün önünde bir filtre oluşturmak.

DAP, ayrıca Eğitim ve Sağlık, Tarım, Sanayi, Madencilik, Ulaştırma ve Haberleşme, Enerji, Çevre ve Turizm sektörleri temelinde stratejileri de belirlemiştir. Doğu Anadolu Projesi’nde bölgesel düzeyde turizmin geliştirilmesi için belirlenen stratejiler ise aşağıda özetlenmektedir.

- Bölgenin turizm açısından tanıtımını sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesi ve tanıtımda bilinen temaların kullanılması
- Bölgedeki su kaynaklarının turizm etkinlikleri dikkate alınarak geliştirilmeye çalışılması
- Bölgedeki doğal ve yapay göl çevrelerinde turizm ve rekreasyona dönük düzenlemelerin yapılması, avcılığa açılacak su kaynakları ve bu kaynaklarda avlanabilir balık miktarı, uygun avlanma teknikleri ve avlanma sezonlarının belirlenmesi
- Bölgede turizm hareketlerinin havayoluna dayalı turlarla yönlendirilmesi ve turların sundukları turizm türleri açısından farklı, fakat kendi içinde çeşitlilik sağlayan üç alt bölge bazında düzenlenmesi
- Doğal ve kültürel varlıkların korunması ve geliştirilmesi
- Kaliteli hizmet sunumu için her kademede eleman yetiştirilmesine önem verilmesi
- Konaklama tesislerinde çeşitliliğin sağlanması ve özellikle kış sporları merkezlerindeki konaklama tesislerinin, yaz aylarında da kullanımını sağlayacak düzenlemeler yapılması
- Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı, Özel Çevre Koruma Alanı gibi potansiyel alanlar konusunda detaylı araştırmaların yapılması
- Sunulacak turizm türü ve biçimlerinin, turizm hareketlerinin mevsimsel değil, bütün bir yıl içine yayılmasını sağlayacak çeşitlilikte olmalı
- Tarihi ve kültürel varlıkların korunması ve restorasyonuna önem verilmesi, arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerin sergilendiği ve aynı zamanda bilimsel araştırma, dokümantasyon ve kongre merkezi olarak hizmet verecek Bölge Müzelerinin kurulması
- Turizme yönelik alt yapı yatırımlarının hızlandırılması ve yoğun bir tanıtım kampanyasına girişilmesi.

Bölgesel düzeyde, “yerel ekonomik kalkınma” anlayışıyla gerçekleştirilmiş en önemli plan belgesi, **Erzurum–Erzincan–Bayburt (TRA1 Düzey 2 Bölgesi) Bölge Planı**’dır. Plan, 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından hazırlanmıştır. KUDAKA, bölge planının vizyonunu *“Anadolu’nun zirvesinde, bilgi, teknik ve sosyal altyapısını geliştirmiş; sahip olduğu üstün teknoloji düzeyi, sosyal sermayesi ve yenilikçilik kapasitesinin yanı sıra, doğal yapısı ve sermaye birikimleriyle yatırımları cezbeden bir bölge olmak”* ve misyonunu ise *“Bölge planı ile tespit edilen öncelikler doğrultusunda 2013 yılına kadar TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Tarım, Turizm ve Sanayi sektörlerindeki potansiyelini harekete geçirmek suretiyle bölgenin sosyo–ekonomik kalkınmışlık göstergelerinde ulusal artış ortalamasının üzerinde bir gelişme sağlamak”* olarak ortaya koymaktadır.

KUDAKA bu amaçlara ulaşmak için, 2005 yılında UNDP, DPT, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi tarafından koordine edilen **Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP)** döneminde hazırlanan Erzurum–Erzincan–Bayburt Bölgesel Gelişme Planının da önerileri doğrultusunda, TRA1 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı’nda bölge kalkınmasına yönelik olarak 5 temel strateji benimsenmiştir. Bunlar;

- Bilgi altyapısının geliştirilmesi,
- Sosyal altyapının geliştirilmesi,
- Teknik altyapının geliştirilmesi,
- Sermaye birikiminin ve doğrudan yatırımın sağlanması ve
- Bilgi düzeyinin ve teknolojik altyapının geliştirilmesidir.

Plan, bu temel stratejilerin hayata geçirilmesi sürecinde, tarım, turizm ve sanayi sektörleri için bir dizi öncelik belirlemiştir.

Tarım sektöründe aşağıdaki öncelikler belirlenmiştir:

- Bölgenin tarım ve hayvancılık sektöründeki potansiyelinin farkındalığını arttırmak ve sağlıklı politika geliştirmek amacıyla bilgi altyapısının geliştirilmesi.
- Bölgede tarım ve hayvancılık alanında örgütlenme kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla birlikte çalışmanın özendirilmesi, beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi.
- Bölgede tarımın geliştirilmesine yönelik yatırım ve organizasyonların teknik alt yapılarının geliştirilmesi.
- Bölgede tarım ve hayvancılık alanında verimliliğin ve yenilikçiliğin geliştirilmesine yönelik AR–GE çalışmalarının desteklenmesi.

Turizm sektörü için belirlenen öncelikler aşağıdaki gibidir:

- Bölgede turizmin geliştirilmesi ve bu konuda yeni imkânların sağlanması açısından bilgi altyapısının oluşturulması, var olanların güncellenmesi ve geliştirilmesi.
- Bölgede toplumun turizme katılımını sağlamak ve sektörün ihtiyacını karşılayacak yerel işgücünü oluşturmak amacıyla sosyal altyapısının geliştirilmesi.
- Turizm ile gelişmeyi ve canlanmayı desteklemek ve rekabeti artırmak için gerekli altyapı bağlantılarının kurulması amacıyla teknik alt yapının oluşturulması.
- Bölgede turizm sektöründe yer alan işletmelerin sayısının, kalitesinin, yerel halkın turizm gelirlerindeki payının artırılması ve bölgenin turizm zenginliğinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması ve pazarlanması yoluyla bölgede turizm ile beraber diğer sektörlerde de sermaye birikiminin sağlanması.
- Turizm sektöründeki bilgi ve teknoloji düzeyinin yükseltilmesi.

Sanayi Sektöründeki öncelikler ise beş madde halinde ortaya konulmuştur.

- Bölgede sanayi sektörünün sahip olduğu potansiyeli belirlenmesi, bölge içi ve bölge dışı girişimcilere tanıtım amacıyla bölgede bilgi altyapısının kurulması.
- Bölgenin sanayileşmesine ivme kazandıracak güven, işbirliği ve örgütlenmeyi özendirici ve nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılayan sosyal altyapısının geliştirilmesi,
- Bölgede maliyetlerin minimuma indirilmesi, üretimde verimlilik ve sürekliliğin sağlanması amacıyla teknik altyapısının geliştirilmesi
- Bölgede örgütlenme ve kümelenmeyi teşvik ederek sanayi sektöründe sermaye birikiminin artırılması, bölgede hâkim olan finansman sorununa kalıcı çözümlerin üretilmesi.
- Sanayi sektörünün ülke çapında rekabet edebilirliğini ve yeni gelişmelere ayak uydurabilmesini sağlamak amacıyla e bilgi ve teknoloji düzeyinin artırılması.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) Uzundere Raporu, Uzundere İlçesi ölçeğinde hazırlanmış olan en güncel planlama belgesi niteliği taşımaktadır. Ajans, Düzey 2 Bölgesi'nin sektörler bazında potansiyelini belirlemek ve Bölge Planına yansıtmak için ilçeler bazında toplantılar düzenlemektedir. Bu bağlamda, KUDAKA, TRA1 Düzey 2 Bölgesi'ndeki ilçelerin mevcut durumları ve ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik çalışmalardan birini Ağustos 2010'da Uzundere Kaymakamlığı ile işbirliği halinde Uzundere'de gerçekleştirmiştir. KUDAKA, toplantıda katılımcıların Uzundere ilçesi için önemli gördükleri konuları yazılı ve sözlü olmak üzere iki başlıkta ele almalarını sağlamış ve elde edilen bilgileri bir rapor olarak kamuoyu ile paylaşmıştır.

KUDAKA uzmanlarının değerlendirilmelerine göre turizm ve tarım ilçenin gelişiminde lokomotif sektörler olarak öne çıkmaktadır. İlçenin zayıf yönleri ise ekonomik (işsizlik), sosyal (göç) ve doğal (arazi şartları) koşullar olarak üç başlık altında toplanmıştır. Öncelikli yatırım alanları olarak turizm sektöründe alt ve üst yapıya yönelik yatırımlar ve tarım sektöründe ise seracılık, arıcılık ve organik tarım uygulamalarına ağırlık verilmesinin beklendiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar kamu yatırımlarının okul ve yurt gibi eğitim kurumları, turistik tesis yapımı ile atık yönetimi ve dere ıslahı konularına odaklanılmasını gerektiğini ifade etmişlerdir. Turizm sektörüne yönelik beklentilerde Tortum Gölü ve şalesinde çevre düzenlenmesi ve konaklama tesisleri ile Çamlıyamaç (Öşvank) kilisesi gibi tarihi yapıların restorasyonu ve çevrelerine yeni konaklama ve hizmet tesislerinin yapımı önerilmiştir.

Uzundere Stratejik Gelişme Planı'na ışık tutabilecek bir diğer uygulama, DPT'nin koordinasyonu altında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Atatürk Üniversitesi tarafından 2000–2006 yılları arasında ortaklaşa yürütülmüş olan Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP) kapsamında elde edilen bulgu ve sonuçlardır. Doğu Anadolu Katılımcı Kırsal Kalkınma Projesi, Doğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Projesi, Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi, başlığıyla üç alt proje ve çok sayıda toplumsal kalkınma inisiyatifinin uygulanmaya konulduğu DAKAP'ın, Uzundere Stratejik Gelişme Planı açısından referans alınabilecek çok sayıda önemli bilgi ve tecrübe içerdiği görülmektedir. Sürdürülebilir insani gelişme odaklı bu Program ve alt projeler, yerel ekonomik kalkınmanın katılımcı yöntemlerle ve yerelde kapasite geliştirme ve yerel sahiplenme gibi öncelikleri uygulamaya koyması itibarıyla, yerel ekonomik kalkınma çabaları için adeta bir laboratuvar işlevi görmüştür.

Bu Programın turizm konulu alt bileşenin olan **Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR)**, DAKAP programı kapsamında, 2003 yılı sonunda başlatılmıştır. Projenin ana teması kırsal turizm olarak belirlenmiş ve pilot alan olarak Çoruh Nehri Havzası'nın Erzurum'un İspir ve Artvin'in Yusufeli İlçeleri sınırları içinde kalan bölümü seçilmiştir.

Projenin temel hedefi, İspir ve Yusufeli ilçeleri ve bağlı köylerinin kırsal turizm için bir varış noktası haline getirilmesi çabalarına destek vermektir. Bu hedefe uygun olarak, projenin genel amacı DAKAP'ın "bölge kalkınma çabalarına katkıda bulunma" misyonunu turizm alanına taşımak ve bu çerçevede Çoruh Vadisi'ndeki doğal ve kültürel zenginliklerin turizm

amaçlı kullanımını sağlayacak katılımcı ve sürdürülebilir bir model geliştirmektir. Bu genel amaca bağlı olarak projenin ayrıntılı amaçları ise;

- İnsan temelli, sürdürülebilir ve toplumun dezavantajlı kesimlerinin yararını gözeterek bir kırsal turizm kalkınma modeli geliştirmek
- Bölge de turizm kalkınmasını, katılımcılık ve yönetim ilkeleri doğrultusunda taşıyacak yapıların geliştirilmesini desteklemek
- İstihdam artırma yanında, hizmet kalitesini iyileştiren, katma değer artırıcı, çevreye saygılı ve yenilikçi turizm odaklı girişimleri desteklemek
- Turizm potansiyelini belirleme, turistik ürün geliştirme ve pazarlama alanlarında temel çalışmalar yapmak şeklinde açıklanmaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), bölgesel kalkınma konusunda birçok projenin uygulanması için altyapı oluşturmuş ve hâlihazırda yürütülmekte olan kalkınma projelerine ve programlarına doküman, bilgi, alt yapı ve uzman desteği sağlamıştır.

DAKAP'ın uzatmalı süresinin Mayıs 2006'da son bulması üzerine, bu Program kapsamında yer alan DATUR Projesi, 2007 yılından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinasyonunda ve Efes Pilsen sponsorluğunda uygulanmaya devam etmiştir.

DATUR Projesi'nin genel amacı Çoruh vadisinin bir turizm varış alanı haline getirilmesi ve bölgede yaşayan insanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesine katkı sağlamaktır. Özel amaçları ise Çoruh vadisinin "Turizm Ürünleri"ni geliştirmek, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtılmasını sağlamak ve alternatif turizmi bölge'de yaşayan insanların yaşam düzeylerini geliştirmede bir araç olarak kullanmak üzere yerelde kapasite geliştirme çalışmaları yapmaktır.

Proje, Uzundere ilçesinin "alternatif turizm"nin önemli bir varış alanı olması yönünde önemli yol kat etmiştir.

DATUR Projesi, turizm zenginliklerini belirleme, bunlara dayalı turizm ürünlerinin geliştirilmesi için yerel kapasiteler oluşturma, Bölge'nin hedef pazar ve ilgi grupları nezdinde tanıtılması ve yerel kaynakların turizme yönelik yatırımlara kanalize edilmesi alanlarında önemli tecrübelerle sahiptir. Bu tecrübeler, Uzundere ilçesi için bir Stratejik Gelişme Planı hazırlama çabalarına da ilham kaynağı oluşturmuştur.

Bütün üst düzey plan, program ve strateji belgelerinden ve Bölge’de gerçekleştirilen mevcut durum ve GZFT analizi çalışmalarından ve bu çalışmaların uzman, akademisyen, bürokrat ve işadamlarının katılımı ile yapılan değerlendirmelerden elde edilen sonuçlara dayanarak, Uzundere Stratejik Gelişme Planı için çıkarılabilecek temel yaklaşımı belirlemede rol oynayacak öncelikler aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

1. Küresel gelişmeler ve tarım alanında son yıllarda yaşanan büyük değişimler, rekabetçi tarım sektörüne sahip olmayan bölgelerde, geleneksel olmayan tarım ve tarım dışı alternatif geçim kaynaklarının geliştirilmesini önemli bir kalkınma aracı olarak ortaya çıkarmıştır. Uzundere ilçesi, tarımsal arazilerinin coğrafi yapıdan kaynaklanan mevcut sınırlı düzeyi nedeniyle, geleneksel olmayan tarım ve tarım–dışı alternatifleri ortaya çıkarabilecek potansiyellerin harekete geçirilmesi gereken bir ilçe olma konumunu güçlü bir şekilde sergilemektedir. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, hedef ve önceliklerinin belirlenmesinde bu değişimlerin dikkate alınması gerekli olmuştur.
2. Uzundere İlçesi sahip olduğu olağanüstü doğa güzellikleri, doğa sporlarına dayalı turizm olanakları, mikro klima özellikleri, ortaçağdan kalma tarihi eserleri ve kültür değerleri ile alternatif turizmin çok fazla sayıda türüne sahip bir “turizm varış alanı” olmaya aday bir ilçedir. Esasen, Uzundere’nin kuzeyinde yer alan Yusufeli ilçesi benzer özellikleri nedeniyle, yaklaşık 25 yıldan beri, önemli bir alternatif turizm varış alanı olma yolunda mesafe kat etmiştir. Uzundere ilçesi, Çoruh Havzası’nın diğer vadileriyle birlikte, gelişme potansiyeline sahip bir **“Turizm Varış Bölgesi”**nin en önemli giriş noktalarından biridir. Uzundere, turizmin tüm Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi için gelir getirici bir sektör olması sürecinde, çevresiyle birlikte en yüksek gelişme potansiyeline sahip bir İlçe konumundadır. Uzundere Stratejik Gelişme Planı, Uzundere İlçe sınırları dışına taşan çok daha geniş bir coğrafyada, alternatif turizme dayalı bir bölgesel kalkınma hareketinin başlatılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.
3. Uzundere ilçesinde tarımsal potansiyel sınırlı olmakla birlikte, tarımsal üretimin yaygın olarak doğal yöntemlerle gerçekleştirilmesi, doğal yollarla üretilmiş meyve ve sebzelerin, geçmişi yüzyıllara dayanan bir gıda ve yemek kültürünü ortaya çıkarmış olması, alternatif turizmin gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bölgeye özgü tarımsal ürün deseninin doğallığı ve zengin çeşitliliği, diğer alternatif turizm türleri ile bir tamamlayıcılık ve karşılıklı besleme etkisi oluşturan eko–turizm ve gastronomi turizmi potansiyeli açısından, Uzundere ilçesini çok önemli bir konuma getirmektedir.
4. Alternatif turizm ve doğal tarımsal üretim konusundaki üstünlüklerine rağmen, Uzundere’nin en önemli zayıflıkları olarak, uzun yıllardan beri yaşanan dış göçün neden olduğu beşeri sermaye erozyonu, dışa göçün büyük ölçüde sorumlusu olduğu sosyal sermaye kaybı ve girişimci yetersizliği, tarım arazilerinin yetersizliği nedeniyle, bir dönemler artan nüfus baskısının, orman ve mera alanlarında sebep olduğu çevre tahribatı ön plana çıkmaktadır.

5. Mevcut durum ve GZFT analizlerinin ortaya koyduğu gerçekler ve küresel ve ulusal ekonominin yaşadığı değişimler ışığında, Uzundere ilçesinin sahip olduğu doğal güzelliklerin korunup geliştirilmesi önceliği altında, alternatif turizm sektörü ve bu sektörü destekleyip tamamlayacak olan doğal gıda üretimi ve pazarlamasına dayanan tarım sektörü, kalkınmanın sürükleyici sektörleri olmak durumundadır. Bu gerçeklere dayanan bir stratejik gelişme planı anlayışı, tüm üst düzey plan, program ve strateji belgelerinin bulgu ve sonuçları ile de uyumludur.
6. Alternatif turizmin geliştirilmesi sürecinde başvurulmasına en fazla ihtiyaç duyulacak tedbirler, insan kaynaklarının geliştirilmesi ilgili olacaktır. Bir hizmet sektörü olarak turizmin geliştirilmesinde beşeri ve sosyal sermayenin önemi oldukça açıktır. Alternatif turizmin oldukça çeşitli türlerinin geliştirilmesi için, çeşitli konularda bilgi ve beceri sahibi işgücüne olan ihtiyacın karşılanması yanında, turizme destek olacak doğal tarım ürünlerini üretme ve işleme konusunda da insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik kapasite geliştirme programlarının yürütülmesi elzemdir. Kapasite geliştirme çabaları, bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlayan her türlü eğitim ve uygulama yanında, farkındalık yaratma, bilinç ve vizyon geliştirme, uygulamalı eğitim ve demonstrasyonlar, kendi işini kurma ve girişimcilik eğitimleri gibi, farklı toplum kesimlerinin bu konulardaki ihtiyacına uygun programların uygulanmasını gerektirmektedir.

İnsan kaynaklarını geliştirme çabaları, sadece beşeri sermayenin güçlendirilmesi ile ilgili kapasite geliştirme faaliyetleri ile sınırlı kalmayacaktır. Doğası gereği, alternatif turizmin yerel paydaşların birlikte hareket etmelerini gerektiren toplumsal işbirliklerini zorunlu kılması, Uzundere ilçesinde sosyal sermayenin de güçlendirilmesine yönelik kapasite geliştirme çabalarının, Stratejik Gelişme Planı'nın önemli bir bileşeni olmasını sağlamaktadır. Alternatif turizmin en önemli sermayesini oluşturan doğa ve kültür zenginliklerinin korunup geliştirilmesi, kalkınmanın tüm paydaşlarının aynı ortak amaçlar etrafında bir araya gelip ortak inisiyatifler geliştirmelerini ve sinerjiler oluşturmalarını gerekli kılmaktadır. Bunlara ek olarak, farklı toplum kesimlerinin zaman zaman çıkar çatışmaları yaşayabilecekleri kalkınma sürecinde, orta ve uzun vadeli ortak toplumsal çıkarlar konusunda yerel toplumda bilinç oluşturulması zorunluluğu vardır. Bu nedenle, alternatif turizmi geliştirme çabalarının, yerelden, katılımcı ve şeffaf yöntemler izlenerek kamu, sivil toplum ve özel sektörün karar verme süreçlerine dahil edildiği yönetim ilkelerine bağlı toplumsal örgüt yapıları içinde inşa edilmesi son derece önemli olmaktadır.

2. MEVCUT DURUM

2.1. Tarihi ve Coğrafi Yapı

Tarihi Yapı

Uzundere ilçesinin 3000 yıllık tarihi geçmişi bulunmaktadır. Tarih boyunca Etiler, İskitler, Sakalar, Persler, Çoruh Bulgurları, Doğu Romalılar, Suvarlar, Abbasiler, Sasaniler, Ardahan-Artvin Bağratlı Devleti Vaspurakan Krallığı, Selçuklular, Atabeyler, Moğollar, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlı İmparatorluğu gibi millet ve devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır.

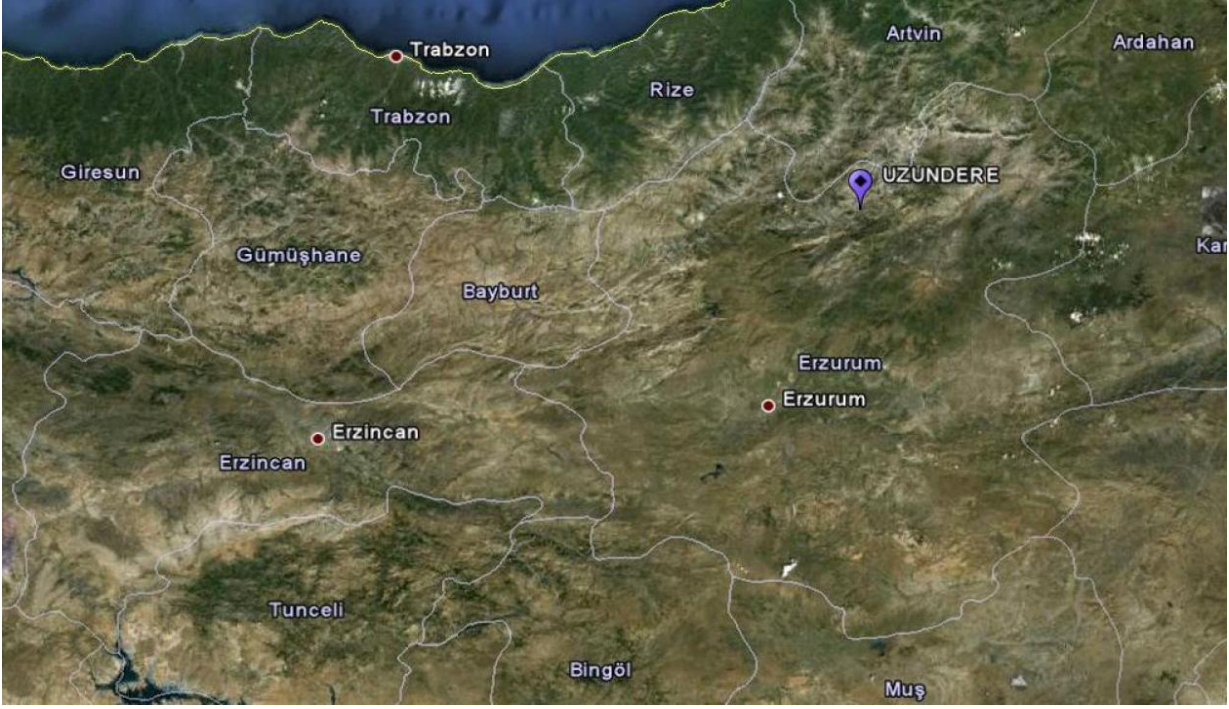
1883 tarihli Erzurum vilayet salnamesinde Uzundere Nahiyesi'nin Nahiyeye Müdürü Şerif Ağa olarak gösterilmektedir. I. Dünya Savaşında Rus işgaline uğrayan ilçe halkı, 1916 yılında Rusların ve onların silahlandıkları Ermeni Taşnak çetelerinin zulmünden kurtulmak için Anadolu'nun batısına doğru Sivas, Malatya, Çorum, Tokat gibi illere göç etmişlerdir. Daha sonra Uzundere ilçesi 16 Mart 1918 tarihinde Ruslardan ve Ermeni çetelerinin işgalinden kurtarılarak tekrar geri alınmıştır.

İlçe daha sonra Uzundere Bucağı olarak teşkilatlanmış, 1955 yılında Belediye, 19.06.1987 tarih ve 3392 sayılı Kanunla daha önce bağlı olduğu Tortum ilçesinden ayrılarak ilçe statüsüne kavuşmuştur.

Coğrafi Yapı

Uzundere, Erzurum il merkezine 84 km, Artvin il merkezine 116 km mesafede olup Erzurum-Artvin karayolu üzerinde ve Tortum çayı vadisinde yer almaktadır (Şekil 2). İlçe 40.35⁰ kuzey enlemi ve 41.50⁰ doğu boylamı koordinatları üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3). İlçenin ortalama yüksekliği 1.050m, yüzölçümü 840 km² ve ilçe merkezi nüfusu 2009 yılı verilerine göre 3.231 dir.

Uzundere, Doğuda Oltu, batıda İspir, güneyde Tortum, Kuzeyde ise Artvin ili Yusufeli ilçeleri ile sınırlıdır. İlçe iklim olarak ılıman bir özellik göstermekte olup, bu özelliği ile mikroklima alanıdır.

Şekil 1. Uzundere İlçesi Yerleşim Alanı

Şekil 3. Uzundere İlçesinin Coğrafi Konumu

2.2. İdari ve Alt Yapı Durumu

İlçede merkez belediye teşkilatı ile 10 adet köy (Altınçanak, Balıklı, Cevizli, Çağlayan, Çamlıyamaç, Dikyar, Gölbaşı, Kirazlı, Sapaca, Ulubağ) bulunmaktadır. İlçe merkezi içerisinde 8 adet mahalle (Merkez, Cömertler, Erikli, Çaybaşı, Muratefendi, Seyitefendi, Uzundere ve Yayla mahalleleri) yer almaktadır. Ayrıca ilçede 19 yerleşik olmak üzere toplam 38 mezra bulunmaktadır. İlçeye bağlı köylerden Cevizli köyü hariç diğerlerinin yolu asfalttır. Cevizli köyü yolu ise stabilize edilmiştir. Uzundere Belediyesinin imar planı çalışmaları tamamlanmış ve 1993 yılında onaylanmıştır. Kadastro çalışmaları ise tamamlanmış durumdadır.

2.3. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Jeolojik Özellikler

Tortum çayı Havzası oldukça arızalı bir reliefe sahiptir. Bu arızalı reliefin meydana gelmesinde Anadolu'nun Paleozoikten günümüze kadar devam eden morfo–tektonik evriminde cereyan eden olaylar etkili olmuştur. Kıta–kıta çarpışması sonucunda Tetis jeosenklinele biriken tortullar kıvrılarak yükselmiş ve orojenik kuşaklar meydana gelmiş, daha sonra oluşan faylanmalarla da kabuk deformasyonları meydana gelerek kabaca doğu–batı doğrultusunda uzanan dağ arası havzalar oluşmuştur. Zaman zaman deniz ve göllerle işgal olunan bu havzalarda filiz ve kireçtaşı çökelimiyle kalın bir tortul istif meydana gelmiştir. Miyosen ve Pliyosen'de meydana gelen volkanizmayla eski temel yer yer bazalt ve andezitlerle örtülmüştür. İnceleme alanının da içinde yer aldığı Anadolu'nun kuzeydoğusunda sıkışma tektoniği etkili olmuştur. Bu hareketin etkisiyle bölge yükselirken kıvrılmış, kırılmış ve blok şeklinde alçalma ve yükselme hareketlerine maruz kalmıştır. Bu sırada akarsular yereyi derin şekilde parçalayarak vadiler açmış ve plato sahasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Jeopark olarak önerilen Tortum vadisi ifade edilen tektonik gelişime göre yatağını derin şekilde aşındıran Tortum Çayı'nın eseridir. Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü Sınırları içinde kalan ve Çoruh Nehrinin önemli kollarından birisini oluşturan Tortum Çayı, Mescit Dağları'nın (3239 m) güneyindeki Dumlu Dağları'nın (3169 m) doğu yamaçlarından kaynağını almaktadır. Kar erimelerinden yüzey akışa katılan sular ve kaynaklarla beslenen bu akarsu basit rejimli akarsular içinde yer almaktadır. Ortalama akım miktarı mevsimsel olarak değişmekle birlikte 2,6 ile 12,7 m³/sn arasında değerlere sahiptir. Çayın en güçlü aktığı

dönemler kar erimelerinin meydana geldiği ve güçlü yağışların görüldüğü Nisan–Haziran dönemine denk gelmektedir. Akarsu yaklaşık 60 km kuzeydoğuda, Oltu Çayı İle Su Kavuşumu Mevkiinde birleşerek Çoruh’a katılmaktadır.

Tortum Çayı, mecrası boyunca 1000 m den daha derin yarılmış, dar, kanyon görünümü boğaz vadi meydana getirmiştir. Vadinin bu kadar derin yarılmasında tektonik olaylar kadar flüviyal etmen ve süreçlerin de büyük rolü vardır. Vadi ve yakın çevresinin litolojisi Mezozoik ve Tersiyer yaşlı kayalardan oluşturmaktadır. Temelde ofiyolitik kayalar yer almaktadır. Tortum vadisi boyunca uzun mesafelerde takip edilebilen ofiyolitler, Mezozoik’den başlayarak gittikçe genişleyen jeosenkinal kuşakları içerisinde bazik ve ultrabazik magmanın o zamanki deniz tabanına yayılmasıyla oluşmuştur. Ofiyolitlerin üzerinde ise geniş bir yayılış alanına sahip olan Jura–Kretase yaşlı volkanik bloklar içeren flişler (Akçadağlar Formasyonu) yer almaktadır. Tortum Çayı’nın kaynağını aldığı Dumlu dağı, bazaltlardan meydana gelmektedir. Tortum vadisi boyunca yer yer andezit mostralalarına da rastlanmaktadır. Çayın Çoruh Nehrine bağlandığı kesimler ise Alt Mezozoik yaşlı Peridotit, Serpantin, Gabro ve bazaltlardan (Ofiyolit) oluşmaktadır.

Alanda sıcaklık ve yağış koşullarına göre gelişmiş birbirinden farklı ot, antropojen ağaçlı step ve Orman vejetasyon kuşakları yer almaktadır. Havzanın kuzeyini sınırlandıran Mescit Dağları ve güneydeki Kargapazarı dağlarının yüksek kesimlerinde (Akdağ KD) Alpin–Subalpin çayırlar katı yer almaktadır. Vadi yamaçlarında doğal dengesi bozulmuş antropojen steplerle kaplı sarıçam ormanı kalıntılarında rastlanmaktadır. Vadi tabanı boyunca ise genellikle ardıç ve çalı toplulukları bulunmaktadır. İnceleme alanında azonal ve intrazonal topraklar yayılış göstermektedir. Tortum vadisi ve yakın çevresinde Fliş ve kireçtaşları üzerinde gelişmiş kireçli, kumlu–çakıllı intrazonal topraklar görülmektedir. İyi horizonlaşma göstermeyen (AC) bu topraklar şiddetli erozyon nedeniyle oldukça sığdır. Birçok kesimde de ana kaya ortaya çıkmıştır. Çerçeveyi oluşturan yüksek dağlık kesimlerde ise yine intrazonal topraklardan yüksek dağ–çayır toprakları yer almaktadır. Bazalt ve andezitlerden oluşan volkanik kesimlerde litosoller yüzeylemektedir. Bu toprak grubundan farklı olarak Tortum vadisinin taşkına maruz kesimlerinde Azonal toprak grubunda yer alan alüvyal ve kolüvyal (birikinti yelpaze ve konilerinde) topraklar görülmektedir.

Jeomorfolojik Özellikler

Uzundere İlçesi'nin jeomorfolojik özellikleri, genel olarak birbirinden farklı iki üniteden oluşmaktadır. Bunlar dar ve derin vadi tabanları ile tepelik alanlardır. Söz konusu yer şekillerinin meydana gelmesinde bölgenin jeolojik yapısı, tektonik hareketler ve dış etkenlerin büyük rolü vardır. Yeryüzü şekilleri jeolojik yapı ve akarsu erozyonu tarafından şekillendirilmiştir. Mesozoik formasyonları Tortum Çayı ile derin bir şekilde yarılmıştır. Vadi tabanları ile dağların en yüksek bölümleri arasında önemli ölçüde yükselti farkları bulunmaktadır. Örneğin, Tortum Gölü'nün kuzeyinde Tortum Vadisi'nin yükseltisi 800m kadar iken, Kemerli Dağı'nın zirvesi 2700 m olup bağıl yükselti farkı 1900 m kadardır. Tortum Gölü'nün kuzeybatısında bulunan Kemerli Dağı Alt Kretase'nin ince tabakalı kalker-marnlarından ibaret olup, killi kireç taşından oluşan doğu yamaçları Tortum Vadisi'ne doğru eğimlidir. Tortum Çayı'nın etkinliği ile Kemerli Dağı'nın yamacını teşkil eden arazinin temeli aşınmış ve bunun sonucunda büyük bir kalker kütlesi yerinden kopup vadiye doğru kaymıştır. Bu heyelan ile Tortum Çayı vadisi tamamen doldurulmuş olup, doğal setin uzunluğu 2,5 km'den fazla, genişliği 1 km'yi ve yüksekliği ise 200 m'yi aşmaktadır. Heyelanın kopma yeri Kemerli Dağı'nın doğu yamacı üzerinde çok belirgin olarak görülmekte olup, tarihi kesin olarak bilinmemekte ancak Kuaterner sonlarına doğru olarak tahmin edilmektedir.

Çağdet ve Tevin dağlarının doğu kısımlarında, eski heyelan malzemeleri ve molozları yaygındır. Tortum Gölü'nün güney kısmında kalın alüvyonlar ve delta depoları bulunmaktadır. Akarsu yatakları, çakıllar ve bloklar ile kaplı dolgulardan oluşmakta olup, vadiler boyunca ise gevşek yapıda çakıl, kum ve kilden oluşan genç dolgular yer almaktadır.

Tortum Gölü'nün güneyinde yer alan Tav Dağı (2244 m) ve Murat Dağı (2434 m) trakitlerden oluşup bu dağların yamaçlarında eğim genellikle %40'tan daha fazladır. Genellikle Alt Kretase flişten oluşan Çağdet Dağı (2508 m) ve Tevin (2409 m) Dağı ise çok sarp ve tepelik olup yamaçları akarsularla derin bir şekilde yarılmıştır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde bulunan bazı dağlar ve yükseltileri aşağıdaki gibidir:

- Akdağlar (Tortum Gölü'nün doğusunda, 3030 m)
- Bozdağ (Tortum Çayı'nın kuzeyinde, 2275 m)
- Çağdet Dağı (Tortum Gölü'nün batısında, 2502 m)
- Deve Dağı (Bölgenin en yüksek dağıdır, 3202 m)
- Gülü Bağdat Tepesi (Uzundere İlçesi Kirazlı Köyü yakınında, 2933 m)

- Hargavur Dağı (Dikyar Köyü– Yusufeli arasında, 2835 m)
- Hunut Dağı (Göller Dağı, Tortum Gölü'nün batısında, 3650 m)
- Karadağ (Uzundere ilçe merkezinin doğusunda, 3025 m)
- Kemerli Dağı (Tortum Gölü'nün kuzeydoğusunda, 2770 m)
- Kılı Dağı (Uzundere İlçe merkezinin kuzeybatısında, 2530 m)
- Mihrap Dağı (Tortum Gölü'nün batısında, 2950 m)
- Tav Dağı (Uzundere İlçesi'nin doğusunda Uzundere–Sapaca Köyü arasında, 2444 m)
- Tev'in Dağı (Tortum Gölü'nün doğusunda, 2409 m)
- Ziyaret Tepe (Uzundere İlçe Merkezi Cömertler Mahallesi'nin güneyinde, 2755 m)

Tortum Çayı Vadisi Tortum Gölü'ne kadar fliş formasyonları üzerinde şekillenen "V" profilli bir vadi özelliği gösterirken Tortum Gölü'nün kuzeyinde kalker arazisi üzerinde şekillenmiş kanyon ve kanyona benzeyen vadi karakteri göstermektedir. Tortum Çayı'na doğu ve batıdan birleşen sular "V" şekilli genç vadileri oluşturmuşlardır. Bu vadiler dağlık ve arızalı alanları dar ve derin bir şekilde yarmışlardır.

Genellikle çakıl, kum, tuf, aglomera parçaları ile kil ve mil gibi gevşek dokuların oluşturduğu vadi tabanı düzlüklerine Tortum Çayı Vadisi ile bu vadiye doğu ve batıdan birleşen tali vadilere de rastlanmaktadır. Vadi tabanı düzlüklerinin nispeten genişlediği kesimler bölgenin en verimli tarım alanlarını oluşturur.

Uzundere İlçesi'nde çok geniş bir sahayı etkileyen heyelanlar, toprak kaymaları ve akmaları şeklinde görünmektedir. Kopma yerleri çok belirgin çatlaklar olup, ayrılan kütle bulunduğu yerin eğimine göre vadinin tabanına doğru kaymaktadır. İlçe arazisinde eğimin çok fazla olması (%20'den fazla eğimli alanlar havzanın %72'sini kaplamaktadır) ve jeolojik yapının aşınmaya karşı az direnç göstermesi, toprak erozyonu ve taşkın olaylarının şiddetlenmesine neden olmaktadır. Eğimli yamaçlarda toprak akması sonucu ana kaya açığa çıkmış, bitki örtüsünün tahrip olduğu yamaçlarda yağmur suları yüzeysel akışa geçmekte ve taşınan materyalin bir kısmını tarım alanlarında biriktirmektedir. Araştırma sonucunda 1 km² lik alandan bir yıllık ortalama olarak taşınan malzeme 2500 ton, Tortum Gölü'nde bir yılda biriken malzeme miktarı 2,5 milyon ton kadardır. Bu nedenle Tortum Gölü'nün güney kesiminde görülen delta oluşumu, her yıl göle doğru ilerlemekte ve taşınan malzemeler sonucu göl dolmaktadır.

2.4. Toprak Özellikleri

Uzundere İlçesi'nde jeomorfolojik yapıya bağlı olarak tepelik alanlarda eğim değerlerinin fazla olması (20°–30°) sonucu, aşınma olayları meydana gelmektedir. Aşınıp taşınan materyal eğim değerlerinin azaldığı eteklerde birikinti yelpazeleri ve dar vadi tabanı düzlüklerinde toplanmaktadır. Şiddetli erozyon nedeniyle topraktaki ince unsurlu maddeler taşınmış olduğundan, toprakta kaba unsurlu madde miktarı artmıştır. Ot formasyonunun iyi geliştiği yerlerde sığ da olsa organik madde bakımından zengin sayılacak bir A horizonu gelişmiş durumdadır. Azonal topraklar gurubu içinde yer alan bu toprakların büyük bir bölümü kumlu strüktürde olup, genel olarak zayıf asit ve nötr reaksiyon göstermektedir.

Uzundere İlçesi'nde Tortum Çayı Vadisi ve bu vadiye batı ve doğudan birleşen vadi tabanları ile özellikle 5°–10° eğim değerleri gösteren birikinti konileri üzerinde kolluviyal toprak örtüsü görülmektedir. Azonal topraklar gurubunda yer alan kolluviyal topraklar eğimi fazla olan formasyonların aşınıp taşınmaları sonucu vadi tabanına veya az eğimli yamaçlarına birikmek suretiyle oluşmuşlardır. Bu topraklar yakın çevredeki kalker, marn, konglomera, andezit, bazalt ve tüflerden formasyonlardan aşınıp taşındığından karışımlarında bu yapılara rastlanmaktadır. Taşıma kısa mesafeli olduğundan, köşeli unsurlar çoğunluktadır ve B horizonu yeterince oluşmamıştır. Kolluviyal topraklar sahada pek fazla yer kaplamamasına rağmen, yörenin en verimli tarım arazileri durumundadır.

Tepelik ve dağlık bir yapıya sahip Tortum Gölü çevresinde yayılış gösteren kahverengi orman toprakları, sarıçam ormanları altında kretase fliş ve kireç taşları üzerinde gelişmiştir. Bu topraklar A, B, C horizonlu olup, A horizonu 15–20 cm kalınlıkta, granüler yapıda ve organik madde toprağa karışmış durumdadır. B horizonu ise 15–25 cm kalınlıkta ve açık renklidir.

2.5. İklim Özellikleri

Uzundere İlçesi iklim koşulları kökeni bölge dışında olan hava kütleleri ile yükseklik, baki, dağların uzanışı gibi doğal çevre faktörlerinin etkisi altındadır. Uzundere ilçesinde kış mevsiminde kuzeyde bulunan kontinental ve maritim polar hava kütlesi ile güneyden gelen kontinental tropikal hava kütesinin etkisi altında kalır. Yaz mevsiminde ise bölge, genel olarak kontinental tropikal hava kütlelerinin etkisi altındadır. Kuru olan bu hava kütleleri bölgede sıcaklığın yükselmesine ve buharlaşmanın şiddetlenmesine neden olmaktadır. Bu

devrenin diğeri bir özelliği de, yerel olarak hava kütesinin ısınarak yükselmesi sonucunda konveksiyonel yağışların meydana gelmesidir. İlbahar ve sonbahar mevsimlerinde kuzey batıdan gelen maritim polar hava kütesi ile güneyden gelen tropikal hava kütesinin karşılaşmasıyla cepheler oluşmakta ve sık sık frontal yağışlar görülmektedir.

Uzundere’de son 50 yıllık ortalama iklim verilerine bakıldığında ortalama yağış miktarı 434.9 mm’dir. Yağışın aylara ve mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde en az yağışın olduğu ay Eylül ayı, en yağışlı ay ise Mayıs ayıdır. Yıllık ortalama nispi nem %59’dur. İlbahar ve yaz aylarında havaların ısınmaya başlamasıyla oluşan sağanak halindeki konvektif yağışlar erozyon bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Arazinin çok arızalı oluşu orografik yağışların da bol olmasına neden olmaktadır. Yüzey akış ve toprak kaybı yönünden yağışların çeşidi ve miktarı kadar şiddeti ve mevsimlere göre dağılışı da önemlidir.

Uzundere İlçesi’nde günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları büyük olup, yıllık ortalama sıcaklık 8,3 C°, yıllık ortalama en yüksek sıcaklık ise 14,5 C°’dir. Donlu günler sayısı ortalama 125,3 gün olup, vejetasyon gün sayısı ise ortalama 161 gündür. İlçede yükseltinin 1000 m’ye kadar düştüğü Balıklı, Gölbaşı, Altınçanak, Çağlayanlı köylerinde donlu gün sayısında ise azalma söz konusudur.

Uzundere’de kuzeydoğu ve güney yönünden esen rüzgarlar hakimdir. Mevsimler dikkate alındığında, kış ve ilkbahar mevsimlerinde güney, yaz ve sonbahar mevsimlerinde ise kuzeydoğu yönlü rüzgarlar hakimdir. Uzundere İlçesi’nde hakim rüzgar yönünün güney ve ikinci derecede kuzey yönlü olması, Tortum Çayı Vadisi’nin güney–kuzey doğrultusunda uzanması ile yakından ilgilidir. Tortum Çayı Vadisi’ne doğu ve batıdan birleşen vadi içindeki yerleşmelerde ise hakim rüzgar yönü değişmektedir. Örneğin, Altınçanak ve Sapaca Köyleri’nde hakim rüzgar yönünün batı, ikinci derecede de doğu yönlü olması doğu–batı doğrultusunda uzanan vadiler içerisinde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Uzundere İlçesi’nde fırtınalar şeklinde rüzgârların görülmemesi ise yerleşmelerin vadi içinde bulunmasıyla ilgilidir.

2.6. Hidrografik Yapı

Uzundere İlçesi’nde başlıca akarsu ağını Tortum Çayı ve kolları oluşturur. Kaynağını Dumlu Dağı’nın kuzey yamaçlarından alan Tortum Çayı derin bir vadi içinde kuzeye doğru akışına

devam etmektedir. Tortum İlçesi'nin içinden geçerek Kaledibi Mahallesi'nin kuzeyinde batıdan Konak Deresi ile doğudan Çamlıca, Erek ve Aksu Çayları'nın sularını alan Tortum Çayı, Aksu Köyü'nün Dereyatağı Mahallesi yakınlarında Tortum Çayı'nın en büyük kollarından biri olan Tortumkale Deresi ile birleşir. Eğerli Dağı (3087 m) güney yamaçlarından kaynaklarını alan Yurt, Eğriçay, Yayla ve Zinavur Dereleri'nin meydana getirdiği Harinkos Deresi ile batıdan Koğans Deresi'nin Yellitepe Köyü kuzeyinde birleşmesiyle Sağer Deresi oluşur. Kuzeydoğu yönünde akışına devam eden bu dere, Esendurak Köyü yakınlarında Çiftlik Deresi'nin sularını da aldıktan sonra Tortumkale adını alır ve Arılı Köyü'nün güneydoğusundan geçerek Tortum Çayı'na karışır. Tortumkale Deresi'nin kaynağından Tortum Çayı'na birleştiği yere kadar olan uzunluğu 33 km kadardır.

Kuzey yönünde akışına devam eden Tortum Çayı, batıdan gelen Doruklu Deresi'nin sularıyla debisini artırmakta ve Derekapı Köyü'nde önemli kollarından birini oluşturan Bağlar Deresi'nin sularını almaktadır. Mescit Dağı (3069 m) doruğunun güneydoğusunda, Küçükdere ile Büyükdere'nin birleşmesiyle oluşan ve kuzeydoğu yönünden akan Gökçedere, Cihanlı Köyü'nü geçtikten sonra Bağlar Deresi adını alır. Derekapı Köyü'nde Tortum Çayı'na birleşen Bağlar Deresi'nin uzunluğu 32 km'yi bulmaktadır. Doğudan gelen Suyatağı Deresi'nin sularını da alan Tortum Çayı, Pehlivanlı Köyü'nün Derekapı Mahallesi'nde en büyük yan kolu olan Pehlivanlı Deresi ile birleşir. Mescit Dağları'nın kuzey ve doğu yamaçlarından kaynağını alan Yedigöller Deresi ile Çinicor Deresi kuzeydoğu yönünde birleşir ve batıdan Karpelen Deresi'nin de sularını aldıktan sonra doğuya yönelerek Uzunkavak Deresi'ni oluşturur. Geniş bir yatak içinde akışını sürdüren dere, Aşağı Katıklı Köyü'nü geçtikten sonra Pehlivanlı (Vihik) Çayı'nı oluşturur. Doğu yönünde akışına devam eden Pehlivanlı Çayı, önce kuzeybatı yönünden gelen Bağbaşı Deresi'nin, daha sonra kuzeyden Salperek Deresi'nin sularını alır ve Tortum Çayı'na karışır. Pehlivanlı Deresi'nin kaynağından Tortum Çayına kadar olan uzunluğu yaklaşık olarak 37 km'dir.

Doğudan Mususin ve İsinboğazı Dereleri ile, batıdan Deynak Deresi'nin sularını alan Tortum Çayı kuzey yönünde akışına devam ederek Tortum Gölü'ne ulaşır. Tortum Gölü'nün kuzeydoğusunda Tortum Şelalesi'ni oluşturarak akışına devam eden Tortum Çayı, güneydoğu yönünden gelen Tev Deresi'nin sularıyla birleşir ve bir yay çizerek kuzeybatıya döner. Bu dar vadi içinde 2 km ilerledikten sonra kuzeye yönelir ve doğudan gelen Oltu Çayı ile birleşir. Daha sonra güneybatı yönünden gelen Çoruh Nehri'ne karışarak Karadeniz'e dökülür. Ana

hatlarıyla SN (güney–kuzey) yönünde uzanan Tortum Çayı'na batıdan ve doğudan birleşen akarsular derin vadiler oluşturmuş ve sahayı belirgin bir şekilde yarıp parçalamışlardır.

Tortum Çayı'nın aylık ortalama debisinin en düşük olduğu ay Eylül ayı (80,04 m³) olup en yüksek debiye ulaştığı ay ise Mayıs ayı (859,4 m³) dir. Tortum çayının ortalama akışı 8,980 m³/sn'dir. Tortum Çayı'nın en yüksek akımı 69,9 m³/sn, en düşük akımı ise 1,58 m³/sn'dir.

2.7. Doğal Bitki Örtüsü

Uzundere İlçesi sahip olduğu canlı türleri ve doğal güzellikleri ile Dünya'da 34 sıcak nokta arasında bulunan ve dünyanın 200 önemli ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi'nde Çoruh Vadisi içerisinde bulunmaktadır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi bitki familyaları ve bitki türleri bakımından oldukça zengin olup, yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir.. Yörenin vejetasyonu daha çok İran–Turan ve Avrupa–Sibirya fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır.

Doğal bitki örtüsünde otsu bitki türlerinin yanısıra *Acacia longifolia* Wild., *Acer divergens*, *Ailanthus altissima*, *Berberis vulgaris* L., *Carpinus betulus* L., *Celtis galbrata* L., *Colutea armena*, *Corylus maxima*, *Cotinus coggygia*, *Cotoneaster nummularia*, *Eleagnus angustifolia*, *Ephedra major*, *Euonymus latifolius*, *Jasminum fruticans*, *Juglans regia*, *Juniperus comminus*, *Juniperus foetidissima*, *Juniperus oxycedrus*, *Lonicera iberica*, *Ostrya carpinifolia*, *Paliurus spina–christii*, *Pinus silvestris*, *Populus nigra*, *Populus tremula*, *Quercus macranthera*, *Rhamnus pallasii*, *Rosa iberica*, *Rosa gallica*, *Rosa pimpinellifolia*, *Salix triandra*, *Tamarix smyrnensis*, *Ulmus minor* gibi çeşitli odunsu bitki türleri de bulunmaktadır.

2.8. Beşeri ve Sosyal Sermaye

2.8.1. Nüfus

2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre merkez ilçe nüfusu 3231, köy nüfusu 5455 olup toplam nüfus 8686'dır. 2009 yılı verilerine göre toplam nüfusun %62.80'i köylerde %37.20'si ise ilçe merkezinde yaşamaktadır (Çizelge 1). 1990 yılına göre 2009 yılında merkez ilçe nüfusu % 7.66 köylerde yaşayan nüfusu ise % 37.66 oranında dramatik bir şekilde azalmıştır.

Çizelge 1. Uzundere İlçesinde Yıllar itibariyle Kent sel ve Kırsal Nüfus Sayıları

Yıllar	Kentsel	%	Kırsal	%	Toplam	%
1990	3499	28.57	8750	71.43	12249	100.00
2000	4815	41.67	6741	58.33	11556	100.00
2007	3716	39.79	5622	60.21	9338	100.00
2008	3518	38.20	5691	61.80	9209	100.00
2009	3231	37.20	5455	62.80	8686	100.00

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre ilçenin köylere göre nüfus dağılımı çizelge 2’de gösterilmektedir. Buna göre en düşük nüfusa sahip köy Altınçanak, en fazla nüfusa sahip köy ise Ulubağ köyüdür. Hane başına düşen ortalama nüfus 3.76 olup, hane başına düşen nüfusun en fazla olduğu köy Ulubağ, en düşük olduğu köy ise Dikyar’dır.

Çizelge 2. Uzundere İlçesi Köylere Göre Nüfus Dağılımı

Köyler	Nüfus	Hane Sayısı	Hane Başına Düşen Nüfus	İlçeye Uzaklık (km)
Altınçanak	194	50	3.88	10
Balıklı	500	112	4.46	19
Cevizli	760	196	3.87	34
Çağlayan	354	114	3.10	25
Çamlıyamaç	471	153	3.08	15
Dikyar	580	192	3.02	10
Gölbaşı	426	126	3.38	13
Kirazlı	770	212	3.63	15
Sapaca	362	108	3.35	9
Ulubağ	1038	188	5.52	21
Toplam	5455	1451	3.76	

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Çizelge 3’de yaş guruplarına ve cinsiyetlerine göre Uzundere nüfusunun dağılımı verilmektedir. 2009 yılı verilerine göre Uzundere nüfusunun %49.04’ü erkek, %50.96’sı ise kadındır. Kadın nüfusun %63.08’i 15-64, %20.18’i 0-14 yaş grubunda, %16.74’ü ise 64 yaş üzerindedir. Erkek nüfusun %61.27’si 15-64, %22.11’i 0-14 yaş grubunda, %16.62’si ise 64 yaş üzerindedir.

Çizelge 3. Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Uzundere Nüfusun Dağılımı

Yıllar	Kadın								Erkek								Genel Toplam
	0-14	%	15-64	%	64+	%	Toplam	%	0-14	%	15-64	%	64+	%	Toplam	%	
1990	2158	32.57	4071	61.44	397	5.99	6626	100.00	2167	38.54	3049	54.22	407	7.24	5623	100.00	12249
2000	1669	27.67	3776	62.61	586	9.72	6031	100.00	1782	32.35	3102	56.14	641	11.60	5525	100.00	11556
2007	1073	22.75	2935	62.23	708	15.02	4716	100.00	1124	24.32	2797	60.41	706	15.27	4622	100.00	9338
2008	968	20.70	2971	63.54	737	15.76	4716	100.00	1004	22.15	2827	62.36	702	15.49	4533	100.00	9209
2009	893	20.18	2792	63.08	741	16.74	4676	100.00	942	22.11	2610	61.27	708	16.62	4260	100.00	8686

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2.8.2. Eğitim

Çizelge 4’de ilçede cinsiyetlerine göre okuma-yazma durumu verilmektedir. Buna göre ilçede okuma-yazma oranı 2009 yılı verilerine göre % 87.12’dir. Okuma-yazma oranı kadın nüfus için %79.77, erkek nüfus için %95.91 dir.

Çizelge 4. Cinsiyete göre Okuma Yazma Durumu (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus)

Yıllar	Kadın				Erkek				Toplam			
	Bilen	%	Bilmeyen	%	Bilen	%	Bilmeyen	%	Bilen	%	Bilmeyen	%
1990	3827	65.43	2022	34.57	3952	82.56	835	17.44	7779	73.14	2857	26.86
2000	3980	73.70	1420	26.30	4323	89.34	516	10.66	8303	81.09	1936	18.91
2008	3277	79.87	826	20.13	3787	94.60	216	5.40	7064	87.15	1042	12.85
2009	3139	79.77	796	20.23	3609	94.70	202	5.30	6748	87.12	998	12.88
Erzurum (2009)	263671	82.43	56238	17.57	307925	95.91	13137	4.09	571596	89.18	69375	10.82
Türkiye (2009)	27.05 mil	87.88	3.73 mil	12.12	29.7 mil	97.04	910.3 bin	2.96	56.79	92.45	4.64 mil	7.55

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Uzundere ilçesinde bir adet anaokulu vardır. İki adet merkez, üç adet köy (8 yıllık) ve dört adet 5 yıllık birleştirilmiş ilköğretim okulu olmak üzere toplam dokuz adet ilköğretim okulu ve bir adet genel lise bulunmaktadır.

İlçede 53 branş, 32 sınıf, 11 yönetici öğretmen olmak üzere toplam 96 öğretmen bulunmaktadır. Okullaşma oranı orta öğretimde %81.54, okul öncesi eğitimde %38.30, ilköğretimde ise %100 dür.

2.8.3. Sağlık

Uzundere ilçesinde bir adet devlet hastanesi, Dikyar, Çamlıyamaç, Kirazlı, Şelale ve Cevizli köylerinde olmak üzere toplam beş adet sağlık evi bulunmaktadır. İlçede üç pratisyen hekim, bir uzman aile hekimi, bir diş hekimi, beş hemşire, 13 ebe, iki sağlık memuru, iki çevre sağlık

teknisyeni, dört laboratuvar ve röntgen teknisyeni ve 17 adet yardımcı personel olmak üzere toplam 48 adet sağlık personeli bulunmaktadır

İlçe halkı kendilerince önemsiz gördükleri sağlık sorunlarını kendileri çözmeye çalışmakta, ağır vakalarda Uzundere sağlık ocağına gitmektedirler. Kadınların aile planlaması, ana çocuk sağlığı ve kadın hastalıkları konusunda eğitime ihtiyaçları bulunmaktadır.

İlçede çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarından emekli veya mevcut durumda çalışan kişilerin sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle kendileri ve aileleri sosyal güvence kapsamında olduğundan sağlık hizmetlerine erişim oranı yüksektir. Hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmayan kişiler de yeşil kart almak suretiyle sosyal güvenceye kavuşmaktadırlar.

2.8.4. Kültürel Kuruluşlar

İlçenin sosyal yaşam düzeyi oldukça düşüktür. Halka açık kütüphane, basımevi, sinema ve tiyatro mevcut olmayıp, bu konudaki faaliyetler orta öğretim okulları tarafından yapılan yılsonu müsamereleri ile sınırlıdır. İlçede bir adet futbol sahası ile geleneksel güreşlerin yapıldığı güreş stadyumu bulunmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda yapılan düğün salonu, pansiyonlar, pastaneler ve lokantalar ilçeye az da olsa hareketlilik kazandırmaktadır.

2.9. Ekonomik Yapı ve Sektörel Değerlendirme

2.9.1. Tarımsal Yapı

2.9.1.1. Tarımsal Araziler

Uzundere’de tarımsal arazilerin önemli bir bölümünün kullanım kabiliyetleri düşüktür. Sulu tarım yapılan II. ve III. sınıf arazilerin toplamı toplam arazinin %4.0’ının altında bulunmaktadır. Toplam arazinin yaklaşık %71.8’lik bölümü VII. ve VIII. sınıf arazilerden oluşmaktadır. Tarım arazilerinin %1.4’ü II. sınıf, %2.2’si III. sınıf, %13.4’ü IV. sınıf, %11.2’si VI. sınıf, %66.4’ü VII. sınıf, %5.4’ü ise VIII. sınıf niteliğindedir.

Çizelge 5. Tarım Alanları (Dekar)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ekilen Tarla Alanı	7200	6920	9940	30150	31320	31540	31122	21521	21555	20569
Nadas Alanı	1550	1550	13690	13690	13690	13690	13645	23026	23026	4718
Sebze Bahçeleri Alanı	2200	2030	2020	2120	1720	1720	1719	1796	1796	2125
Meyve Alanı	1870	2000	1970	6260	6230	6130	6143	6396	6396	6285
Toplam	12820	12500	27620	52220	52960	53080	52629	52739	52773	33697

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Çizelge 5’de Uzundere ilçesi tarım alanları miktarı, çizelge 6’da ise bu tarım alanlarının nispi dağılımı verilmektedir. Buna göre en fazla alan 20569 da. ile ekilen tarla alanı, en düşük alan ise 2125 da. ile sebze ve bahçe alanıdır. 2009 yılında toplam tarım alanı 33697 dekadır.

2009 yılında toplam arazi varlığının %61.04’ü ekilen tarla alanı, %18,65 meyve alanı, %14.00 nadas alanı, %6.31 ise sebze bahçeleri alanından oluşmaktadır (Çizelge 6). 2000 yılına göre 2009 yılında ekilen alan, nadas alanı ve meyve alanları sırasıyla %7.88, %1,91, %4,06 oranında artış gösterirken, sebze bahçeleri alanı %10,85 oranında azalmıştır.

Çizelge 6. Tarım Alanlarının Dağılımı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ekilen Tarla Alanı	56.16	55.36	35.99	57.74	59.14	59.42	59.13	40.81	40.84	61.04
Nadas Alanı	12.09	12.40	49.57	26.22	25.85	25.79	25.93	43.66	43.63	14.00
Sebze Bahçeleri Alanı	17.16	16.24	7.31	4.06	3.25	3.24	3.27	3.41	3.40	6.31
Meyve Alanı	14.59	16.00	7.13	11.99	11.76	11.55	11.67	12.13	12.12	18.65
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2.9.1.2. Bitkisel Üretim

İlçede bitkisel üretim genellikle tarla ürünleri, sebze, meyve ve örtü altı sebze üretiminden oluşmaktadır. Tarla ürünleri üretimi yeteri kadar arazi bulunmaması nedeniyle kısıtlı miktarda yapılmaktadır. 2009 yılı tarla ürünleri üretimi çizelge 7’de verilmektedir.

Çizelge 7. Tarla Ürünleri Üretimi (2009 yılı verileri)

Grup Adı	Ürün Adı	Ekilen Alan (da)	Hasat Edilen Alan (da)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
Tahıllar	Buğday (Diğer)	10625	10625	1114	105
	Arpa (Diğer)	5090	5090	644	127
Baklagiller	Fasulye (Kuru)	130	130	33	254
	Fiğ (Dane)	55	55	6	109
Yem Bitkileri	Yonca (Kuru ot)	3120	3120	2400	769
	Korunga (Kuru ot)	1320	1320	575	435
	Mısır (Silajlık)	70	70	280	4000
Yumru Bitkileri	Soğan (Kuru)	30	30	24	800
	Patates (Diğer)	100	100	150	1500

Kaynak: www.tuik.gov.tr

İlçede en fazla tarımı yapılan tarla ürünleri sırasıyla yonca (2400 ton), buğday (1114 ton), arpa (644 ton) ve korunga (575 ton) dır. İlçede tarla ürünleri kapsamında tahıl ve yem bitkileri ağırlıklı bir tarım yapıldığı görülmektedir.

İlçe Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri arasında olması nedeniyle geçiş iklimine sahiptir. Bu nedenle sebze ve meyve üretimine elverişli durumdadır. Ancak Ekim alanların sınırlı olması ve pazarlama imkanlarının yetersizliği nedeniyle üretim, aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmaktadır. Çizelge 8’de Uzundere ilçesinde sebze üretimi verilmektedir. Buna göre 2009 yılı verilerine göre ilçede en fazla tarımı yapılan sebze hıyar ve domatestir.

Çizelge 8. Sebze Üretimi (Ton)*

Grup Adı	Ürün Adı	Yıllar				
		2000	2006	2007	2008	2009
Yaprağı Yenen Sebzeler	Lahana (Beyaz)	50	50	50	50	55
	Marul (Göbekli)	16	16	16	16	18
	Ispanak	9	-	42	42	46
	Maydanoz	2	5	4	4	5
Baklagil Sebzeler	Barbunya Fasulye	175	175	140	140	154
Meyvesi Yenen Sebzeler	Balkabağı	20	9	9	9	14
	Kavun	75	75	75	75	88
	Karpuz	490	490	350	350	425
	Kabak	20		2	2	3
	Patlıcan	58	57	50	50	75
	Biber (Dolmalık)	27	13	15	15	19
	Biber (Sivri)	107	36	38	38	45
	Hıyar	1226	1476	2188	2188	2698
	Domates	1344	1462	1380	1410	1650
Soğans-ı-Yumru-Kök Sebzeler	Sarımsak	10	10	10	10	13
	Soğan	180	180	180	180	195
	Havuç	-	20	20	20	30

*Sebze üretimine örtü altı üretim de dahildir.

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2009 yılı verilerine göre Uzundere meyve üretimi çizelge 9’da sunulmuştur. Buna göre ilçede toplam 396927 adet meyve ağacı bulunmaktadır. Bu meyve ağaçlarının %74.53’ü meyve veren ağaçtır. 2009 yılında mevcut meyve ağaçlarından toplam 7289 ton ürün elde edilmiştir. İlçede yetiştirilen meyve türleri oldukça fazladır. Türkiye üretimindeki payları bakımından

önemli meyveler, kızılcık (%2.57), armut (%0.89), ceviz (%0.12) ve dut (%0.12) dur. İlçede en fazla üretimi yapılan meyveler sırasıyla kızılcık, ceviz, kiraz, dut ve armuttur. En az üretimi yapılan meyveler ise incir ve zerdalidir.

Meyve üretimi yaygın olarak yapılmakla birlikte gelir getirici bir faaliyet alanı değildir. Üretilen ürünlerin ihtiyaç fazlası pazarlanamadığı için bahçelerde çürümeye terk edilmektedir. Meyve bahçelerinde ağaçlar sık ve düşük kalitededir.

Çizelge 9. 2009 Yılı Verilerine Göre Uzundere’de Meyve Üretimi

Grup Adı	Ürün Adı	Alanı (Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	Meyve Veren Ağaç Sayısı	Meyve Vermeyen Ağaç Sayısı	Toplam Ağaç Sayısı
Yumuşak Çekirdekliler	Armut	180	648	30	21600	3100	24700
	Ayva	30	39	15	2580	306	2886
	Muşmula	100	118	32	3650	540	4190
	Elma (Golden)	20	24	30	800	628	1428
	Elma (Starking)	50	60	30	2000	255	2255
	Elma (Amasya)	80	96	30	3200	422	3622
	Elma (Grannysmith)	30	36	30	1200	158	1358
	Elma (Diğer)	270	174	30	5810	890	6700
Tek Çekirdekliler	Erik	270	588	25	23500	9850	33300
	Kayısı	173	390	30	12990	3640	16630
	Zerdali	0	8	21	390	50000	50390
	Kiraz	590	786	25	31420	16350	47770
	Kızılcık	520	1793	27	66400	20300	86700
	Vişne	110	185	25	7400	1470	8870
	Şeftali (Diğer)	80	174	20	8716	2584	11300
Sert Kabuklular	Ceviz	2850	1396	25	55835	10269	66104
Üzüm ve Üzümsüler	Dut	930	738	30	24615	1549	26164
	İncir	2	1	17	60	0	60
	Trabzon hurması	0	35	15	2300	200	2500

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Uzundere mikro klima yapısı itibariyle örtü altı yetiştiriciliğe son derece uygundur. İlçede 1993 yılında başlatılan ahşap ve galvanizli boru konstrüksiyonlu, plastik örtülü seracılık hızla gelişmeye devam etmektedir. İlk seracılık faaliyetleri yine 1993 yılında Dikyar (200 m²), Gölbaşı (130 m²), Sapaca (180 m²) ve Altunçanak (150m²) köylerinde olmak üzere toplam 660 m² kapalı alanda 4 adet sera ile başlamıştır.

2009 yılı verilerine göre örtü altı sebze ve meyve alanları 61 dekar seviyelerine yükselmiştir (Çizelge 10). Bu durum ilçeyi sadece Erzurum ilinin değil, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli sera ürünleri üretim merkezi haline getirmiştir.

Çizelge 10. Örtü Altı Sebze ve Meyve Alanları (Dekar)

Yıllar	Cam Sera (da)	Plastik Sera (da)	Yüksek Tünel (da)	Açık Tünel (da)	Toplam Alan (da)
2000	0	45	0	0	45
2006	0	65	0	0	65
2007	0	65	0	0	65
2008	0	65	0	0	65
2009	3	58	0	0	61

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Seracılık faaliyetlerine finansman ve teknik destek sağlanması ile çiftçilerin ilgisi artmakta, sera sayıları devamlı olarak artmakta ve ilçe ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır.

2.9.1.3. Hayvansal Üretim

İlçede hayvansal üretim coğrafi yapı ve yeterli miktarda çayır ve mera alanların bulunmaması nedeniyle bölge ortalamasının altında seyretmektedir. Çizelge 11'de Uzundere büyükbaş hayvan varlığı verilmektedir. 2009 yılı verilerine göre toplam büyükbaş hayvan varlığı 1925 dir. 2000 yılına göre 2009 yılında büyük baş hayvan sayısı %44.86 oranında azalmıştır.

Çizelge 11. Uzundere Büyükbaş Hayvan Varlığı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kültür	5	8	5	225	280	324	331	334	365	100
Melez	514	509	432	350	331	267	908	984	1040	1151
Yerli	3772	3785	3000	3495	3477	2886	2136	2204	2079	674
Toplam	4291	4302	3437	4070	4088	3467	3375	3522	3484	1925
Endeks	100.00	100.26	80.10	94.85	95.27	80.80	78.65	82.08	81.19	44.86

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2009 yılında toplam büyük baş hayvan varlığının %59.79'u melez, %35.01'i yerli, %5.19'u ise kültür ırkından oluşmaktadır (çizelge 12). Kültür ırkı oranının 2000 yılına göre 2009 yılında önemli artış göstermesine karşılık hala çok düşük düzeylerde olduğu görülmektedir.

Çizelge 12. Büyükbaş Hayvan Varlığı İçerisinde Irkların Dağılımı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kültür	0.12	0.19	0.15	5.53	6.85	9.35	9.81	9.48	10.48	5.19
Melez	11.98	11.83	12.57	8.60	8.10	7.70	26.90	27.94	29.85	59.79
Yerli	87.90	87.98	87.29	85.87	85.05	83.24	63.29	62.58	59.67	35.01
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Çizelge 13’de ırklara göre sağılan hayvan sayısı verilmektedir. Buna göre ilçede 2009 yılında 748 adet sağılan büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bunların %60.03’ü melez, %35.29’u yerli, %4.68’i ise kültür ırkı hayvanlardır.

Çizelge 13. Irklara Göre Sağılan Hayvan Sayısı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kültür	4	7	3	172	185	158	165	167	176	35
Melez	274	299	187	156	85	75	387	422	436	449
Yerli	1848	1874	1320	1927	1505	1408	862	858	844	264
Toplam	2126	2181	1509	2255	1775	1641	1414	1448	1456	748

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Uzundere’de süt üretim miktarı ve verim sevipleri Çizelge 14’de verilmektedir. Buna göre 2000 yılına göre 2009 yılında süt üretimi açısından önemli bir değişim görülmemektedir. Ancak sağılan hayvan sayısı ve verimlilikte önemli bir değişim yaşanmıştır. 2000 yılına göre 2009 yılında sağılan hayvan sayısı %64.82 oranında düşmüştür. Sağılan hayvan sayısındaki bu azalma dikkatle değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Uzundere’de süt verimi Türkiye ve Erzurum ilinden düşüktür. 2009 yılı verilerine göre Uzundere’de süt verimliliği hayvan başına 2382 kg dır.

Çizelge 14. Süt Üretim Miktarı ve Verim

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Süt Üretim Miktarı	1865	1937	1315	2881	2903	2648	2866	2973	3025	1782
Sağılan Hayvan sayısı	2126	2181	1509	2255	1775	1641	1414	1448	1456	748
Verim (Kg/Baş) (Uzundere)	877	888	871	1278	1635	1614	2027	2053	2078	2382
Verim (Kg/Baş) (Erzurum)	1110	1172	1174	1446	1923	1872	2062	1981	2276	2466
Verim (Kg/Baş) (Türkiye)	1620	1677	1705	1888	2479	2508	2595	2665	2758	2804

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Uzundere’de küçükbaş hayvan varlığına ilişkin veriler çizelge 15’de gösterilmektedir. İlçede koyun varlığı bakımından 2000 yılına göre 2009 yılında önemli ölçüde bir düşüş (%70,60)

yaşanırken keçide artış (%82,98) gözlenmektedir. Ancak toplamda küçükbaş hayvan varlığı 2000 yılına göre 2009 yılında %30.66 oranında azalmıştır.

Çizelge 15. Küçükbaş Hayvan Varlığı

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Koyun (Yerli)	7540	7633	4185	6882	6707	6850	7640	7615	7945	2217
Keçi (Kıl)	2650	2230	2170	4855	4780	4050	4000	4090	3952	4849
Toplam	10190	9863	6355	11737	11487	10900	11640	11705	11897	7066
Endeks	100.00	96.79	62.37	115.18	112.73	106.97	114.23	114.87	116.75	69.34

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2.9.1.4. Ormanlık

Uzundere ilçesinde erozyon önemli bir sorun durumundadır. Bunun en önemli nedeni ilçenin dağlık bir topografyaya sahip olmasıdır. Bu sorunun çözümünde en önemli unsur ormanlık alanların artırılması, korunması ve geliştirilmesidir.

Uzundere ilçesi 21.812 ha'lık alan ile Erzurum ili orman varlığının %7,9'una sahiptir. İlçe topraklarının %19,9'u ormanlık alandır. Uzundere orman varlığının 81,3'ünü koru, geriye kalan %18,7'lik kısmı ise baltalık ormanlar oluşturmaktadır. Uzundere ormanlarında yaygın tür ise *Pinus silvestris* L. (sarıçam)'dir.

2.9.1.5. Su Ürünleri

Uzundere'de mevcut su kaynakları tatlı su balıkçılığı için çok uygundur. İlçede sanayi yatırımlarının yok denecek kadar az olması nedeniyle göl, gölet, nehir ve dereler sanayi atıkları ve özellikle ağır metaller yönünden kirlilik arz etmemektedir. İlçede alabalık üretim tesislerinin yapımına ilk olarak 1992 yılında 25000 adet yavru ile başlanmıştır. 2009 yılı itibarıyla ilçe tatlı su balıkçılığı üretimi 51 ton/kapasite ile önemli bir alt sektör haline gelmiştir. Su ürünleri üretimi Sapaca, Ulubağ ve Balıklı köylerinde yapılmakta olup, işletme ve yem maliyetlerinin yüksek oluşu bu sektörün en önemli problem durumundadır.

2.9.1.6. Arıcılık

İlçe toprakları yeterli ve geniş floraya sahip olması bakımından arıcılık faaliyetine son derece uygun bir yapıdadır. 2000-2009 yılları arasında Uzundere'de kovan ve bal üretimine ilişkin veriler çizelge 16'da verilmektedir. İlçede yeni ve eski kovan sayısı 2009 yılında toplam 3325 dir. Bal üretimi ise 2000 yılına göre 2009 yılında %42.15 oranında azalarak 35 tona düşmüştür.

Çizelge 16. Kovan Sayısı ve Bal Üretimi

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Yeni kovan	3200	3200	3500	3166	3308	3308	3308	310	330	3250
Eski kovan	30	20	25	36	108	108	108	100	80	75
Toplam kovan	3230	3220	3525	3202	3416	3416	3416	3410	3410	3325
Endeks	100.00	99.69	109.13	99.13	105.76	105.76	105.76	105.57	105.57	102.94
Bal Üretimi (ton)	60.50	60.50	61.00	28.05	49.42	49.20	49.42	51.15	66.00	35.00

Kaynak: www.tuik.gov.tr

İlçede arıcılığın teşvik edilmesi ve kaliteli bal üretiminin yaygınlaştırılması amacıyla 1993 yılından günümüze her yıl düzenli olarak bal festivali düzenlenmektedir.

2.9.1.7. Tarımda Alet ve Makine Kullanımı

İlçede yıllar itibariyle tarımsal alet ve makine sayısı çizelge 17’de sunulmuştur.

Çizelge 17. Tarım Alet ve Makine Sayısı (Adet)

Ürün Adı	2000	2006	2007	2008	2009
Karasaban	500	450	450	450	410
Hayvan pılluğu	70	60	60	60	55
Diskli Traktör Pulluğu	11	5	5	5	5
Kültüvatör	2	3	3	3	5
Diskli Tırmık	3	5	5	5	5
Dişli Tırmık	3	5	5	5	5
Ot Tırmağı	350	400	450	450	450
Orak Makinası	5	5	5	5	5
Tıraz Makinası	2	5	5	5	5
Çayır Biçme Makinası					3
Sırt Pülverizatörü	35	42	42	42	30
Elektropomp	25	10	10	12	15
Motopomp	2	35	35	40	40
Yağmurlama Tesisi	2		1	1	1
Krema Makinası	280		300	300	300
Seyyar Süt Sağma Makinası			25	30	30
Tarım Arabası	8	15	15	15	20
Su Tankeri		15	15	15	15
Batöz	10	15	15	15	15
Damlama Sulama Sistemi		70	70	73	115
Yayık		50	50	50	50

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2.9.2. Sanayi

İlçede herhangi bir modern sanayi kuruluşu mevcut değildir. Küçük çapta onarım ve imalat işlerinin yapıldığı atölye tipi işletmeler bulunmaktadır. Bu tip işletme sayıları sınırlıdır ve çalıştırılan işgücü sayısı da oldukça düşüktür. Bu durum ilçeden göçü hızlandıran önemli bir faktör durumundadır.

2.9.3. Turizm

2.9.3.1. Doğa Turizmi

Tortum Şelalesi

Uzundere ilçesi Çağlayanlı Köyü'nde yer alan Tortum Şelalesi coğrafi bölge olarak Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Tortum Şelalesi Türkiye'nin en yüksek şelalesi olup, oluşumu ve yüksekliği bakımından ise dünyanın önemli şelalelerinden birisidir.

Tortum Şelalesi çevresinin deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 1000 metre dolayındadır. Tortum Şelalesi'nin oluşumuna, Kemerlidağ'dan kopan büyük bir heyelan kütlelerinin Tortum Çayı'nın aktığı Tev Vadisi'ni kapatması sebep olmuştur. Tortum Gölü'nden gelip 22 metrelik genişlikten 48 metre yükseklikten düşen sular; üstte gökkuşağı, altta koca bir Dev Kazanı meydana getirmiştir. Şelalenin aktığı yerden dipteki Dev Kazanına demir korkuluklu, çok uzun taş merdivenlerle inip Tortum Çayı'nı ahşap köprüden geçerek Tortum Hidroelektrik Santrali sahasına aynı merdivenlerin karşı tarafındaki ile çıkılmaktadır. Tortum Şelalesi'ne 1952–1960 yılları arasında Tortum Hidroelektrik Santrali yapılmış ve ülkemizin elektrik ihtiyacına katkıda bulunmaya başlamıştır. Tortum Hidroelektrik Santrali devreye girdikten sonra Tortum Gölü'nden santral türbinlerine alınan su, şelalenin eski heybetini biraz yitirmesine sebep olsa da suların kabardığı ilkbahar aylarında şelale hala muhteşem görünümüne sahiptir. En çoşkun manzaralar Mayıs ve Haziran aylarında izlenmektedir.

Tortum Gölü

1700'lü yılların ortalarında, Balıklı Köyü batısında bulunan Kemerli Dağı'ndan heyelan sonucu kopan bir kütlelerin Tortum Çayı vadisinin önünü tıkayarak, vadi yatağının Tortum Çayı sularıyla dolmasıyla meydana gelen Tortum Gölü Uzundere İlçesi merkezine yaklaşık 8 km

mesafededir. 6.625.000 m² yüzölçümüne sahip Tortum Gölü, bir dağ göçüntüsünün meydana getirdiği set gölü (doğal baraj) dır. Tortum Gölü'nün uzunluğu kuzey–güney yönünde 11 km, genişliği doğu–batı yönünde 600 ile 1000 m'yi bulmaktadır. Derinliği 40–50 metre olan Tortum Gölü'nün denizden yüksekliği 1027 m'dir. Gölde kafes balıkçılığı yapılmakta olup, alabalık ve aynalı sazan rastlanan türlerdir. Balıklı Köyü önlerinde göle doğru uzanan Uzunburun Yarımadası önemli bir uğrak yeridir ve gölün üzerinde sandalla gezinti yapmak mümkündür. Gölün doğu kıyılarını peribacaları süslerken, batı yamaçlarında çok dik ve kayalık bir yapılar göze çarpmaktadır. Tortum Gölü'nün çevreleyen jeomorfolojik yapı üzerinde dik yamaçlar, bazı mevsimlik şelaleler, bağ–bahçe arazileri, peribacası oluşumları ve Tortum Çayı'nın oluşturduğu delta ilginç kompozisyonlar oluşturmaktadır.

Tortum Gölü ve çevresi için ekoturizm açısından önemli potansiyele sahiptir. Su sporları, fotoğrafçılık, dağ yürüyüşü (trekking), piknik, dağ bisikleti, kamping, avlanma (alabalık tutma), kuş gözlemeleme, bitki gözlemeleme, manzara seyriyle sessizliği dinleyerek dinlenme yapılabilecek aktivitelerin en başında gelenleridir. Tortum Gölü su sporları ve suya dayalı rekreasyon faaliyetleri açısından birçok aktiviteye olanak sağlamaktadır. Gölde yelken, kürekçilik, kano, su kayağı, balıkçılık, kayıkla gezinti, sandallarla kürek çekme ve benzeri birçok aktivite için eşsiz bir potansiyel ve büyüklüğe sahiptir. Tortum Gölü ekoturizm faaliyetleri açısından en önemli sorun konaklama ve diğer rekreasyonel imkanlarının bulunmamasıdır. Tortum Gölü'nün yakın çevresinde, göl manzarasının en iyi görülebileceği ve aynı zamanda da su sporları yapmaya uygun tesislerin kurulabileceği potansiyel yerlerden birisi, Balıklı Köyü yakınlarından göle doğru sokulmuş bulunan, Uzunburun yarımadasıdır.

Tortum Gölü, Tortum Şelalesi ve Tortum Hidroelektrik Santrali çevresinde, doğal çevre faktörlerinden olan litolojik ve hidrografik doğal çevre elemanlarıyla ilgili, çok muhteşem doğa manzaraları vardır. Bu göz alıcı ve gösterişli manzara, ancak vadi periferisi üzerindeki hakim sitler üzerinden iyi seyredilebilir. Örneğin, bir bütün olarak göl manzarasını seyredebilmek için, Tevin Dağı (2400 m) veya Kemerli Dağı (2700 m) doruklarından birine çıkmak gerekir. Buralardan bakıldığında, insanın görüş ufkuna göz kamaştırıcı, görkemli, coğrafi oluşum ve doğa turizmi potansiyeli bakımından, hayranlık uyandıran bir peyzaj serilmektedir. Özellikle hidroelektrik santralin yer aldığı Karadağ yarma vadisi dar bir boğazın iki yakasında inşa edilmiş, karşılıklı iki dev hisarı andıracak biçimde istiflenmiş volkanik tüf ve tortul kayaç katmanlarından oluşmuş; ender rastlanan bir doğa harikası olarak göze çarpar.

Bu çevre, hem bir jeoloji ilmi laboratuvarı gibidir ve hem de, dağcılık, yani alpinizm bakımından, yüksek bir potansiyel taşımaktadır.

Yıkıklar (Yedi Göller)

Yıkık Bağlar'da denilen bölge Tortum Gölü'nün hemen altında Ulubağ Köyü'nün bir mahallesidir. Yıkıklar'ın (Yedigöller) denizden yüksekliği 800 metredir. Tortum Gölü havzasından ve yeraltından sızan sızıntı suların oluşturduğu İncegöl, Karagöl, Efendigilin ve Nazlıgilin isimli göller bulunmaktadır. Göllerden birinde alabalık çiftliği vardır ve piknik yeri bulunmaktadır. Sandalla gölde gezinti yapılabilmektedir.

Mevsimlik Şelaleler

Uzundere İlçesi'nde bahar aylarında çok sayıda mevsimlik şelale görülmektedir. En önemlilerinden biri Uzundere İlçe merkezi Uzundere Deresi dere yatağı yanında Yayla Mahallesi orman yolunda bulunan Sudökülen Şelalesi'dir. Şelale 15 metre yükseklikten akmaktadır. Yaz aylarında bazen tarım alanlarının sulanmasından dolayı su miktarı azalmaktadır. Mevsimlik şelalelere Sapaca Köyü, Cevizli Yaylası gibi topoğrafya ve orman kaynakları zengin alanlarda da sıkça rastlanmaktadır. Mevsimlik şelalelerin muhteşem görüntüsünün yanında çevredeki görsel değeri artıran vadi ve ilginç jeolojik oluşumlar, ilginç peyzaj formları ve bitkilerin sunduğu mevsimsel renk gösterileriyle zengin görsel peyzajı izleme imkanı sunmaktadır.

Botanik Turizmi

Uzundere İlçesi zengin florası ve doğal bitki örtüsü ekoturizm potansiyeli açısından flora turizmine önemli derecede katkı sağlayacak boyuttadır. İlçe dünyanın 220 önemli ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Yörenin vejetasyonu daha çok İran–Turan ve Avrupa–Sibiryâ fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır. Bu da barındırdığı doğal bitki örtüsü zenginliğini artırmaktadır. Uzundere vadisinin en alçak ve en yüksek nokta arasında 1000–3000 m'leri bulan rakım değişimleri, vadi içlerindeki mikroklima özellik ve iklim farklılıklarının sonucu olarak, aralarında çok ender türler de dahil olmak üzere 100'den fazla endemik ya da başka bölgelerde az görülen türleri ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Vadi içlerindeki mikroklima iklim özelliğiyle bitki örtüsü çeşitliliği

atmaktadır. Yörede yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir. Ekoturizm açısından bölgenin en önemli kaynaklarından biri olarak doğal bitki örtüsü değerlendirilmektedir.

Uzundere İlçesi botanik turizmi potansiyeli açısından barındırdığı flora çeşitliliği ve zenginliğiyle Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli yörelerindedir. Uzundere İlçesi özellikle sahip olduğu zengin florası ve doğal bitki toplulukları ile bölgede insanların rekreasyonel amaçlarla tercih ettikleri alanlardan birisidir. Bir başka ifade ile yörenin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerin yanı sıra zengin doğal bitki örtüsü de ekoturizm potansiyeli açısından turistleri bu alana çeken önemli bir faktördür. Yörenin doğal bitki örtüsü çeşitliliğinde yer alan zengin vadi vejetasyonları, kayalık yamaç vejetasyonları, dere kenarı vejetasyonları, stepler, alpin çayırlar, orman ve tarımsal çeşitlilikle bu bitkilerin oluşturduğu mevsimsel renk değişimleri de görsel peyzaj değerini yükseltmektedir. Bitkilerin özellikle ilkbahar ve sonbaharda oluşturduğu renk gösterisi de yörede flora turizmine katkı sağlayacak boyuttadır.

Su içerikleri düşük olan ve besin maddeleri bakımından kültür meyvelerine göre daha zengin olan yabani meyveler, yaban hayvanları için olduğu kadar insan beslenmesinde ve sağlığında da önemli bir yere sahiptir. İlçe ve yakın çevresi, yabani meyvelerin gerek sayısı ve gerekse biyolojik çeşitliliği bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Yabani meyveler gerek geniş form zenginliği ve renkleri ile gerekse ağaçların mevsimsel renk değişimleriyle peyzaj açısından eşsiz görünüm oluştururlar. Uzundere'de ahududu, böğürtlen, muşmula, yabani kayısı, yabani armut, yabani elma, yabani erik, yabani badem, üvez, alıç, yabani çilek, yabani iğde, karadut, yabani hurma, kızılık, kızamık, yabani incir ve yabani üzüm yaygın olarak bulunmaktadır.

Kuş Gözlemciliği

Uzundere vadisinin de içinde yer aldığı Çoruh Vadisi, kuş göç yolları açısından da büyük önem taşımaktadır. Bulduğu bölgenin geneline göre daha düşük bir rakıma sahip olan Çoruh Vadisi, Kafkasya ile Anadolu arasında süzülerek göç eden yırtıcı kuşlar ile diğer göçmen kuşlar için bir geçiş koridoru vazifesi görmektedir. Süzülen kuşlar, Orta Asya'dan Afrika'ya iki yolla gidebilmektedir. Birinci yol; Hazar Denizi'nin doğusundan geçerek Ortadoğu'ya oradan ya Mısır üzerinden ya da Arap yarımadası üzerinden Afrika'ya ulaşmaktadır. İkinci yol ise; Hazar Denizi'nin batısından geçerek Çoruh Vadisi'ni takip ederek Anadolu üzerinden Ortadoğu'ya

buradan ya Mısır ya da Arap Yarımadası'na oradan da Afrika'ya ulaşmaktır. Çoruh Vadisi, ikinci yolu kullanarak Karadeniz ile Hazar Denizi arasından geçerek Afrika'ya ulaşmaya çalışan onbinlerce kuş türünün yoğunlaştığı bir koridor görevi görmektedir. Kuş göçleri arasında süzülen kuş göçü, insanlar tarafından izlenmesi en kolay ve zevkli olanıdır. Bu nedenle, kuş gözlemcileri özellikle süzülen kuş göçlerinin yoğunlaştığı alanları ziyaret ederler.

Yapılan çalışmalar günümüze kadar Uzundere vadisinin kuş göçünün yanısıra, kuş gözlem turizmi açısından da yüksek bir potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir. Kuş türlerinin çoğunluğu yakın mesafeden ve arazide yürümeye gerek kalmaksızın araç yolu üzerinden görülebilmektedir. Bu türleri GPS koordinatları ve rota bilgileri yardımıyla kolayca bulmak mümkündür. Kuş gözlem amacıyla ülkemize gelen turistlerin yaş ortalamasının yüksek olması nedeniyle doğada gözlemlenmesi oldukça güç olan ve görülebilmesi için uzun mesafe yürümeyi gerektirebilen birçok kuş türünün bölgede araç yolundan uzaklaşmadan gözlenebiliyor olması bu bölgeyi daha da ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir.

Uzundere Vadisi, çok derin ve sarp yapısı ile ziyaretçilerine eşsiz zenginlikler sunmaktadır. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş bölgede farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi kuşlar açısından da son derece özel bir konuma getirmektedir. Ülkemizde Sakallı Akbaba (*Gypaetus barbatus*), Kızıl Akbaba (*Gyps fulvus*), Kara Akbaba (*Aegypius monachus*) ve Küçük Akbaba (*Neophron percnopterus*) olmak üzere 4 farklı akbaba türü bulunur. Leş ile beslenen bu iri kuşların dördünü de Çoruh Vadisi'nde yer alan Uzundere'de görmek mümkündür. Sakallı Akbaba'nın dünya popülasyonunun büyük bölümü Türkiye'de bulunmaktadır. Kanat açıklığı 3 metreye yaklaşan bu ender akbaba türünün Türkiye'de gözlemlenebildiği nadir alanlardan biri Çoruh Vadisi'dir. Vadi ve Uzundere İlçesi çevresinde neredeyse her gün Sakallı Akbaba gözlemlemek mümkündür. Diğer bir nadir akbaba türü olan Kızıl Akbaba'nın da Türkiye'de gözlenebildiği en iyi noktalardan biri Uzundere vadisidir. Koloniler halinde üreyen bu tür, Tortum ile Verçenik Dağı civarında rahatlıkla gözlenebilmektedir. Ülkemizde ve Avrupa'da yaşayan en büyük akbaba türü olan Kara Akbaba, Çoruh Vadisi ve çevresinde gözlemlenebilen diğer bir akbaba türüdür. Sadece iğne yapraklı yaşlı ormanlarda üreyebilen bu akbaba türünün nesli, ürediği alanların yok olmasından dolayı dünya ölçeğinde tehlike altındadır. Şah Kartal (*Aquila heliaca*), Bozkır Kartalı (*Aquila nipalensis*), Bozkır Delicesi (*Circus macrourus*) gibi Türkiye'de

çok ender görülen yırtıcı kuş türleri, özellikle sonbahar göçü sırasında Çoruh Vadisi'nde izlenebilmektedir. Uzundere vadisinden yoğun olarak geçen diğer yırtıcı kuş türleri ise Şahin (*Buteo buteo*), Arı Şahini (*Pernis apivorus*), Çayır Delicesi (*Circus pygargus*), Atmaca (*Accipiter nisus*), Kara Çaylak (*Milvus migrans*) ve Saz Delicesi (*Circus aeruginosus*)'dir. Ayrıca göç esnasında Küçük Orman Kartalı (*Aquila pomarina*), Büyük Orman Kartalı (*Aquila clanga*), Yılan Kartalı (*Circaetus gallicus*), Küçük Kartal (*Hieraeetus pennatus*), Yoz Atmaca (*Accipiter brevipes*), Ala Doğan (*Falco vespertinus*) ve nadiren de Kızıl Akbaba (*Gyps fulvus*) gözlenebilmektedir. Dünya üzerinde oldukça dar bir yayılışa sahip olan Urkeklik (*Tetraogallus caspius*), dağların ulaşılması güç, sarp ve kayalık kesimlerinde yaşar. Bu nadir tür, sabahın erken saatlerinde Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin yüksek kesimlerinde kolaylıkla gözlenebilmektedir. Diğer Çıvgın türlerinden farklı olarak sadece Kafkasya Bölgesi ve Doğu Karadeniz Dağları'nda bulunan Kafkas Çıvgını (*Phylloscopus sindiatus*), bölgede ormanlık alanlarda gözlenebilmektedir. Alamecek (*Rhodopechys sanguinea*), Kara İskete (*Serinus pusillus*), Kara Ağaçkakan (*Dryocopus martius*), Alasığırçık (*Sturnus roseus*), Büyük Dağbülbülü (*Prunella collaris*), Sürmeli Dağbülbülü (*Prunella ocularis*), Akyanaklı Baştankara (*Parus lugubris*), Aksırtlı Kuyrukkakan (*Oenanthe finschii*) gibi zor görülen türlerde Uzundere vadisi ve çevresinde gözlemlenebilmektedir. Anadolu'da birçok türküye adını vermiş olan Kınalı Keklik (*Alectoris chukar*), vadinin her köşesinde rahatlıkla görülebilmektedir. Alaca Sinekkapan (*Ficedula semitorquata*)'ın Türkiye'de en iyi bilinen üreme alanlarından biri de Uzundere vadisidir. Ülkemizin en büyük baykuş türü olan Puhu (*Bubo bubo*), vadiye yerli olarak bulunmaktadır. Küresel ölçekte nesli tehlike altında statüsünde bulunan Sürmeli Kızkuşu (*Chettusia gregarius*) ve ülkemizde nadir görülen Kara Kanatlı Bataklıkırlangıcı (*Glareola nordmanni*), vadiye oldukça yakın bir mesafede bulunan Erzurum Ovası üzerinden göç etmektedir. İnsan müdahalesinden uzak alanları tercih eden Kara Leylek (*Ciconia nigra*) ve Bıyıklı Doğan (*Falco biarmicus*), sarp kayalık kesimlerinde üremektedir. Sayıları çok azalmış olan, nesli tehlike altında Uludogan (*Falco cherrug*) vadiye göç dönemlerinde beslenmektedir. Türkiye'de nesli tehlike altında bulunan Akkuyruklu Kartal (*Haliaeetus albicilla*) Tortum Gölü çevresinde üremektedir.

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde kuş göçünün oldukça yakından izlenebileceği pek çok göç izleme noktası bulunmaktadır. Alanda kuş gözlem uzmanları tarafından yapılan detaylı arazi çalışmaları sonucunda 5 adet en iyi kuş izleme rotası çıkartılmıştır. Uygun zaman ve uygun hava koşullarında, bu noktalardan Doğu Karadeniz Dağları'nda yaşanan yoğun kuş göçünün

önemli bir kısmı ve vadinin ender türleri aşağıdaki rotalar üzerinde kolay bir şekilde izlenebilmektedir.

- Mescit Dağları, Uzundere–İspir geçidi
- Çamlıyamaç–Kılıçkaya geçidi
- Tortum Gölü
- Zuğar Boğazı
- Engüzek Kalesi

Kelebek Gözlemciliği

Kelebek gözlemciliği son yıllarda kuş gözlemciliği gibi ilgi duyulan bir hobi haline gelmiştir. Avrupa’da 500’e yakın kelebek türü bulunmaktadır. Türkiye’de Doğu Avrupa’daki kelebek türlerinin yanı sıra Kafkas ve Kuzey Afrika’daki kelebek türleri de görülebilmektedir. Farklı iklim kuşaklarının bir arada görüldüğü ülkemizde kelebek türleri açısından adeta kelebek cenneti durumundadır. Yapılan araştırmalara göre ülkemizde yaşayan kelebek sayısı ise 22’si endemik olmak üzere 345 tür olarak belirlenmiştir.

Kelebek türleri bakımından Çoruh Vadisi ve çevresi zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Alman bilim adamlarının yaptığı son araştırmalara göre Çoruh Havzası Türkiyede’ki kelebek türlerinin üçte ikisini bünyesinde barındırmaktadır. Bu türler arasında son derece önemli türlerin yanısıra sadece bu bölgeye özgü türler de bulunmaktadır. Uzundere İlçesi ve yakın çevresi topoğrafik yapısı, iklim koşulları ve yağış gibi etkenler bölgenin bitki çeşitliliğini artmasını sağlamış, bu durum diğer canlı gruplarının da barınmasına imkan tanımıştır. Kelebek türleri açısından da önem arzeden Uzundere İlçesi ve yakın çevresi kelebekler açısından da önemli türleri barındırmaktadır. Son yıllarda kelebek gözlemciliği konusuna ilgi duyanların giderek artması ve kelebek gözlemciliği turlarındaki yoğun artış sebebiyle Uzundere İlçesi ve yakın çevresini kelebek gözlemciliği faaliyetleri açısından önemli bir değere sahip olmaktadır.

Yaban Hayatı Gözlemciliği

Dünyada önemli oranda rağbet gören yaban hayatı gözlemciliği yaygın olarak daha çok kuş, memeli ve botanik gözlemleri olarak ana ilgi gruplarına ayrılmaktadır. Bunların dışında Av turizmi ve balıkçılık bilinçli ve belli bir eğitime dayanarak, doğaya zarar vermeden yapılan, sadece olgunluğu erişmiş hayvanların avlanması olayıdır. Av turizmi, ancak A Grubu seyahat acentaları aracılığıyla yapılabilmektedir. Ülkemizde de yaban hayatı gözlemcilerinin sayıları

son yıllarda hızla artmaktadır. Çoruh Vadisi sahip olduğu canlı türleri ve doğal güzellikleri ile Dünya'da 34 sıcak nokta arasında bulunan Kafkasya Ekolojik Bölgesi içinde yer almaktadır. Çoruh Vadisi içerisinde yer alan Uzundere İlçesi ve yakın çevresi de bu zenginliğin bir bölümünü içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca alan, içerdiği, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Dağ Keçisi (*Capra aegagrus*) (Şekil..), Kurt (*Canis lupus*), Yaban Kedisi (*Felis silvestris*), Vaşak (*Lynx lynx*) populasyonları ile önemli memeli alanı niteliğindedir. Alan, içerdiği tüm bu özelliklerin bir birleşimi olarak aynı zamanda Önemli Doğa Alanı statüsü taşır.

Manzara Seyri

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi, çok derin vadi sistemleri ve sarp yapısı ile ziyaretçilerine eşsiz manzaralar sunmaktadır. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş olan Uzundere vadisinde, farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi canlılar açısından da son derece özel bir konuma getirir. Bölgede akarsular, mevsimlik şelaleler, kayalık derin vadiler, tepeler, küçük düzlükler ve yüksek dağ zirveleri yalnızca bu coğrafyada görülen bitkilerin ve hayvanların yanısıra çok çeşitli canlı türlerine de elverişli yaşam alanı sağlamaktadır.

Bölgede çeşitli jeolojik zamanlara ait formasyonlar ve çok çeşitli kayalar bulunmaktadır. Çok eski jeolojik zamanlardan kalma okyanus tabanına ait deniz canlılarına ait fosillere bile rastlanabilmektedir. İlçe ve çevresinin geniş lav ve tuf kayalar gibi çoğunlukla volkanik kaynaklı olan jeolojik yapısı, Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü, Yıkıklar (Yedigöller), mevsimlik şelaleler, ilginç jeolojik oluşumlar, peribacaları oluşumları, kahverengi, sarı, kırmızı, yeşil renkteki kaya ve toprak parçalarıyla şaşırtıcı manzaralar oluşturur. Ayrıca bölgedeki fauna ve flora çeşitliliği de seyir açısından ayrı bir alternatif oluşturmaktadır.

Uzundere İlçe ve yakın çevresi manzara ve doğal peyzaj görünümüyle ekoturizm ve rekreasyon amaçlı fotoğrafçılık ve manzara seyri faaliyetleri açısından alternatifler ve büyük zenginlikler sunmaktadır. Bölgeye gelen ziyaretçi ve turistler tüm yorgunluklardan kısa sürede sıyrılıp temiz havanın etkisi ve gözü okşayan muhteşem manzaralar ile doğanın keyfini doyasıya yaşamaktadırlar. Şelalelerin muhteşem görüntüsünün yanında çevredeki görsel değeri artıran vadi ve ilginç jeolojik oluşumlar, ilginç peyzaj formları ve bitkilerin sunduğu mevsimsel renk gösterileriyle de zengin görsel peyzajı izleme imkanı sunmaktadır.

2.9.3.2. Spor Turizmi

Trekking

Uzundere İlçesi ve yakın çevresinde çeşitli vadi ve yayla oluşumlarıyla farklı zeminlere sahip, bazen tırmanmayı gerektiren, bazen de sadece sarıçam ormanlarının arasından yürünebilecek, bazen de göl ve şelaleler arasından geçilen pek çok dağ yürüyüşü rotası bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve UNDP işbirliğinde; Efes Pilsen finansal desteği ile yürütülmekte olan Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi kapsamında Uzundere İlçesi ve çevresinde dağ yürüyüşü rotaları çıkartılmıştır. Uzundere İlçesi ve çevresinde bu rotaların büyük çoğunluğu GPS sistemi ile işaretlenip, parkurların özellikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İlk olarak rota oluşturabilecek bölgelerin bir ön çalışması yapılarak öncelikle yerel halkla görüşülüp rotalar hakkında fikirlerine de başvurulmuştur. Bu kapsamda Uzundere İlçesi ve yakın çevresinin trekking parkurları açısından sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarma, bölgedeki yerel halkı bu bölgeye gelecek kişilere rehberlik etmeleri konusunda teşvik etme ve bunların yanı sıra var olan turizm potansiyeline farklı bir açıdan bakıp yorum yapabilme imkanı sağlayacaktır.

Uzman ekip ve yerel halktan katılımcılarla birlikte yapılan trekking rota çalışmaları ve değerlendirmeleri sonucu kapsamında Uzundere İlçesi ve yakın çevresi için farklı zorluk derecelerine sahip 8 rota GPS sistemi ile tespit edilmiştir. Bunlar;

- Cevizli Yaylası
- Uzunkavak–Yedigöller
- Sapaca Yaylası
- Engüzek Kalesi
- Paisor Yaylası
- Öskvank Kilisesi
- Carmis Yaylası
- Balıklı Köyü

2.9.3.3. Tarih, Kültür ve İnanç Turizmi

Öşvank Kilisesi

Çoruh Nehri ve kollarının suladığı vadiler, tarih kaynaklarında Tao–Klarjeti adı ile bilinmektedir. 9. yüzyıl başından 11. yüzyılın ilk çeyreğine kadar bölge derebeylik sisteminde, birbirinden bağımsız kent devletleri şeklinde yönetilmiştir. Bu dönemde Gürcü beyleri para ve toprak yardımı ile manastır mimarisini desteklemişler ve bölgede manastır yaşamı canlanmıştır. Uzundere ilçesi ve yakın çevresi inanç turizmine yönelik olarak bölgede çok çeşitli yapılar ve kiliseler mevcuttur. Bu eserler içerisinde en önemlisi Öşvank Kilisesi'dir

Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü sınırları içerisinde yer alan Öşvank Kilisesi dünya Hıristiyan Gürcülerince çok büyük önem taşımaktadır. Her yıl yerli turistlerin yanı sıra dünyanın çeşitli ülkelerinden teologlar ve turistler bu kiliseyi ziyarete gelmektedirler. Gürcü Bağrat Devleti döneminde önemli dini eserlerden olan Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü'nde yer almaktadır.

Öşkvank Kilisesi'nden günümüze kilise, üç şapel, yemekhane ve el yazmalarının kopya edildiği ve korunduğu kütüphane binası ulaşmıştır. Bölgedeki piskoposluk merkezlerinden biri olan Öşkvank Kilisesi, 11. yüzyılda elyazmalarıyla ünlü önemli bir kültür merkezi olup, bu önemini 15. yüzyıla kadar korur. Öşk Manastır Kilisesi, 19. yüzyılın sonundan 1980 yılına kadar cami işlevi ile kullanılmıştır. 1985 yılında ise TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescil edilerek korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları arasına alınmıştır.

Öşkvank Kilisesi, üzerindeki yazıtlara göre 963–973 yılları arasında, Gürcü Kralı Kuropalat Adarnese'nin oğulları David ve Prens Bagrat tarafından inşa ettirilmiş ve Vaftizci Yahya (Ioannis Prodromos)'ya adanmıştır. 1022 yılında bölgenin Bizans İmparatorluğu denetimine geçmesinden sonra kilisenin yıkılan kubbesi Bizans İmparatorları 2. Basileos (1025) ve 8. Konstantin (1028) tarafından onartılmıştır. Öşkvank Kilisesi, sonradan eklenen batı bölüm hariç, dıştan 43,80x29,70 m boyutlarındadır. Bu boyutları ile bölgedeki en büyük haç planlı Gürcü kilisesidir.

Engüzek Kalesi

Uzundere İlçe merkezine 3 km mesafedeki Ağcakale (Engüzek Kalesi), Uzundere–Tortum karayolu üzerindeki çayın kıyısından burğu gibi yükselen farklı görünüşlü sarp ve yüksek bir

kayalık üzerindedir. Çok iyi korunmuş durumdaki, tipik mimariye sahip küçük kale, Uzundere İlçesi'nin Dikyar Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Ortaçağda derebeylik şeklinde hüküm süren Türk Beyleri tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Kalede tarihi şekil ve kitabe bulunmamakta olup, yapının tarihi konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir. İç kale surlarının bir kısmı halen ayakta.

Kalenin küçük kapısı doğu, büyük kapısı güney yönünde yer almaktadır. Kale burçlarının en çok kalenin güney bölümünde bulunması tarihi akınların bu yönden geldiğini düşündürmektedir. Kalenin hakim bir noktasında bir kapı yeri ve düşman gözetleme delikleri mevcuttur. Kalenin düşmandan korunması için yüksek burcun üzerinde taş veya ateş dökmek için balkona benzer bir yer ve delikler mevcuttur. Kalenin tabanında toprak altında kalan ev kalıntıları yer yer görünmektedir. Tek bölmeli hamamı kalenin dışında ve dibindeki dere kenarında toprak boyalı harabe durumundadır. Tapınağı, çok yüksek burçları, iç kale surları, gözetleme kulesi, fırını, hamamı, Tortum Çayı'na inen gizli su yolları ve dolambaçlı sokakları ile görülmeye değer bir yerdir. Burada ayrı bir başlık olarak verilmemiş olsa da Uzundere merkezde yer alan Köptek Mağarası'nda turizme kazandırılmak için beklenmektedir.

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Mezar Taşları

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi 14. ve 15. yüzyıllarda Karakoyunlular ve Akkoyunlular devletlerinin yönetimine geçmiştir. Eski Oğuzlar'ın kollarından olan bu devletler töreleri gereği ünlü kişilerin mezar taşlarını koç-koyun şeklinde yapmaktaydılar. Uzundere İlçesi Altınçanak Köyü'ndeki kilise önünde koç-koyun şeklindeki mezar taşlarından birisinin üzerinde ok, yay, baltalar, testi ve gül; diğerlerinin üzerinde ise orak, boynunda bir gül, maşrapa, testi, güz ve balta resimleri oyma olarak yerleştirilmişlerdir.

Uzundere Evleri

Eski bir Türk yurdu olan farklı tarih, kültür ve medeniyetlerin harmanlandığı, öteden beri meyvecilik ve sebzeçilik yapıldığı Uzundere ilçesinde "Tarihi Ambarlı Eyvanlı Uzundere Evleri" diye nitelendirilen evler vardır. Bu evler günümüzde de bulunmakta olup evler ve ambarlarda el yapım sanatı olan ahşap malzemeler, nakış ve süslemeler bulunmaktadır. Bu evlerden Murat Efendi Mahallesi'inde bulunan evlerden birini 1. Dünya Savaşı'nda Rus ordusu

askerleri karargah olarak kullanmışlardır. Ambar bölümü ahşaptan olan bu evlerin bazıları 200–250 yıllık geçmişe sahip olarak bilinmektedir.

Ziyaret Tepe

Uzundere İlçesi'nin Ziyaret Tepe Dağı (2405 m) üzerinde bulunur. Dört Halife devrinde İslam Ordusu'nun bu bölgeleri hıristiyan Bizanslılardan almak için yaptığı savaş sırasında Hz.Ömer'in torunu Saad şehit edildiği bilinmektedir. Hz. Ömer'in torunu Saad'ın mezarının bulunduğu Ziyaret Tepe öteden beri yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. 1940 yılına kadar Ziyaret Tepe'de Oltu, Tortum ve Uzundere ilçelerinin köylüleri buluşarak, cirit ve güreş müsabakaları yapmakta ve kurban kesmekteydiler. Günümüzde ise Uzundere İlçesi Yayla Mahallesi halkı burada her yıl kurban kesip ziyaret etmektedirler.

2.10. Çevre, Ulaşım ve Fiziki Alt Yapı

2.10.1. Çevre

Uzundere ilçesi doğal ve kültürel kaynak değerleri yönünden önemli potansiyellere sahip olmanın yanında bir yandan da önemli çevre sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Uzundere vadisi Uluslar arası Koruma Birliği'ne (Conservation International) göre dünyada çok hassas flora, fauna, su ve orman kaynakları içerdiği için ilk etapta korunması gereken 200 önemli ekolojik hassas bölgeden biri olan Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Uzundere ilçesinden tıpkı Çoruh vadisi genelinde yaşanan köyden kente hızlı göçe rağmen binlerce yıllık doğal ve antropojen süreçler önemli ekolojik sorunlar yaşanmasına da neden olmaktadır. Uzundere'nin karşı karşıya kaldığı ve turizmi de olumsuz etkileyebilen başlıca çevre sorunları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir. Bunlar:

- Genel olarak Tortum gölü havzasında yaşanan şiddetli erozyon
- Tortum Şelalesi çevresinde yaşanan şiddetli heyelanlar
- Tortum Şelalesinin sürekli akmaması
- İlçe merkezi ve köylerde geleneksel yapıların terk edilmesi ve yeni yapı örneklerinin belirli bir kimliğinin olmaması
- İlçe merkezi ve köylerde kanalizasyon şebekelerinin ve atık arıtımı konusunda altyapının yetersizliği
- Son yıllarda inşa edilmeye başlanan nehir tipi hidroelektrik santraller (HES)
- Orman kaynaklarının bilinçsiz ve kaçak kesimler nedeniyle tüketilmesi
- Erken, yoğun ve bilinçsiz otlatma ve geleneksel hayvancılık uygulamaları

- Bağı-bahçeciliğe dayalı tarımsal arazilerin miras hukuku nedeniyle parçalanması ve terk edilmesi
- Yaban yaşamının kaçak ve bilinçsiz avlanmadan dolayı nesillerinin tehdit altında olması
- Mimari miras örneklerinin yıkılma tehdidi ile karşı karşıya bulunması

Uzundere ekolojik olarak Tortum Gölü havzasının içerisinde yer almakta hem doğal hem de antropojen nedenlerle erozyon tehdidi altında bulunmaktadır. Erozyon yaratan doğal faktörler bir yandan turizme kaynak değer oluşturan jeolojik formasyonların oluşumunu ve görsel kaynak değeri olarak algılanmasını milyonlarca yıldır desteklerken, antropojen etkilerle (ormanların kesim ve otlatma ile tahribi, kaçak ve bilinçsiz orman kesimleri ve uygun olmayan eğimlerde tarımsal faaliyetler gibi) oluşan şiddetli erozyonun olumsuz sonuçları Tortum çayı boyunca ve Tortum Gölünde çok belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Tortum Gölüne yılda ortalama 2,5 milyon ton alüvyon gelmekte ve her yıl gölün 15–20 metrelik bir bölümü kara haline dönüşmektedir. Herhangi bir önlem alınmadığı takdirde Tortum Gölünün gelecek yüzyıla ulaşmadan dolma riskinin bulunduğu ve bugün su sporları potansiyelinden bahsedilen bölgenin bu niteliğini kaybetme riski ile karşı karşıya bulunduğu değerlendirilmektedir.

Tortum Şelalesi ülkemizin en yüksek şelalesidir. Bununla birlikte Tortum Şelalesinin yakın çevresinde ve özellikle karşıdan panoramik olarak algılandığı bölümlerde sürekli heyelan riski ile karşı karşıya bulunması rekreasyonel hizmetlere yönelik planlama ve yatırımlardan yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır. Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından gerçekleştirilen heyelan önleme çalışmaları da bugüne kadar şelaleyi izlemek için kullanılan yolun ve seyir noktalarının güvenli bir biçimde kullanımına yeterli bir çözüm oluşturmamıştır. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından desteklenen ve Uzundere Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından uygulanmakta olan “Tortum Şelalesi ve Çevresinin Peyzaj Tasarım Projesi” uygulamasında gerçekleştirilen zemin etütlerinde bu durum rapor edilmiş ve şelaleyi karşıdan gören kısımlarda 30 m derinliğe kadar stabil bir zemine rastlanmadığı anlaşılmıştır. Tortum Şelalesindeki diğer önemli bir sorun ise, şelalenin Tortum HES nedeniyle suyunun sürekli akmamasıdır. Tortum Şelalesinin turistik açıdan sahip olduğu cazibeye rağmen yılın sadece 2–3 aylık bir döneminde akması bir taraftan bölgenin ziyaret potansiyelini düşürmekte ve dolaylı olarak turizm gelirlerinden pay almasını azaltmakta, bir yandan da şelaledeki jeolojik formasyonun görsel niteliğinin bozulması söz konusu

olmaktadır. 2010 Yılı içerisinde Tortum Şelalesinin sürekli akması için Çağlayan Köyü Muhtarlığının Erzurum Bölge İdare Mahkemesi'nde açtığı dava sonuçlanmış ve şelaleye saniyede 3 m³ su bırakılması kararlaştırılmıştır.

Uzundere ilçesi özellikle 1970'lerden sonra ulaşım ağlarının gelişmesine bağlı olarak başta Erzurum olmak üzere diğer bölgelere göç vermeye başlamış ve kentlerle olan etkileşimin bir sonucu olarak da ilçe merkezi ve köylerde konut tiplerinin bütünüyle değişmeye başlaması sonucu ortaya çıkmıştır. Uzundere'de günümüzde geleneksel niteliklerini koruyan konut tipleri nadiren görülebilmektedir. İlçe ve köylerinin geleneksel ahşap, taş ve toprak yapı materyallerinden ibaret yapıları terk edilmeye ve gelişigüzel betonarme yapıların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bu durum Uzundere genelinde kimliksiz, geleneksel yapı ile modern yapılar arasında bağlantılar kuramayan köy ve ilçe yerleşimler doğmasına nede olmuştur.

Tortum Gölünü besleyen Tortum Çayının kollarında yerleşmiş bulunan Uzundere ve Tortum ilçeleri ile beldeler ve köyler, katı ve sıvı atıklarını gelişigüzel bir biçimde deşarj etmeye devam etmektedir. Halihazırda Tortum çayı ve yan dereler özellikle bahar aylarındaki yüksek su debisinden dolayı bu sorunun belirgin bir biçimde algılanmasına engel olabilmektedir. Oysa katı ve sıvı atıklar Uzundere ve çevresini ekolojik ve görsel açıdan sürekli kirletmektedir. Bölge genelinde inşa edilen nehir tipi HES'ler de özellikle kanalizasyon şebekelerinin bulunmadığı ya da yetersiz olduğu derelerde hijyen sorununu ve görsel çirkinliklerin belirgin bir biçimde algılanması ya da hissedilmesini gündeme getirecektir. Çoruh vadisinde pek çok HES projesi halen yürütülmektedir. Bunlardan birisi de Uzundere ilçe merkezini doğrudan etkileyecek Çayaşan HES projesidir. Bu Proje Tortum Çayı ile Ödük Çayının Birleştiği noktadan suyu tünele alacak Uzundere By-pass edilecek ve Çamlıyamaç köyü yol ayırımına kadar taşınacaktır. Tortum çayındaki su 13 km kadar dere yatağından alındıktan sonra Gölbaşı köyü sınırlarına inşa edilecek türbinden tekrar dere yatağına bırakılacaktır. Sivil toplum kuruluşları HES projelerinin;

- Uzundere ilçesine yapılacak turizm başta olmak üzere diğer yatırımların gecikmesine veya iptal edilmesine neden olacağı,
- Su sporlarına ilişkin yatırımların olumsuz etkileneceğine,
- Tünel açılması sırasındaki hafriyat çalışmalarının Dikyar köyü Pulur mahallesi ve Uzundere ilçesi Cömertler mahallesine fiziksel ve ekolojik açıdan zarar vereceğine ve ilçeye gelecek rekreasyonel amaçlı ziyaretlerin olumsuz etkileneceğine,

- Bütüncül olarak vadi ekosisteminin bozulacağına ve bağ–bahçe tarımının su kaynaklarının azalması ile olumsuz etkileneceğine,
- Yaban yaşamının ve özellikle akarsu boyunca balık türlerinin olumsuz etkileneceğine
- Sosyal yaşamın bozulacağı ve göçün artacağına yönelik güçlü kanaatlerini yöre halkı, yerel yönetim ve kamu idaresi ile paylaştıkları bilinmektedir ve HES uygulamaları ile ilgili bazı kamu davaları da sürmektedir.

Orman kaynaklarının bilinçsiz ve kaçak kesimler nedeniyle tüketilmesi de son yıllarda azalmakla birlikte bölgedeki sarıçam ormanlarının korunması ve yönetimi bakımından değerlendirilmesi gereken çevre sorunları arasında yer almaktadır. Orman kaynaklarının bir bölümü bilinçsiz yöre insanı tarafından yakacak ve yapacak elde etmek amacıyla, bir kısmı ise yayla yollarının yapımı, enerji nakil hatlarının geçirilmesi ve endüstriyel amaçlarla kamu idaresi tarafından yapılan kesimleri kapsamaktadır. Bütüncül bir biçimde erozyonun önlenmesi ve mevcut orman kaynaklarından rekreasyonel amaçlarla da yararlanılabilmesi için ağaçlandırma, erozyon kontrolü ve kaçak kesimlerin engellenmesi, ormanda hayvan otlatmanın önüne geçilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bölgenin derin vadilerle parçalanmış olması, kontrolsüz, bilinçsiz ve yoğun hayvancılık faaliyetleri ve dolayısıyla mera ve orman alanlarında hayvan otlatmanın mevcut doğal dengenin sürdürülebilirliğine karşı en önemli çevresel tehditler olarak değerlendirilmektedir.

Uzundere ve genel olarak Çoruh vadisinde yaşanan en önemli çevre sorunlarından birisi de bağ–bahçeciliğe dayalı tarımsal arazilerin miras hukuku nedeniyle parçalanması ve terk edilmesidir. Mevcut miras hukuku tarım alanlarının mirasçılar arasında eşit bir biçimde paylaşılmasını ve zamanla arazi büyüklüğü ile mirasçı sayısına bağlı olarak bu alanların tarımsal üretim yapılamayacak kadar küçülmesini ve dolaylı olarak terk edilmesini ve daha sonra bu alanları kullananların bölgeden göçünü zorunlu kılmaktadır. Tarımla geçimini sağlayanlar küçülen arazilerde ortak hareket etme kültürüne de sahip olmadıklarından ya da birim alandan yüksek verim alabilecekleri alternatif üretim yöntemleri ile entegre olamadıklarından bu alanlar kullanım dışı kalmaktadır.

Uzundere yaban yaşamı açısından ekolojik çeşitliliklerin ortaya koyduğu pek çok ekosistemin avantajlarını yaşamaktadır. Artvin ilinde ve Çoruh nehri üzerinde inşa edilen barajlar nedeniyle özellikle dağ keçileri Uzundere’ye doğru göç etmeye başlamıştır. Bununla beraber Uzundere’de kaçak olarak yaban yaşamını tehdit eden pek çok avcı bulunmakta ve dağ keçileri, urkeklikler, su samuru, kaya kartalı ve bazı balıkçıl kuşları avlamaya devam

etmektedirler. Diğer bir yaban yaşamı tehdidi ise yıllardan beri doğal kaynak suları ile beslenen yan derelerdeki kırmızı pullu alabalık türlerinin nesillerinin neredeyse yok olmasıdır. Yaban yaşamının korunması ve sürekliliğinin sağlanması konusunda bölgede ne yazık ki kapasite oluşturulamamıştır. Sevindirici bir gelişme olarak 2010 yılında bölgede faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından Çağlayan Bilim Kültür ve Sanat Derneği, Uzundere Belediyesi, Tortum Meslek Yüksekokulu ve DATUR projesi işbirliğinde dağ keçileri ve urkekliklerin kaçak avlanmasına karşı bir kampanya yürüterek yöre halkının kaçak avlananları jandarma ve polise bildirmeleri için ilçe merkezi ve köylerde afişlerle farkındalık yaratmıştır.

Uzundere'deki başlıca kültürel çevre sorunu ise tarihi Öşvank Kilisesinin bilinçsizlik nedeniyle neredeyse yıkılmak üzere olmasıdır. Öşvank Kilisesinin bulunduğu Çamlıyamaç köyünde tarihi eser koruma konusunda bir farkındalık oluşturulmasının yanında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İl Turizm Müdürlüğü'nün girişimleri ile kilise çevresinde kamulaştırma çalışmalarının başlatılması ve yapının acil bir biçimde restorasyonu gerekmektedir. Diğer taraftan Tortum ilçesi Bağbaşı beldesinde bulunan Taş Camii (Meryem Ana Kilisesi) ile ilgili restorasyon ve çevre düzenlemeleri tarihi çevre korumaya önemli katkılar sağlayabilecektir. Bölgenin diğer önemli tarihi eserleri Kireçli Köprü ve Engüzek Kalesi gibi eserlerin korunması ve çevresindeki çirkinliklerin giderilmesi ve/veya çevre düzenlemeleri turizm sektörünün gelişimi için değerlendirilmelidir.

2.10.2. Ulaşım ve Fiziki Altyapı

Uzundere ilçesinde ulaşım bölünmüş asfalt yolla sağlanmaktadır. İlçeye bağlı 10 köyden 5'inin (Altınçanak, Kirazlı, Gölbaşı, Sapaca ve Çamlıyamaç) yolu asfalt diğerleri stabilize kaplamalıdır. İlçe merkezi olarak kent içi yol ağı 4 km olup, bunun 2 km'lik kısmı asfalt 2 km'lik kısmı ise stabilize edilmiştir.

Elektrik şebekesi 1969 yılında tamamlanmıştır. İlçe merkezinde 9 adet, köylerde 27 adet, özel müşteri trafosu olarak 8 adet ve içme suyu trafosu olarak da 2 adet olmak üzere 3686 KVA gücünde toplam 46 adet trafo mevcuttur. Uzundere TEAŞ Trafo merkezinden 4 adet çıkış ile ilçe merkezine ve köylere, Oltu ve Tortum ilçelerinin bazı köyelerine elektrik verilmektedir. Trafodan çekilen elektrik aylık ortalama 600–650 Kwh'tir. İlçede elektrik hizmetlerinden yararlanamayan köy, mahalle ve mezra bulunmamaktadır. Uzundere'de, 1960 yılında

hizmete açılan ve 1972 yılında edilen ilave ünitelerle çalışmakta olan Tortum Hidro Elektrik Santrali (HES) bulunmaktadır. Tortum HES 26 MW gücünde ve yıllık üretim kapasitesi 107 milyon Kwh'tir. Bundan başka kamuya ya da özel sektöre ait herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır.

Uzundere ilçe merkezinde kanalizasyon şebekesi %70 oranında tamamlanmıştır. Köylerdeki kanalizasyon çalışmalarının bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı proje aşamasında, bir kısmı ise projesi tamamlandığı halde ödenek yokluğundan beklemektedir. İçme suyu ilçe merkezinde ve köylerde kapalı şebeke olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Telekomünikasyon hizmetleri ilçe merkezi ve köylerde toplam 5 adet santralle yürütülmektedir. Belediye imar planı 1993 yılında tamamlanarak onaylanmıştır. İlçe merkezinde kadastro çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır.

2.11. GZFT Analizi

BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYE

GÜÇLÜ YÖNLER

- Hoşgörülü ve misafirperver insan yapısı
- Suç oranlarının düşük olması
- Okullaşma oranının yüksek olması
- Atatürk Üniversitesi Tortum Meslek Yüksek Okulu'nun varlığı
- İlçede bir Devlet hastanesinin bulunması
- Kamu emeklilerinin yaşam yeri olarak ilçeyi tercih etmesi

ZAYIF YÖNLER

- Mevsimsel ve sürekli göç oranlarının yüksek olması
- Aktif işgücünün yetersiz olması
- Gençlerin ekonomik faaliyetlere alan ilgisizliği
- Girişimcilik ruhunun yetersizliği
- Arz ve talep edenler bakımından kamu hizmetlerinden yararlanma-yararlandırma düzeyinin düşük oluşu
- Kadın ve genç kızların sosyo-ekonomik yaşama katılımlarının yetersizliği
- Kadın ve genç kızlarda eğitim seviyesinin düşük olması
- Yerel aidiyetlik duygusunun zayıf olması
- Örgütlenme düzeyinin düşük olması
- Yetişkin eğitim düzeyinin düşük olması
- Sosyal yaşam düzeyinin düşük olması

FIRSATLAR

- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansının (KUDAKA) varlığı
- Atatürk Üniversitesi'nin Tortum Meslek Yüksek Okulu'nun iki bölümünü Uzundere'de açması
- Turizmin bir sektör olarak gelişme potansiyeli göstermesi
- 18 yaş altı genç nüfus oranının yüksek olması

TEHDİTLER

- İlçeden nitelikli insan göçünün devam etmesi
- Sosyal yardımların atalet oluşturması

TARIM

GÜÇLÜ YÖNLER

- Tarım arazilerinin kimyasal ve ağır metallerle kirletilmemiş olması
- İlçenin mikro klima alanı olması
- Meyve-sebze yetiştirme ve geleneksel yollarla işleme kültürünün olması
- Bitkisel çeşitlilik ve zenginlik
- Arıcılık potansiyelinin yüksek olması
- Seracılık kültürünün gelişmiş olması
- Alabalık üreticiliği konusunda bilgi birikimini olması

ZAYIF YÖNLER

- Tarımsal yayım ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği
- Tarımsal üretimde rekabet gücünün düşük olması
- Tarıma uygun arazilerin yetersizliği
- Tarımsal işletmelerin geçimlik aile işletmeleri olması
- Tarımsal üretim verimliliğinin düşük olması
- Hayvansal üretim verimliliğinin düşük olması
- Genç nüfusun tarımsal faaliyetlere olan ilgisizliği
- Pazarlama ağının oluşturulamaması
- Tarımsal üretime ilave katma değer kazandırılmaması
- Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları konusunda bilgi eksikliği
- Tarımsal üretime yönelik teknolojik alt yapı yetersizliği
- Tarımda örgütlenmenin yetersizliği

FIRSATLAR

- İlçede turizmin bir sektör olarak yüksek gelişme potansiyeli olması
- Doğal ve organik tarıma olan talebin gittikçe artması
- Atatürk Üniversitesi'nin bölge kalkınmasına olan ilgisi ve katkısı
- KUDAKA ve TKDK gibi tarımsal faaliyetlere finansman sağlayabilecek kuruluşların varlığı
- DATUR projesinin uygulamada olması
- Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğünün Tortum ve Uzundere ilçelerini pilot bölge olarak seçmesi
- JICA'nın çoruh vadisi genelinde bir kalkınma projesini uygulamaya koyacak olması

TEHDİTLER

- Tarımsal alanların doğal afetlere (sel, erozyon vb.) açık olması
- Küresel ısınmanın yarattığı belirsizlikler
- Tarımda aktif işgücünün göç yoluyla azalması
- Miras hukukunun mevcut arazileri daha da parçalı hale getirmesi
- Bazı alanlarda keçi yetiştiriciliğinin artması
- İlçe genelinde HES'lerin sayısının artması

TURİZM

GÜÇLÜ YÖNLER

- Olağan üstü zengin ve çeşitlilik arz eden doğası
- Alternatif turizmin çok sayıda türüne uygun doğal ve kültürel yapısı
- Doğa ve su sporları potansiyelinin yüksek olması
- Yaban hayatının zenginliği
- Ortaçağ kiliseleri
- Tortum Şelalesi ve Gölü
- Zengin yerel gıda ve yemek kültürü
- El sanatlarında zengin halk kültürü
- Hoşgörülü ve yardımsever insan varlığı
- Ulaşım imkanlarının gelişmiş olması
- Atatürk Üniversitesi Tortum Meslek Yüksek Okulu'nun varlığı
- DATUR projesinin oluşturduğu turizm potansiyeli
- Flora ve fauna zenginliği

ZAYIF YÖNLER

- Turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması
- Turizme yönelik fiziki alt yapının yetersizliği
- Turizme yönelik rekreasyon alanlarının yersizliği
- Konaklama tesislerinin ve turizme yönelik hizmet sektörünün yetersizliği
- Tarihi eserlerin iç ve dış mekanlarındaki fiziki yetersizlik ve bakımsızlık
- Turizme yönelik yasal alt yapının yetersiz olması
- Bazı turizm zenginliklerin “ürün” haline getirilememiş olması
- Turizme yönelik nitelikli işgücünün eksikliği
- Turizme yönelik örgütlenme yetersizliği

FIRSATLAR

- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)'nın varlığı
- DATUR projesinin faaliyetlerini sürdürüyor olması
- Atatürk Üniversitesi Tortum Meslek Yüksek Okulunun açılmış olması
- Atatürk Üniversitesi'nde doğa sporlarına yönelik bölümlerin kurulması
- Atatürk Üniversitesinin Uzundere'de turizmin geliştirilmesi çabalarına destek olması
- Alternatif turizme yönelik iç ve dış talebin yükselme eğiliminde olması
- Bölgesel ve ulusal medyada Uzundere'ye olan ilginin artması
- Kapanan köy okullarının turizm için değerlendirilmesi olanağı

TEHDİTLER

- Turizm alanlarının doğal afetlere maruz kalabilme olasılığı
- İlçe genelinde HES'lerin sayısının artması,
- İlçenin tarihi ve mimari yapılarına uymayan yanlış ve bilinçsiz yapılaşma
- Bilinçsiz avlanma
- Tortum çayı ve gölünün kirlenmesi ve su miktarının azalması
- Tortum Şelalesinin turizm sezonunda akması
- Ormansızlaşma

DOĞAL KAYNAKLAR VE FİZİKİ ALT YAPI

GÜÇLÜ YÖNLER

- Doğal çevrenin ve ekolojik dengenin fazla bozulmamış olması
- Ulaşım altyapısının nispeten gelişmiş olması
- Elektrik, içme suyu ve haberleşme ile ilgili fiziki alt yapının nispeten tamamlanmış olması

ZAYIF YÖNLER

- Doğal afetlere karşı önleme ve koruma amaçlı fiziki alt yapının yetersizliği
- Erozyonla mücadelenin yetersizliği

FIRSATLAR

- Tortum şelalesinin bir "Doğa Parkı" olarak ilan edilme potansiyeli
- Uzundere vadisinin Jeolojik miras alanı olarak ilan edilme potansiyeli
- Çoruh Arboretumu kurulma olasılığı
- Atatürk Üniversitesi'nde Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nin kurulmuş olması

TEHDİTLER

- Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik yasal çerçevenin belirsizliği
- Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde yetki karmaşası
- Doğal çevrenin korunması yönelik eylemlerin çıkar gruplarının direnci ile karşılaşması
- HES'lerin sayısının artması

Fotoğraf: Güneş OGUZTÜZÜK

Tortum Vadisi

3. VİZYON, AMAÇ VE HEDEFLER

VİZYON

Uzundere Stratejik Gelişme Planı'nın ortaya koyduğu vizyon, *“Uzundere’yi 2023 yılında, doğa, kültür ve tarih zenginliklerine dayalı alternatif turizm olanaklarının korunup geliştirildiği ve yüksek katma değerli tarım ürünleri ile desteklendiği bir ‘turizm varış alanı’ haline getirmek ve yöre insanları için daha yüksek bir yaşam düzeyi tesis etmek”* şeklinde belirlenmektedir.

AMAÇ

Stratejik Plan'ın temel amacı, *“Plan ile tespit edilen öncelikler doğrultusunda, 2023 yılına kadar, insan kaynakları, turizm ve tarım sektörlerinde mevcut potansiyelleri harekete geçirmek suretiyle, Uzundere İlçesi’nde yaşayan insanların gelir düzeyini yükselterek, yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu suretle sosyo–ekonomik kalkınmışlık göstergeleri bakımından ülke ortalamasını yakalamalarını sağlamaktır.”*

Stratejik Gelişme Planı'nın Temel Hedefleri

Plan'ın temel hedefleri dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar,

1. İnsan kaynaklarını geliştirerek beşeri ve sosyal sermayeyi güçlendirmek, sosyal içerme düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek,
2. Alternatif turizm potansiyellerini harekete geçirmek ve Uzundere’yi çevresi ile birlikte bir turizm varış alanı haline getirmek,
3. Tarım sektöründe yüksek katma değerli ürünler geliştirmek ve bu ürünlerin özgün kimlikleri ile alternatif turizm hareketini desteklemek ve
4. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesini sağlamaktır.

Plan, temel hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik anahtar eylemleri, her bir hedef için ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki gibi belirlemektedir. Anahtar eylemler, aynı zamanda birer program önerisi olarak tanımlanmaktadır. Bu anahtar eylemler (programlar) altında yer alan faaliyetler, Uzundere Stratejik Gelişme Planı'nın muhtemel proje başlıklarını oluşturabilir. Bu faaliyetler, her biri tek bir proje altında yer alabileceği gibi, birden fazla faaliyet, anahtar

eyleme ve plan hedefine uygun sonuçlar elde etmeyi amaçlayan projeler altında da gerçekleştirilebilir.

HEDEF 1: İnsan kaynaklarını geliştirerek beşeri ve sosyal sermayeyi güçlendirmek, sosyal içerme düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek

ANAHTAR EYLEM 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi:

Öncelikli faaliyetler:

- İnsan kaynaklarının mevcut durumu ile ilgili bilgi altyapısının oluşturulması
- Yerel ekonomik, sosyal, kültürel ve doğa zenginlikleri konusunda toplum genelinde farkındalık yaratılması ve bilinç geliştirilmesi (yereli tanıma, sevme ve yerele aidiyet duygusunu geliştirme)
- Yerel toplumun tüm katmanlarında ve kurumlar düzeyinde, bilgi ve haberleşme teknolojilerinin kullanımına ilişkin kapasitelerin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin yaygınlaştırılması

ANAHTAR EYLEM 2. Beşeri sermayenin güçlendirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Kadın ve genç kızlara fırsat eşitliği sağlayacak şekilde, işgücünün niteliğinin iyileştirilmesi ve yeni işgücü becerilerinin geliştirilmesine yönelik programlar uygulanması,
- Kadınlar, ilköğretim ve lise öğrencileri ile gençler dahil olmak üzere çeşitli toplum kesimlerine yönelik “**kendi işini kurma**” ve “**girişimcilik**” konularında eğitim ve yönlendirme programlarının uygulanması,
- Başta kadınlar ve genç kızlar olmak üzere, okur–yazar olmayanlar için okuma–yazma kursları, öğrenimlerini tamamlamamış olanlar için ilköğretimi dışarıdan tamamlama, açık lise ve açık öğretim fakültesine yönelik hazırlık ve ikmal eğitimlerinin uygulanması

ANAHTAR EYLEM 3. Sosyal sermayenin güçlendirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Sivil toplum örgütlenmesini teşvik etmeye yönelik eğitim ve yönlendirme programlarının uygulanması
- Dernekleşme, kooperatif ve üretici birliği kurma çabalarını desteklemeye yönelik eğitim, yönlendirme ve teşvik programları uygulanması
- Tüm toplum katmanlarında ve kamu, yerel yönetim, sivil toplum ve özel sektör düzeylerinde, proje hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve koordinasyon kapasitelerini geliştirmeye yönelik çabaların desteklenmesi ve çok taraflı(kamu-yerel yönetim-sivil toplum) ortak proje uygulamalarının teşvik edilmesi
- Kalkınma çabalarının yerelden örgütlenmesine yönelik olarak başta kadınlar ve üreticiler olmak üzere, çeşitli toplum kesimlerinin eşit bir şekilde temsil edildiği bir “İlçe Kalkınma Konseyi”nin kurulması ve işlevsel hale getirilmesi

ANAHTAR EYLEM 4. Sosyal içerme düzeyinin geliştirilmesi ve sosyo-kültürel yaşam kalitesinin yükseltilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Kadının sosyal statüsünü geliştirmeye yönelik eğitim ve yönlendirme programlarının uygulanması bu amaca yönelik sivil toplum temelli projelerin desteklenmesi
- Kadınların ve genç kızların temel sosyal hizmetlere ulaşma kabiliyetinin yükseltilmesi amacıyla yönelik olarak yurttaşlık ve sivil haklar konusunda eğitim ve yönlendirme çabalarının desteklenmesi
- Başta engelliler, çocuklar ve yaşlılar olmak üzere tüm dezavantajlı kesimlerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının geliştirilmesi bu amaca yönelik topluluk temelli projelerin desteklenmesi
- Başta kadınlar ve gençler olmak üzere, toplumun tüm kesimleri için, sosyo-kültürel yaşam kalitesinin yükseltilmesine hizmet edecek faaliyetlerin(sinema, tiyatro, müzik, dans, festival, panayır) teşvik edilmesi ve yerel yönetim ve sivil toplum temelli projelerin desteklenmesi

HEDEF 2. Alternatif turizm potansiyellerini harekete geçirmek ve Uzundere'yi çevresi ile birlikte bir turizm varış alanı haline getirmek

ANAHTAR EYLEM 1. Doğa, tarih, doğa ve su sporları ve kültür zenginliklerine dayalı tüm alternatif turizm türleri ile farkındalık ve bilinç geliştirilmesi ve bunlarla ilgili kapsamlı envanterlerinin çıkarılması

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere ilçesi ve çevresinin turizm zenginlikleri konusunda, tüm toplum kesimlerinde (ilköğretim ve lise öğrencileri, kadınlar ve gençlerde dahil) farkındalık ve bilinç yaratmaya yönelik eğitim ve uygulamaların yapılması
- Trekking, dağ bisikleti, kuş ve kelebek gözlemi, dağcılık ve kaya tırmanışı, botanik ve yabani meyve turları, salcılık, göl ve akarsu kanosu, yelken ve diğer su sporları, tarihi eserler, doğal gıda ve yemek kültürü, el sanatları ile ilgili olarak, bilimsel verilere dayalı ve hedef pazarın taleplerine uygun bir anlayışla, Bölge'nin zenginliklerinin envanterlerinin çıkarılması ve bunların harita, kitapçık, kartpostal, poster vb. tanıtım materyallerine işlenmesi/dönüştürülmesi,
- Turizm faaliyetinin mevsimsel dağılımını geliştirmek amacıyla, alternatif turizm türlerinin geliştirilebilmesine yönelik olarak gerekli rotaların belirlenmesi, belirlenen rotalar üzerinde gerekli yol ve bilgi işaretlemelerin yapılması, rotalar üzerinde gerekli lojistik destek noktalarının belirlenmesi
- Doğa etkinliklerine dayalı alternatif turizm ürünleri ile ilgili olarak, yaylalar, akarsular ve Tortum Gölü'nde korum-kullanma dengesini gözetmeyi amaçlayan ekolojik potansiyel araştırmalarının yapılması

ANAHTAR EYLEM 2. Envanterler ile ortaya konulan turizm zenginliklerine dayalı olarak "turizm ürünlerinin" geliştirilmesi yönünde yerelde kapasite geliştirilmesi

Öncelikli Faaliyetler:

- Alternatif turizm türleri ile ilgili envanter sonuçlarının yerel toplumun tüm kesimleriyle paylaşılması, yerel toplumun turizm ile ilgili kapasite geliştirme çalışmalarına katılımı konusunda farkındalık ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi
- Alternatif turizm türlerinin bütün alanlarında, başta gençler olmak üzere ilgili tüm toplum kesimlerinde işgücü becerileri (rehberlik, alan kılavuzluğu, açıcılık, hediyelik

eşya üretimi vb.) oluşturmaya yönelik kapasite geliştirme faaliyetlerinin yapılması (eğitim, işbaşı eğitimi, uygulama, demonstrasyon, etkinlik organizasyonu, vizyon geliştirme ve deneyim kazandırma gezisi vb.)

- Alternatif turizm türleri ile ilgili turların düzenlenmesi, kampçılık ve etkinlik organizasyonu, arama-kurtarma çalışmaları konularında birey ve sivil toplum düzeyinde (yerel dernekler, spor kulüpleri ve yerel topluluklar) kapasite geliştirme faaliyetlerinin yapılması
- Uzundere ilçesinde turizm seyahat acenteleri ve rehberlik hizmetlerinin oluşturulmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi
- Elle tutulan turizm ürünlerinin (doğal gıda, kurutulmuş meyve, marmelatlar, pekmez, yerel gıda maddeleri, yerel yemek, otantik el sanatları ve hediyelik eşya) üretimi, işlenmesi, paketlenmesi/şışelenmesi, standartlara uygun hale getirilmesi, sertifikalandırılması, markalanması ve pazara sunulması konularında kapasite geliştirmeye yönelik (eğitim, işbaşı eğitimi, uygulama, demonstrasyon, etkinlik organizasyonu, vizyon geliştirme ve deneyim kazandırma gezisi vb.) faaliyetlerin desteklenmesi
- Alternatif turizmin doğa ve su sporları alanlarında, turların ve etkinliklerin gerçekleştirilmesi için gerekli üstyapı yatırımlarının (lojistik destek noktalarında sığınak ve tuvalet, Tortum Çayı üzerinde rafting ve kano start noktaları, Tortum Gölü'nde iskele ve bağlama noktaları, rafting ve kanoları muhafaza etmek için depo alanları vb.) tamamlanması

ANAHTAR EYLEM 3. Bölgenin yerel, ulusal ve uluslararası hedef pazarlarda tanıtımının yapılması

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere'nin, alternatif turizmin bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki hedef pazarlarda, turizm diliyle ve uygun araçlarla sürekli olarak tanıtılmasına yönelik olarak kamu, yerel yönetim ve sivil toplumun katılımı ile yerel bir kurumsal yapının oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,

- Envanter çalışmaları ile elde edilmiş bilgi ve görüntülerin yer aldığı harita, broşür, kitapçık, poster, kartpostal vd. tanıtım materyallerinin hazırlanması, bastırılması ve hedef kitleler düzeyinde paylaşılması
- Uzundere ilçesi içinde yer alan ve turizm açısından önem taşıyan tüm mekanların tanıtılmasına yönelik yönlendirme levhaların ve tanıtıcı panoların hazırlanması ve ilgili yerlere konulması
- Hedef pazar içinde önemli yer tutan üniversite öğrenci kulüp ve toplulukları, doğa dernekleri ve topluluklarına yönelik bir tanıtım modelinin geliştirilmesi,
- Alternatif turizm ile ilgili bölgesel ve ulusal nitelikteki toplantı, seminer, sempozyum vd. etkinliklere katılım sağlanması ve Bölgeye olan ilginin artırılması
- Hedef pazarda yer alan profesyonel ticari kuruluşlar (tur acenteleri ve operatörleri) nezdinde bir tanıtım modelinin geliştirilmesi ve Bölge'yi tanıtıcı kampanyalar düzenlenmesi
- Uzundere İlçesi'nin alternatif turizm zenginliklerinin tanıtılmasına yönelik kapsamlı bir WEB sitesinin oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik bir model geliştirilmesi
- Yerel, ulusal ve uluslararası yazılı, görsel ve sanal ortam medya araçları nezdinde, Uzundere ilçesinin alternatif turizm zenginlikleri konusunda bir tanıtım politikasının geliştirilmesi ve uygulamaya konulması.

ANAHTAR EYLEM 4. Turizm sektörünün geliştirilmesi için ekonomik ve beşeri kaynakların harekete geçirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere ilçesinde alternatif turizme yönelik konaklama ve günübirlik turizm tesisi kapasitesinin oluşturulmasına destek olmak üzere bir hibe programının geliştirilmesi ve uygulamaya konulması. (ev pansiyonculuğu, küçük ölçekli butik otel, doğa turizmi merkezleri ve yayla evleri şeklinde doğayla bütünleşik ve yerel mimari özelliklerini yansıtan yeni yapılaşmanın teşvik edilmesi ve mevcut yapıların yenilenip geliştirilerek turizmin hizmetine uygun hale getirilmesi)
- Alternatif turizmin geliştirilmesini desteklemeye yönelik olan ve istihdam yaratma özelliği olan kadın odaklı yerel ve doğal gıda ve yemek ürünleri, turistik el sanatları

ve hediyelik eşya üretimi ve pazarlanmasını hedefleyen yerel işletmelerin kurulmasını teşvik etmeye yönelik bir hibe programının uygulamaya konulması,

- Uzundere'ye özgü gıda ve yemek kültürünü tanıtmaya ve kadın istihdamını artırmaya yönelik küçük ölçekli turizm işletmelerinin oluşmasına destek veren mikro kredi uygulamalarını içeren destekleme mekanizmalarının oluşturulması ve uygulamaya konulması,
- Tüm toplum kesimlerinin (mevcut ve potansiyel işletmeler, yerel sivil toplum kuruluşları ve topluluklar, kadınlar ve gençler), alternatif turizm ve bu sektörü destekleyen diğer alanlarda mevcut, bölgesel, ulusal ve uluslararası hibe, kredi, teşvik ve yatırım programlarından haberdar edilmesi, bu programlardan yararlanma kapasitelerini geliştirmeye yönelik kurumsal bir yapı oluşturulması ve projeler hazırlama, sunma ve uygulama konularında teknik destek verilmesi
- Gelir seviyesi düşük ve/veya sermaye birikimleri yetersiz mevcut girişimcilerin ve dezavantajlı grupların turizm ve turizmi destekleyen sektörlerde istihdamını artırmak için mikro kredilerle desteklenmesi
- Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Yardım Aracı olarak bilinen IPARD programından Uzundere'nin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerleri ile yeterince yararlanabilmesi için gerçek kişi, kamu kurumları ve danışmanlık şirketlerinin (1) Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi, (2) Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi ve (3) Kırsal Turizm bileşenlerinde kapasitelerinin geliştirilmesi
- Turizmi geliştirmek üzere Uzundere'deki seracılık, süs bitkileri yetiştiriciliği, fidancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği konularında gerçek kişi ve kurumların kapasitelerinin geliştirilmesi
- Alternatif turizme yönelik yatırım alanlarında, Bölge dışından yatırım sermayesi cezp edebilmek için, Uzundere dışında yaşayan hemşeri grupları başta olmak üzere ilgi gruplarına tanıtım ve yönlendirme hizmetleri verilmesi

ANAHTAR EYLEM 5. Turizme yönelik fiziki altyapı ve doğrudan yatırımın desteklenmesi

- Uzundere vadisi ve tali vadilerde rekreasyonel aktivitelerin geliştirilebileceği köy ve yayla yollarının değerlendirilerek sanat yapıları ile birlikte iyileştirilmesi ve ekosistemlere zarar vermeksizin yapılandırılması
- Uzundere’de kırsal turizm etkinliklerinin gelişmesinde Tortum Şelalesi, Tortum Gölü, Uzunburun Yarımadası ve Yıkıklar gibi alanlarda kamulaştırmaların gerçekleştirilmesi, yasal prosedürlerin tamamlanarak hazırlanmış ya da hazırlanacak peyzaj tasarımlarının uygulanması
- Tortum Gölü ve Tortum Çayı odaklı olarak su sporları altyapısının oluşturulması ve bu yörenin su sporları merkezine dönüştürülmesi ile ilgili süreçlerin desteklenmesi
- Tortum Gölü, Tortum Şelalesi, Yıkıklar başta olmak üzere uygun alanlarda konaklama ve rekreasyonel fırsatlar oluşturmak suretiyle spor kulüpleri, izciler, doğa okulları ve teknik gezi organizasyonlarına yönelik kamp imkanlarının yapılandırılması
- Uzundere’nin doğası ve geleneksel kırsal yerleşim modellerine uygun yeni yerleşim dokularının ve evlerin planlanması, tasarlanması ve uygulanması
- Uzundere’de ev pansiyonculuğu, butik otel, günübirlik tesis işletmeciliği, ahşap ev ve çadır işletmeciliği gibi alternatif konaklama imkânlarının oluşturulması ve mevcutlarının kapasitelerinin artırılması ve hizmet kalitelerinin yükseltilmesi
- Turizmi geliştirmek üzere Uzundere’deki seracılık, süs bitkileri yetiştiriciliği, fidancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği konularında altyapı yatırımlarının desteklenmesi gerekmektedir.

ANAHTAR EYLEM 6. Turizmin yerelden yönetimine yönelik bir model geliştirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere Belediyesi ve Kaymakamlık Köylere Hizmet Götürme Birliği öncülüğünde, turizm sektörünün yerelden yönetimini sağlamaya yönelik planlama, karar alma ve uygulama ile ilgili tüm karar verme süreçlerine yerel paydaşların aktif olarak katılımını ve işbirliğini sağlayan bir yönetim modelinin geliştirilmesi ve işlevsel hale getirilmesi,
- Çoruh Havzası ölçeğinde “Bölgesel bir Turizm Yönetim” modelinin geliştirilmesi için gerekli savunu faaliyetlerini yürütmek, bu konu ile ilgili tartışma ve savunu

platformları oluşturmak ve ilgili merkezi ve yerel yönetim birimlerine turizmin geliştirilmesine yönelik politika önerileri sunmak

HEDEF 3. Tarımda yüksek katma değerli ürünler geliştirilmesi ve bu ürünlerin özgün kimlikleri ile alternatif turizm hareketini desteklemesi

ANAHTAR EYLEM 1. Meyve, sebze, yem bitkisi ve alabalık üretiminin verimlilik düzeyinin yükseltilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere ilçesinin tarım ve hayvancılık konusundaki gerçekleri ile uyumlu, çiftçi ihtiyaçlarına cevap veren ve kadın üreticileri de hedef alan etkin tarımsal yayım ve eğitim hizmeti modelinin oluşturulması ve işlevsel hale getirilmesi
- Bölge koşullarına uygun fidan ve tohum yetiştirilmesine yönelik girişimlerin hibe, kredi, mikro kredi gibi önlemlerle desteklenmesi
- Meyve bahçelerinin ıslahı ve meyve üretiminde verimliliğin artırılmasını sağlayan uygulamalarla, seracılık ve alabalık üretiminin geliştirilmesi amacıyla yönelik girişimlerin hibe, kredi, mikro kredi gibi önlemlerle desteklenmesi
- Uygun alanlarda yem bitkileri üretim miktarının ve verimliliğinin yükseltilmesini amaçlayan girişimlerin hibe, kredi, mikro kredi gibi önlemlerle desteklenmesi
- Dağlık alanlarda keçi yerine diğer küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini teşvik etmeye yönelik hibe, kredi, mikro kredi uygulamalarının desteklenmesi

ANAHTAR EYLEM 2. Tarımda beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Kadınlar, gençler ve çocuklar öncelikli olmak üzere tarımsal uygulamalar konusunda farkındalık ve bilinç oluşturma odaklı eğitim, yönlendirme, demonstrasyon ve vizyon geliştirme gezileri yoluyla iyi tarım uygulamaları konusunda beşeri kapasitelerin geliştirilmesi
- Kadınlar, gençler ve çocuklar öncelikli olmak üzere tarımsal üretim ve pazarlama odaklı “kendi işini kurma” ve girişimcilik” konularında eğitim ve yönlendirme faaliyetleri ile beşeri kapasitelerin geliştirilmesi

- Sivil toplum örgütlenmesini (dernekleşme, kooperatif ve birlik kurma, şirketleşme, çatışma çözüme) teşvik etmeye yönelik eğitim ve yönlendirme hizmetlerini içeren kapasite geliştirme programlarının uygulanması
- Tarımla ilgili faaliyetlere destek sağlayan tüm bölgesel, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla bunların uygulamaları konusunda, toplumun bütün kesimlerinde kapasite geliştirme çabalarının desteklenmesi

ANAHTAR EYLEM 3. Organik tarımın geliştirilmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Organik tarımsal üretim ve işleme konusunda farkındalık yaratma ve bilinç oluşturma amaçlı eğitim ve yayım çalışmalarının yapılması
- Organik tarım uygulamaları için pilot alan ve örnek çiftçilerin belirlenmesi ve organik ürün yetiştirme konusunda hibe ve teşvik uygulamalarını içeren destekler sağlanması
- Organik tarımla ilgili toplu olarak sertifikalandırması, organik tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve pazarlanması konusunda hibe ve teşvik uygulamalarını içeren destekler sağlanması
- Organik tarım ürünleri yetiştirme ve pazarlama amaçlı sivil toplum örgütlenmesine yönelik hibe ve teşvik uygulamalarını içeren destekler sağlanması

ANAHTAR EYLEM 4. Yüksek katma değerli tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasının desteklenmesi

Öncelikli faaliyetler:

- Mevcut tarımsal üretimin daha yüksek katma değerle pazara sunulabilmesine yönelik ürün toplama ve seçme, uygun koşullarda işleme (kurutma, marmelat ve turşu yapma), standartlara uygun hale getirme, paketlenme ve şişeleme, depolama, sertifikalandırma ve pazara sunma konularında, başta kadın üreticiler olmak üzere ilgili tüm toplum kesimlerinde farkındalık yaratma ve bilinç geliştirme amaçlı uygulamalı eğitim, iş başı eğitimi, demonstrasyon, vizyon geliştirme, en iyi uygulamalar konusunda eğitim ve inceleme gezilerini içeren kapasite geliştirme programının uygulanması,

- Kadın odaklı, ev tipi ve küçük ölçekli tarımsal ürün işleme ve pazarlama girişimlerini desteklemeye yönelik çabaların hibe, kredi, mikro kredi gibi önlemlerle desteklenmesi
- Yüksek katma değerli tarımsal ürün yetiştirme, işleme ve pazarlama konularında sivil toplum örgütlenmelerini(dernek, kooperatif, birlik, şirket) teşvik etmeye yönelik hibe uygulamalarının gerçekleştirilmesi

HEDEF 4. Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi

ANAHTAR EYLEM 1. Uzundere’de mevcut turizm potansiyelinin oluşumunda, gelişiminde ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında anahtar rol oynayan Turizme Yönelik Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması

Öncelikli faaliyetler:

- Uzundere’de alternatif turizmin vazgeçilemez sermayesi olan doğal çevrenin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bağlamında **“Koruma - Kullanma Dengesi”**ni gözeterek bir anlayışla, toplumun bütün katmanlarında (ilköğretim ve lise öğrencileri, gençler, kadınlar, üreticiler, kamu görevlileri ve turizm amacıyla bölgeye gelenler dahil olmak üzere) farkındalık yaratma ve bilinç geliştirmeye yönelik uygulamalı eğitim, yönlendirme, vizyon ve kapasite geliştirme çabalarının desteklenmesi
- Alternatif turizmin sağlıklı gelişmesi için, doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici turizm yatırımlarına destek verilmesi, bu özellikleri taşıyan sivil toplum ve özel sektör yatırımlarının hibe ve kredilerle teşvik edilmesi
- Doğal ve antropojen faktörler nedeniyle sürekli dolan Tortum Gölü’nün korunması için erozyon kontrolü ve ağaçlandırma faaliyetlerinin Tortum Çayı Havzası ölçeğinde desteklenmesi
- Tortum Çayı ve Tortum Gölü kanalizasyon şebekesi ve arıtma sistem(ler)i bulunmamasından kaynaklanan kirliliğin önlenmesi
- Halihazırda gerçekleştirilmiş nehir tipi HES’lerin oluşturduğu ekolojik ve estetik çevre sorunlarının giderilmesi ve projelendirilen ancak henüz uygulanmamış olan HES’ler için Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporlarının incelenmesi ve ortaya çıkaracağı zararların sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları ile yeniden değerlendirilmesi

ANAHTAR EYLEM 2. Uzundere’de turizme yönelik doğal ve kültürel çevrenin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması

Öncelikli faaliyetler:

- Tortum şalesi “Doğa Parkı” ve Uzundere vadisinin Jeopark olarak ilan edilmesine veya Uzundere ilçesinin tamamının milli park olarak ilan edilmesine yönelik çalışmalar yapmak
- Çoruh vadisinin flora zenginliğini temsil edecek bilinçlendirme ve eğitim için yararlanılabilecek Çoruh Arboretumu kurulması
- Turizme uygun bir yapılaşmaya yasal zemin oluşturmak üzere ilçe imar planının geliştirilmesi ve köy imar planlarının hazırlanması
- Tortum şalesi ve gölünün çevre düzenlemesine yönelik çalışmaların desteklenmesi

EK-1. GZFT Analizi Katılımcı Listesi

SN	Adı ve Soyadı	Kurum
1	Dede Musa BAŞTÜRK	Uzundere Kaymakamı
2	M. Halis ÖZSOY	Uzundere Belediye Başkanı
3	Dr. Süleyman TOY	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Alanı İzleme Üyesi
4	Yrd.Doç.Dr. Atilla Keskin	Atatürk Üniversitesi- Proje Koordinatörü
5	Prof.Dr. Erol ÇAKMAK	Atatürk Üniversitesi GZFT Analizi Yöneticisi ve Proje Danışmanı
6	Doç. Dr. Faris KARAHAN	Atatürk Üniversitesi- Proje Danışmanı
7	Egemen ÇAKIR	DATUR Proje Sorumlusu
8	Musa HAN	DATUR Projesi
9	Nuri KABATAŞ	Trabzon Valiliği
10	Gürkan KIZILKAYA	Tortum Belediye Başkanlığı
11	Tahsin ÖZDEMİR	Uzundere Belediyesi Meclis Üyesi
12	Ahmet AKPINAR	Adalet ve Kalkınma Partisi İlçe Başkanı
13	Fahri GÖZCÜ	Milliyetçi Hareket Partisi İlçe Başkanı
14	Bahattin ÇEVİK	İlçe Emniyet Amirliği
15	Aziz TUNÇ	İlçe Emniyet Amirliği
16	Yıldırım AKKUŞ	Uzundere Milli Eğitim Müdürlüğü
17	Mahmut YAYLA	Tortum Müftülüğü
18	Bayram DENİZ	Uzundere Belediyesi
19	Ekrem GÜNGÖR	Balıklı Köyü Muhtarı
20	Mustafa TERZİ	Cevizli Köyü Muhtarı
21	Nedim DURAN	Sapaca Köyü Muhtarı
22	Osman ALTUN	Çağlayan Köyü Muhtarı
23	M. Emre YÜCEDAL	Tortum Gönüllüleri Vakfı
24	K. Can TÜFEKÇİ	Tortum Gönüllüleri Vakfı
25	Çetin BİTMEZ	Tortum Gönüllüleri Vakfı
26	Turgut BARIN	Turizm İşletmecisi
27	Nuri KARAHAN	Alabalık Üreticisi
28	İsa GÜMÜŞCÜ	Alabalık Üreticisi
29	Metin ÇELİK	Kamu Görevlisi
30	Hayrullah HAN	Emekli – Uzundere Belediyesi Eski Başkanı
31	Arslan OLGUN	Sera İşletmeci
32	Rıza ÖZSOY	Pansiyon İşletmecisi
33	İbrahim DOĞAN	Pansiyon İşletmecisi
34	Sırrı TUGER	Emekli

EK-2. GZFT Analizi Görüntüleri

EK-3. GZFT Analizi Değerlendirme Toplantısı Görüntüleri

KAYNAKLAR

1. Anonim 2000. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı. *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Atatürk Üniversitesi & Fırat Üniversitesi & İnönü Üniversitesi & Kafkas Üniversitesi & Yüzüncüyıl Üniversitesi Ortak Girişimi*, 570 Sayfa (<http://www2.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/dap.html>), Erişim tarihi: 05.12.2010; 18.35).
2. Anonim 2005a. Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu: Türkiye 2005. *Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü & T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı*, 77 Sayfa, Ankara.
3. Anonim 2005b. Erzurum–Erzincan–Bayburt Bölgesel Gelişme Planı: Ekonomik–Toplumsal–Mekansal Örgütlenme İçin Dar Bölgesi Polarize Model (Kitap I: Analitik Rapor). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı & T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı & Yıldız Teknik Üniversitesi & Atatürk Üniversitesi*, İstanbul.
4. Anonim 2005c. Erzurum–Erzincan–Bayburt Bölgesel Gelişme Planı: Ekonomik–Toplumsal–Mekansal Örgütlenme İçin Dar Bölgesi Polarize Model (Kitap III: Analitik Rapor–Haritalar). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı & T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı & Yıldız Teknik Üniversitesi & Atatürk Üniversitesi*, İstanbul.
5. Anonim 2005d. Erzurum–Erzincan–Bayburt Bölgesel Gelişme Planı: Ekonomik–Toplumsal–Mekansal Örgütlenme İçin Dar Bölgesi Polarize Model (Kitap III: Sentez ve Öneriler). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı & T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı & Yıldız Teknik Üniversitesi & Atatürk Üniversitesi*, İstanbul.
6. Anonim 2005e. Erzurum–Erzincan–Bayburt Bölgesel Gelişme Planı: Ekonomik–Toplumsal–Mekansal Örgütlenme İçin Dar Bölgesi Polarize Model (Kitap IV: Sentez ve Öneriler–Haritalar). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı & T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı & Yıldız Teknik Üniversitesi & Atatürk Üniversitesi*, İstanbul.
7. Anonim 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013). *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı*, 100 Sayfa, Ankara.
8. Anonim 2007a. Türkiye Turizm Stratejisi (2023). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 60 Sayfa, Ankara.
9. Anonim 2007b. Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı 2007–2013.). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü*, 89 Sayfa, Ankara.
10. Anonim 2008b. Türkiye Sular Atlası. *Yeşil Atlas Harita Kitaplığı*.
11. Anonim 2010a. Doğu Anadolu Projesi'nin (DAP) TR A1 Düzey 2 Bölgesi İçin Değerlendirme Raporu. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, 57 Sayfa, Erzurum.
12. Anonim 2010b. Erzurum–Erzincan–Bayburt (TR A1 Düzey 2 Bölgesi) Bölge Planı. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, 80 Sayfa, Erzurum.

13. Anonim 2010c. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, 115 Sayfa, Erzurum.
14. Anonim 2010d. 2011 Universiade Çalıştay Raporu. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, 3 Sayfa, Erzurum.
15. Anonim 2010e. Teknik Destek Programı Başvuru Rehberi. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, Erzurum.
16. Anonim 2010e. Doğrudan Faaliyet Desteği Programı Başvuru Rehberi. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, Erzurum.
17. Anonim 2010f. Tarım–Turizm–Sanayi Mali Destek Programı: 2010 Yılı Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, Erzurum.
18. Anonim 2010g. Türkiye Göller Atlası. *Atlas Keşif Kitaplığı*.
19. Anonim 2010h. Türkiye Şelaleler Atlası. *Atlas Keşif Kitaplığı*.
20. Anonim 2011a. <http://www.uzundere.gov.tr>
21. Anonim 2011b. <http://www.uzundere.bel.tr>
22. Anonim 2011c <http://www.tuik.gov.tr>
23. Anonim 2011d. Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Envanteri. Erzurum.
24. Anonim 2011e. Uzundere Stratejik Gelişme Raporu. Uzundere Belediyesi, Erzurum.
25. Atalay, İ., 1981. Geomorphology of The Lake Tortum and its Immediate Surroundings. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Ens.*, Sayfa 49–65, İstanbul.
26. Bekir, S., Bozdoğan, M., Karadeniz D., Yavuz N., 2005. Çoruh Vadisi Kus Göç Yolları Araştırma Raporu. *Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP) Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR)*, Erzurum.
27. Bekir, S., Çakır, E., Han, M., Gültekin, Y., Orhan, T., Karahan, F., 2008. Uzundere Vadisinin (Çoruh Vadisi) Kus Gözlemciliği Yönünden Fırsatları. *1. Türkiye Av ve Yaban Hayatı Sempozyumu ve Sektörel Sergisi*, 17–20 Nisan 2008, Side/Antalya.
28. Blakely, E.J. and Bradshaw, T.K., 2002. Planning Local Economic Development-Theory and Practice, Sage Publication, Landon.
29. Bulut, Z., Karahan, F., Sezen, I., 2010. Determining visual beauties of natural waterscapes: A case study for Tortum Valley (Erzurum/Turkey). *Scientific Research and Essays*, 5(2): 170–182.

30. Çağlar, Y., 2010. Dış Kaynaklı Tümlleşik Su Havzası Rehabilitasyon Projelerinin Getirileri ve Götürüleri. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, Cilt: II Sayfa: 615–624, 20–22 Mayıs 2010, Artvin.
31. Çakmak, E., 2006a. Sürdürülebilir Beşeri Kalkınma Çabası Olarak Doğu Anadolu Kalkınma Programı. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7–8 Eylül, 2006, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi & Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Bildiriler Kitabı, s 359–374, Ankara.
32. Çakmak, E., 2006b. Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Imaj Yayınevi*, 211 Sayfa, Ankara.
33. Demircan, N., Öz, I., Stephenson, R., Karahan, F., 2006. Ekoturizm ve Botanik Turizmi: Türkiye'nin Sukkulent Bitki Çeşitliliğinin Turizm Potansiyeli. GAP V. Mühendislik Kongresi Bildiriler Kitabı, 26–28 Nisan 2006, Şanlıurfa.
34. Doğanay, H., 1994. Tortum (Uzundere) Çağlayanı ve Turistik Potansiyel (Cografi Bir Tanıtım). *Turizm Yıllığı, Kalkınma Bankası Yayını*, Ankara.
35. Durmuş, M. Y., Demir, M. B., Aras, E., 2007. İspir–Uzundere–Yusufeli Dağ Yürüyüşü (Trekking) Rotaları Çalışma Raporu. *HAHOY: Outdoor Sports Organization*. 59 Sayfa, İstanbul.
36. Ercişli, S., 2008. İspir–Uzundere Wild Edible Fruit Biodiversity, *Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi (DATUR)*, Erzurum.
37. Güresinli, Y.Z., 1978. Tortum Gölü Su Toplama Havzasında Sedimentasyon Sorunu ve Kontrolü Üzerinde Bir Araştırma. Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
38. Fabricius, M., 2007. Türkiye Kuzeydoğu Anadolu Çoruh Vadisi İçin Turizm Stratejisi. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) & Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 36 Sayfa, Ankara.
39. Karahan, F. 2003. Erzurum–Rize Karayolu Koridoru Peyzaj Planlaması ve Manzara Yolu Olarak Kullanıma Sunulma Olanakları, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum.
40. Karahan, F., 2007. Tortum Şelalesi ve Erzurum–Tortum Şelalesi Karayolu Koridoru. Tortum Ziraat Odası Yayın No: 1; 144 Sayfa, Erzurum.
41. Karahan, F., Orhan, T., 2009. Çoruh Havzası Uzundere Vadisinin Kırsal Rekreatyon Planlaması Yönünden Suyu Dayalı Olanakları. Kırsal Çevre Yıllığı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği, Ankara.

42. Karahan, F., Kopar, İ., Orhan, T., Çakır, E., 2010. The Geopark Potential of Tortum Valley and its Surroundings. *GEOMED 2010: The 2nd International Geography Symposium*, 2–5 June, 2010 Kemer/Antalya , Turkey.
43. Karahan, F., Orhan, T., Çakır, E., 2010. Uzundere Vadisi (Erzurum) Bazı Trekking (Doğa Yürüyüşü) Koridorlarının Belirlenmesi. *I. Uluslararası Türk–Japon Çevre ve Ormancılık Sempozyumu*, 04–06 Kasım 2010, Trabzon.
44. Kardeş, M., 2008. Uzundere. *Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları*, No: 2, Erzurum.
45. Kaya, A., 1996. Uzundere (Kargapazarı Dağları) ve Çevresi Florası Üzerine Bir Ön Araştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Van.
46. Lahn, E., 1944. Tortum Gölü ve Şelalesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 3–4: 137–142, Ankara.
47. Malizia, E.E. and Feser, E.J. 2000. Understanding Local Economic Development, Center for Urban Policy Research, New Jersey.
48. Orhan, T., 2008. Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması. *Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
49. Özsoy, H., 2005. Uzundere İlçesi (Tarih–Coğrafya–Etnografya), *Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları*, No: 1, Erzurum.
50. Pike, A., Rodrigues, A., Tomaney, J., Tomaney, P., 2006. Local and Regional Development, Routledge, Landon.
51. Saltık, A., Hoşgör, A. G., 1999–2000. Kalkınma Projelerinde Etki Ölçme ve Değerlendirme Araştırmaları: Erzurum–Uzundere ve Sinop–Durağan Köylerinde Uygulanan Seracılık ve Yem Bitkileri Üretimi Projelerinden Örnekler. *Türkiye Kalkınma Vakfı Etki Ölçme ve Değerlendirme Araştırmaları*, Uzundere, Erzurum.
52. Singh, K., 1999. Rural Development-Prenciples, Policies and Management, Sage Publication, London.
53. Toy, S., 2010. Uzundere: İlçe Durum Tespit Toplantısı Raporu. *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)*, 18 Sayfa, Erzurum.
54. Yılmaz, O., 1991. Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı*, Doktora Tezi, Erzurum.